

Helena Kangasmäki

ODOTETTU VIERAS –

Taiteilijaresidenssiohjelma hoivayksikön arjessa

Maisterintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Taidekasvatus

Kevät 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Helena Kangasmäki	
Työn nimi – Title ODOTETTU VIERAS - taiteilijaresidenssiohjelma hoivayksikön arjessa	
Oppiaine – Subject Taidekasvatus	Työn laji – Level Pro gradu - tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2019	Sivumäärä – Number of pages 87
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimuskohteenani on taiteilijaresidenssiohjelma, jota on juurrutettu viime vuosina sosiaali- ja terveyssektorin arkeen muun muassa Jyväskylän kaupungin hoivayksiköissä. Tutkielman tutkimuskysymyksinä ovat: Mikä on taiteilijaresidenssiohjelma, miten se toimii käytännössä hoivayksikön arjessa ja millainen merkitys ohjelmalla on ollut hoivayksikön arkeen.</p> <p>Tutkielman teoreettinen viitekehys kiinnittyy taiteen ja hyvinvoinnin tutkimuskonseptiin. Taiteilijaresidenssiohjelman taustalle voidaan määritellä dialogisen ja pragmatistisen estetiikan teoriat, sosiokulttuurinen innostaminen, soveltava taide sekä taiteen ja hyvinvoinnin yhteys arjessa. Lisäksi kun ilmiötä tarkastellaan ikäihmisten näkökulmasta, mukaan tulee taidegerontologian käsite. Taiteilijaresidenssiohjelma hahmottuu asiantuntijoiden laatimien käytäntöjen, määritelmien ja lausuntojen pohjalta sekä taiteilijoiden julkaisemien raporttien.</p> <p>Tutkielma on laadullinen tapaustutkimus. Aineisto on kerätty teemahaastattelun menetelmällä kahdesta hoivayksiköstä, jossa taiteilijaresidenssitoimintajakso järjestettiin tutkielman teon yhteydessä. Kohteena tässä tutkielmassa ovat hoivayksiköiden työntekijät. Tutkielmassa kuvataan sitä, miten hoivayksikön työntekijät kokivat taiteilijan tulon ja taiteilijaresidenssiohjelman toimivuuden ja vaikutuksen paitsi asiakkaisiin myös omaan työhön ja työyhteisöön. Lisäksi työntekijöiltä saatiin mielipiteitä siitä, miten taiteilijaresidenssiohjelma voisi juurtua yksikön arkeen ja millaisia kehittämisen paikkoja siinä havaittiin.</p> <p>Tutkielman tulokset hahmottuvat teemojen kautta, jotka on rakennettu haastattelun teemoja mukaillen. Kokonaisuutena voidaan todeta, että taiteilijaresidenssitoiminta hoivayksiköissä on onnistunutta. Hyvinvoinnin tema, yksilöllinen kohtaaminen sekä taiteen kokemuksellisuus ja tasavertaisuus tulevat keskeisinä esille. Yksi päähuomio on henkisen kuntoutuksen nousu yhtä tärkeäksi kuntoutusmuodoksi fyysisen kuntoutuksen rinnalle, johon taidetoiminnalla voi olla merkitystä. Taiteilijaresidenssitoiminta vaikuttaa myönteisesti asukkaiden mielialaan ja lisää mielekkyyttä, virkistystä ja vuorovaikutusta arkeen. Työntekijöiden näkökulmasta taiteilijaresidenssitoiminta tuo työyhteisöön positiivista asennetta, vinkkejä omaan työhön sekä lisää asiakastuntemusta. Jaettu asiantuntijuus ja moniammatillinen yhteistyö koettiin olennaisina. Taidetoiminta voi juurtua luonnolliseksi, yksilölliseksi ja joustavaksi osaksi hoivayksikön arkea, taiteen itseisarvoista asemaa horjuttamatta. Soveltava taide voi toimia merkittävänä dialogina yhteisön ehdoilla heidän arjessaan.</p>	
Asiasanat – Keywords taiteilijaresidenssiohjelma, hoivayksikkö, soveltava taide, hyvinvointi, laadullinen tapaustutkimus	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, JYX	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	4
2. TUTKIELMAN RAKENNE SEKÄ TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA KYSYMYKSET	6
3. TAITEILIJARESIDENSIOHJELMA (HYVINVOINTIRESIDENSSI) SOSIAALI- JA TERVEYSSEKTORILLA	7
3.1 Yleistä	7
3.2 Taike	10
3.3 Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelma	10
3.4 Taiteilijaresidenssiohjelman periaatteista	11
3.5 Esimerkkinä ikäihmisten ympärivuorokautisen asumisen ja hoivan yksiköiden taiteilijaresidenssijaksot Jyväskylässä	13
4. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	17
4.1 Taiteen ja hyvinvoinnin tutkimuskonsepti – katsaus ajankohtaiseen tutkimukseen ja kehittämistyöhön	17
4.2 Teoriat ja käsitteet taiteilijaresidenssiohjelman taustalla	21
4.2.1 Soveltava taide	22
4.2.2 Dialoginen estetiikka	26
4.2.3 Pragmatistinen estetiikka	29
4.2.4 Sosiokulttuurinen innostaminen	31
4.2.5 Taiteen ja hyvinvoinnin yhteys	32
4.2.6 Taidegerontologia	37
4.2.7 Taiteen ja taiteilijan merkitys arjessa	40
5. TUTKIELMAN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	46
5.1 Aineistonkeruumenetelmä ja aineiston kuvaus	48
5.2 Aineiston analyysi	51
5.3 Tutkimusetiikka ja luotettavuus	53
6. ”SE TUO SEMMOSTA ERILAISTA JA SITÄ ILOO”	56
6.1 Hoivayksikön arki	56
6.2 Taiteilija tulee taloon	57
6.3 Ennako-odotusten muuttuminen tai vahvistuminen	58
6.4 Taiteen vaikutus asukkaisiin	60
6.5 Taiteilijan työn vaikutus hoivayksikön työntekijöiden arkeen	64
6.6 Taiteilijaresidenssiohjelma – osaksi hoivayksikön arkea?	69
6.7 Kehitysehdotuksia tulevaisuuteen	72
7. POHDINTA	75
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	80

1 JOHDANTO

”Taiteilija kohtaa hoidettavan eri tavalla kuin hoitaja. Kyse on läsnäolosta hetkessä. Lisäksi taiteilija elävöittää koko laitosta ja työyksikön ilmapiiri virkistyy. Syntynyt hyvä tunnelma säilyy kauan.”¹

Lainaus on lehtiartikkelista, joka herättelee aiheen pariin. Kohtaamisesta on usein kyse, kun puhutaan taiteesta uusissa konteksteissa.² Taidetta voi kohdata taiteen niin sanotuissa ”omissa” tiloissa kuten konserttitaloissa, teattereissa tai museoissa, mutta taide voi myös tulla osaksi ihmisten arkea esimerkiksi työpaikoilla, laitoksissa ja julkisissa tiloissa.³ Taidekasvatuksen pro gradu -tutkielmani aiheena on taidelähtöisen toiminnan tarkastelu osana sosiaali- ja terveyssektorin arkea, tarkemmin ikäihmisten hoivayksikön työyhteisön arkea. Tarkastelen tätä taiteilijaresidenssiohjelman kautta. Lisääntynyt taiteen kysyntä sote-alalla sekä taiteen mahdollisuudet toimia merkittävänä osana erilaisia toimintaympäristöjä on inspiroinut aiheen pariin. Mikä tämä yksittäinen malli on? Miten se vaikuttaa laajalla soveltavan taiteen sekä taiteen ja hyvinvoinnin kentällä? Taiteilijaresidenssiohjelma toimii yhtenä esimerkkinä ja avauksena ajankohtaiseen keskusteluun ja kehittämistyöhön, kun halutaan rakentaa toimivia siltoja taiteen ja sosiaali- ja terveyssektorin välille sekä juurruttaa toiminta osaksi palvelurakenteita.

Tavoitteenani on avata taiteilijaresidenssiohjelmaa sekä taidelähtöisen toiminnan merkitystä osana hoivayksikön arkea erityisesti työntekijöiden näkemysten kautta ja selvittää miten taiteilijaresidenssiohjelma toimii tässä ympäristössä. Aineistona ovat teemahaastattelut ja tutkielmassani on tapaustutkimuksellinen ote. Aineisto on kerätty taiteilijaresidenssitoimintajaksolta, joka järjestettiin ikäihmisten palvelutaloissa. Teoreettisessa viitekehyksessä avaan taiteen ja hyvinvoinnin tutkimuskonseptia sekä keskeisiä käsitteitä ja teorioita taiteilijaresidenssiohjelman taustalla. Näitä ovat soveltava taide, dialoginen ja pragmatistinen estetiikka, sosiokulttuurinen innostaminen, taidegerontologia sekä taiteen ja hyvinvoinnin yhteys ja merkitys arjessa. Jaettu asiantuntijuus ja moniammatillinen yhteistyö elävät taiteilijaresidenssiohjelman keskiössä. Taiteilijaresidenssiohjelmaa on tässä

---

¹ Järvelä 2017.

² Korja 2015.

³ Lehikoinen & Pässilä 2016, 7.

tutkielmassa avattu muun muassa asiantuntijahaastatteluiden ja taiteilijoiden julkaisemien raporttien avulla. Ohjelma hahmottuu asiantuntijoiden laatimien käytäntöjen, määritelmien ja lausuntojen pohjalta.

Sysäys graduaiheeseen lähti liikkeelle omakohtaisen kokemuksen kautta, kun pääsin työskentelemään hankkeessa, ikäihmisten palvelutalossa kuvataiteen keinoin. Taiteen mahdollisuus toimia kohtaamisen paikkana osana erilaisia toimintaympäristöjä inspiroi – se voi synnyttää ainutlaatuisen kokemuksen ja vuorovaikutuksen, puolin ja toisin. Taiteilijaresidenssiohjelma mallina kiinnostaa erityisesti siksi, koska se on uniikki ja vastikään pilotoitu sekä pyrkii juurruttamaan taidelähtöistä toimintaa osaksi arjen kulttuuria sosi-aali- ja terveyssektorilla. Omakohtaisen kokemuksen kautta vaikutuin ja pidän juurtumisen näkökulmaa tärkeänä sekä lisäksi ajankohtaisena tutkia. Tuon tähän yhden näkökulman tutkielmani kautta.

Tässä tutkielmassa kuvaan sitä, miten hoivayksikön työntekijät kokivat taiteilijan tulon ja taiteilijaresidenssiohjelman toimivuuden ja vaikutuksen paitsi asiakkaisiin, myös omaan työhön ja työyhteisöön. Lisäksi työntekijöiltä saatiin mielipiteitä siitä, miten taiteilijaresidenssiohjelma voisi juurtua yksikön arkeen ja millaisia kehittämisen paikkoja siinä havaittiin.

2 TUTKIELMAN RAKENNE SEKÄ TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA KYSYMYKSET

Tutkielmani rakenne muodostuu aluksi taiteilijaresidenssitoimintamallin kuvauksesta ja taidelähtöisen toiminnan tarkastelusta hyvinvoinnin tutkimuskonseptissa. Tästä siirrytään keskeisempiin käsitteisiin ja teorioihin sekä aiheen sijoittamiseen tutkimuskentälle. Seuraavaksi avaan tutkielman aineistoa ja tutkimusmetodologiaa, jonka kautta siirrytään aineiston avaamiseen ja tulosten tarkasteluun. Lopuksi pohdin loppupäätelmiä aiheesta ja esitän jatkotutkimushaasteita.

Tutkimustehtävänäni on selvittää ja hahmottaa, mikä on taiteilijaresidenssiohjelma, mihin se perustuu ja mitkä ovat sen vaikutukset tässä tapauksessa hoivayksikön arjessa. Lisäksi tutkin, miten se on hoivayksikön työyhteisössä koettu ja miten se toimi käytännössä. Tutkielmani hypoteesina on, että taiteilijaresidenssitoimintamallin on mahdollista toimia ja juurtua pysyvämmäksi toimintamalliksi sote-sektorilla. Lisäksi sen on mahdollista luoda (positiivista) kohtaamista toimijoiden välillä. Oletuksena on, että taiteilijaresidenssiohjelman kautta huomataan henkisen hyvinvoinnin merkitys muun muassa hoivayksiköiden asiakkaiden toimintakykyyn ja elämänlaatuun sekä yleisesti ilmapiirillisesti yhteisössä. Tällaiselle hyvinvointia tukevalle taidetoiminnalle on paikkansa sosiaali- ja terveyssektorin arjessa sekä sille, että yleisesti tunnustetaan taiteen hyvinvointivaikutuksia. Taiteilijaresidenssiohjelma on julkaisuihinkin perustuen saanut positiivista palautetta.

Tutkimuskysymykset ovat:

- **Mikä on taiteilijaresidenssiohjelma ja sen idea?**
- **Miten taiteilijaresidenssiohjelma toimii käytännössä hoivayksikön arjessa?**
- **Minkälainen merkitys ohjelmalla on ollut hoivayksikön arkeen työntekijöiden näkökulmasta?**

3 TAITEILIJARESIDENSIOHJELMA (HYVINVOINTIRESIDENSSEI) SOSIAALI- JA TERVEYSSEKTORILLA

Avaan seuraavaksi taiteilijaresidenssiohjelmaa - mikä se siis on ja ketkä sitä toteuttavat? Käytän avaamisen pohjana sekä internetistä löytyviä julkaistuja tietoja ja raportteja että asiantuntijahaastatteluita toiminnan suunnittelusta ja koordinoinnista vastaavilta henkilöiltä. Toistaiseksi kirjallista tietoa aiheesta on verraten vähän. Tavoitteenani oli kuulla sekä taiteen että soten näkökulmia. Taiteilijaresidenssiohjelmasta käytetään rinnakkain myös käsitettä hyvinvointiresidenssi. Tässä tutkielmassa käytän selvyuden ja johdonmukaisuuden vuoksi käsitettä taiteilijaresidenssiohjelma.

3.1 Yleistä

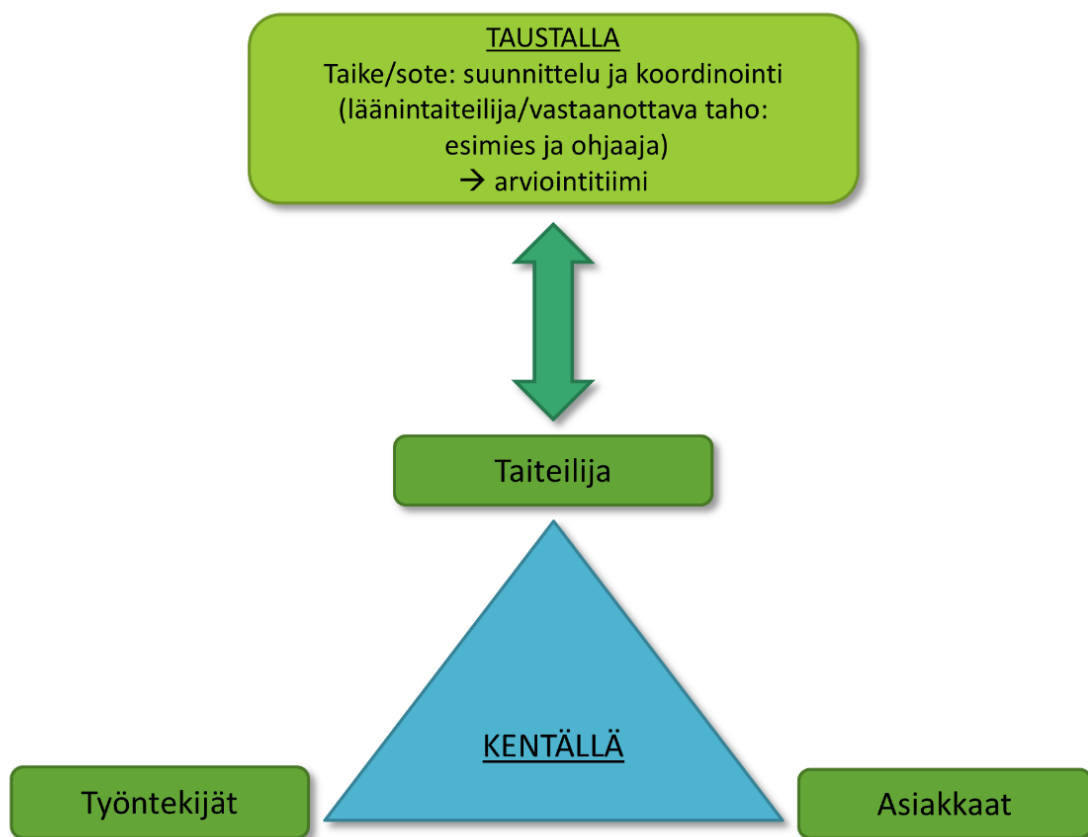
Taiteilijaresidenssiohjelma sosiaali- ja terveyssektorilla on toimintamalli, joka perustuu yhteistyöhön taiteilijoiden, järjestöjen sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden välillä. Esimerkiksi vuonna 2017 ohjelmaa toteutettiin Suomessa Jyväskylässä, Tampereella, Rovaniemellä, Kittilässä, Sodankylässä ja Torniossa.⁴ Taiteilijaresidenssiohjelma on hyvä esimerkki sektorirajat ylittävästä yhteistyömallista ja eri osapuolten kokemukset residenssistä ovat olleet positiivisia ja kannustavia. Taiteilijaresidenssiohjelma mahdollistaa elävän taidekokemuksen yhteisön arkeen. Se kysyy, millaista laitoksen arki olisi, jos taide olisi läsnä jatkuvasti, osana laitoksen arkea? Henkilökunnalle taiteilijan läsnäolo voi tuoda muun muassa uusia tuulia hoitotyöhön ja taiteilijalle residenssi mahdollistaa uusien näkökulmien löytymisen taiteilijuuteen yhteisölähtöisesti.⁵

Ohjelman toteuttamisessa ovat mukana: *Taiteen edistämiskeskus (Taike)/läänintaiteilija ja sosiaali- ja terveysalan sektori (sote)/vastaanottava taho*. Toiminnan suunnittelusta ja koordinoinnista vastaavat Jyväskylässä Keski-Suomen Taiteen ja hyvinvoinnin läänintaiteilija Pauliina Lapio Taiteen edistämiskeskukselta (Taike) sekä Jyväskylän hoivayksiköiden kulttuuripainotteisesta toiminnasta vastaava, ohjaaja Helena Hjelt sosiaali- ja terveysalan sektorilta. Käytän heidän asiantuntijalausuntojaan osana taiteilijaresidenssiohjelman hahmottamista.

⁴ ”Residenssitoiminta sosiaali- ja terveyssektorilla” 2017.

⁵ Haapalainen & Selin 2017; Lapio 2015.

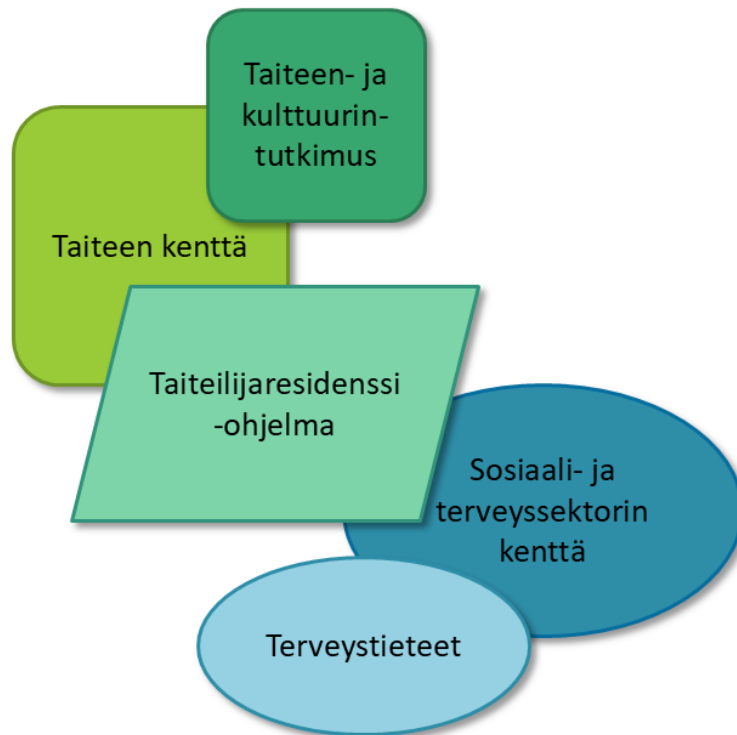
Seuraava kuvio, kuvio yksi, esittää taiteilijaresidenssiohjelman toimijoiden kokonaisuutta. Taustalla vaikuttavat Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) ja sosiaali- ja terveyssektorin (sote) välinen yhteistyö työryhmän kautta. Kentällä puolestaan vaikuttavat taiteilijan, työntekijöiden ja asiakkaiden välinen kontakti. Nämä kaikki vaikuttavat onnistuneessa toiminnassa toisiinsa, luoden mukautuvan ilmiön kentälle. Kuvio kaksi havainnollistaa taiteen ja sotesektorin välistä vuorovaikutusta ja yhteen limittymistä. Kuvio kolme esittää toimijoiden vastuualueita taiteilijaresidenssiohjelmassa kokeilupilotin eli ensimmäisen taiteilijaresidenssijakson mukaan nimettyinä Jyväskylässä.

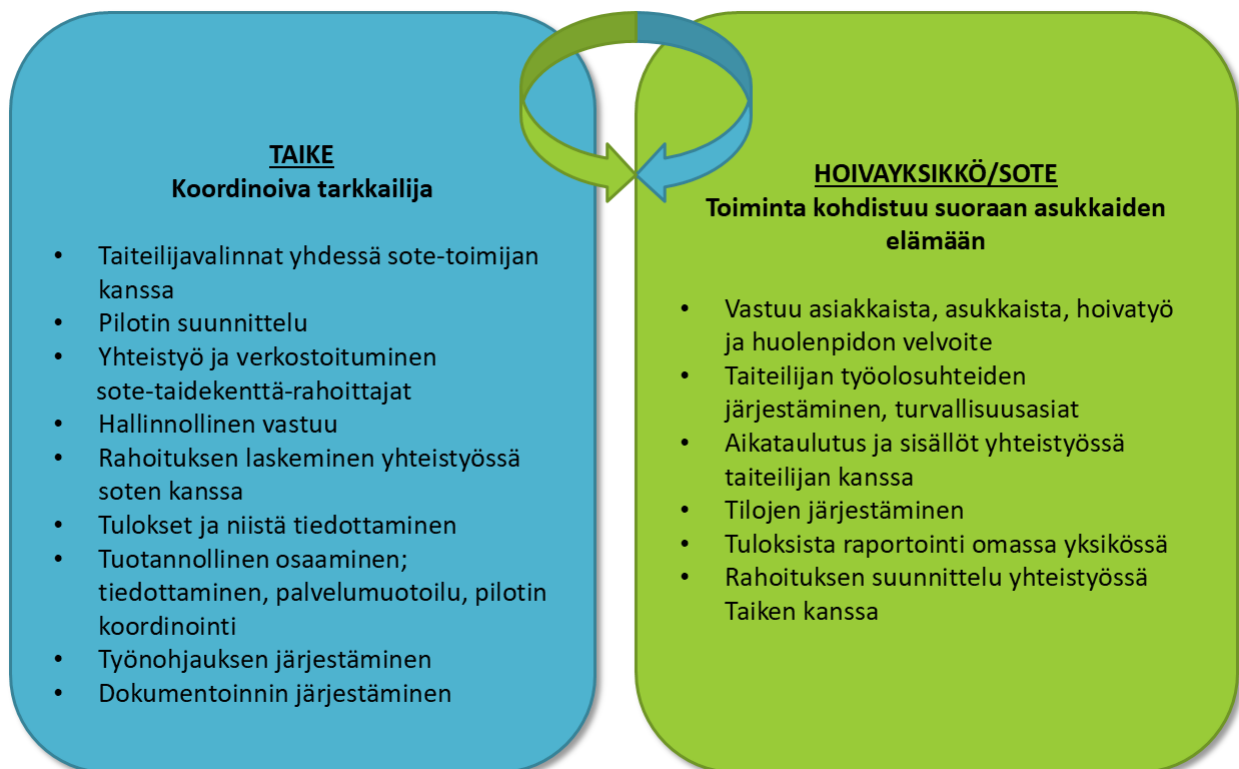
Kuvio 1. Taiteilijaresidenssiohjelman toimijat⁶

⁶ ks. Keinuhankkeen ”nelikantamalli”. Nuutinen 2007, 17.

Kuvio 2. Taiteen ja soten välinen vuorovaikutus

Kuvio 3. Toimijoiden vastuualueet kokeilupilotin mukaan Jyväskylässä⁷

⁷ Lapio 2015.

3.2 Taike

Taiteen edistämiskeskus (Taike) on taiteen edistämisen asiantuntija- ja palveluvirasto. Sen tehtäviin kuuluu edistää taidetta kansallisesti ja kansainvälisesti sekä parantaa taiteilijan asemaa, tarjoten yleisölle laatua. Taike ja sen yhteydessä olevat taidetoimikunnat ja lautakunnat jakavat apurahoja ammattitaiteilijoille ja avustuksia taiteen alan yhteisöille sekä rakentavat verkostoja ja toimivat asiantuntijoina yhteistyöryhmissä. Toiminnan perustana on turvata ammattitaiteilijoiden työskentely. Toimialueita Suomessa on yhteensä 13 ja jokaiseen sisältyy muun muassa eri alojen läänitaiteilijoita (yhteensä 40), esimerkiksi hyvinvoinnin läänintaiteilija. Läänintaiteilijat työskentelevät sekä valtakunnallisissa että alueellisissa taiteen edistämisen projekteissa. Projekteilla toteutetaan Taiken kehittämisohjelmia, jotka liittyvät erilaisiin teemoihin, kuten hyvinvointivaikutuksiin. Taiteen edistämiskeskus antaa siis tukea ja neuvontaa muun muassa taiteen ja kulttuurin hyvinvointitoiminnan käynnistämiseen. Kaksi kolmasosaa Taiken jakamasta tuesta on Veikkauksen tuottoa ja Veikkaus mahdollistaa myös läänintaiteilijoiden työn.⁸

3.3 Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelma

Taiteilijaresidenssiohjelma pohjautuu *Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelmaan*, joka toteutetaan vuosina 2015–2019. Ohjelman tavoitteena on luoda taiteen hyvinvointia tukevalle toiminnalle laaja ja vakiintunut rahoituspohja sekä muuttaa nykyisiä toiminnan rakenteita ja asenteita, jolloin taide muodostuu luontevaksi osaksi jokapäiväistä elämää. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä taiteen hyvinvointivaikutuksista. Taiteen edistämiskeskuksessa toimintaa ohjaa YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 27. artikla, jonka mukaan *jokaisella* on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään ja nauttia taiteista, jonka tulisi ulottua koskemaan muun muassa laitoksissa olevia ihmisiä. Lisäksi taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelma toteuttaa osaltaan hallituksen kärkihanketta prosenttiperiaatteen soveltamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollon toimialalla.⁹ Tarkoituksena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja hyvinvointivaikutuksia sekä luoda nykyisen rakennushankkeisiin liittyvän prosenttiperiaat-

⁸ ”Me mahdollistamme” 2019.

⁹ ”Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelma” 2018.

teen rinnalle uusi toimintatapa, jolla voidaan edistää taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita sosiaali- ja terveydenhuollon piiriin.¹⁰ Päämääränä on taiteen ja kulttuurin juurruttaminen osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita.¹¹ Taide ”palveluna” nähdään siis myös jonakin muuna, kuin vain kulttuuripuolen rahoituksen kautta.

3.4 Taiteilijaresidenssiohjelman periaatteista

Taiteilijaresidenssiohjelman toteutus tapahtuu ainutlaatuisessa ympäristössään, jonka sen yhteisö muodostaa. Taiteilijaresidenssiohjelmassa residenssitaiteilija työskentelee yhteistyökumppanin edustamassa yhteisössä (esimerkiksi päiväkeskuksessa, hoitokodissa, sairaalassa tai vankilassa) hyödyntäen oman taiteenalan menetelmiä kuten muun muassa musiikin, tanssin ja kuvataiteen. Osallistujat ovat olleet muistisairaita, vuodepotilaita, mielenterveyskuntoutujia, henkilökuntaa ja omaisia. Taiteilija on oman taiteenalan ammattilainen, joka haetaan residenssiin avoimella haulla, mutta myös kutsumenettelyllä. Taiteilijan työskentely voi kohdistua asiakkaisiin ja heidän omaisiinsa, henkilökuntaan tai laajemmin alueen yhteisöön, jolloin työskentelyssä voi olla mukana esimerkiksi lähialueella toimiva päiväkotit. Residenssin kesto on 1-3 kk ja sen sisällöstä sovitaan yhteistyökumppanin sekä taiteilijan kanssa etukäteen. Taiteilijalle maksetaan palkkio ja materiaalikustannukset sekä hänelle järjestetään perehdytys yhteistyökumppanin työympäristöön, työyhteisön tuki ja riittävä määrä työnohjausta. Lisäksi residenssin järjestäjä tarjoaa taiteilijalle itse tai yhteistyössä sidosryhmiensä kanssa majoituksen residenssin ajaksi, jos hän tulee muualta kuin työskentelypaikkakunnalta.¹²

Erona niin sanottuihin perinteisiin taiteen keinoin tehtyihin hankkeisiin on se, että kohteena oleva yhteisö ja taiteen edistämiskeskus (läänintaiteilija) sopivat keskenään residenssin sisällöstä ja periaatteista yhteisölähtöisesti ennen kuin taiteilija on valittu.¹³ Hjelt toteaa, että osastojen näkökulmat otetaan huomioon jo heti valintavaiheessa yhteisessä työryhmässä.¹⁴ Kuitenkin niin, että taiteilijan vapaus ja ammattitaito säilyy keskiössä itse toiminnassa. Valittujen taiteilijoiden kanssa tehdään lopullinen residenssisuunnitelma yhteistyössä arviointitiimin kanssa, joka koostuu laitoksen henkilökunnasta, esimiehestä ja

¹⁰ ”Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen” 2019.

¹¹ ”Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämissuunnitelma” 2018.

¹² ”Residenssitoiminta sosiaali- ja terveyssektorilla” 2017; Haapalainen & Selin 2017.

¹³ ”Residenssitoiminta sosiaali- ja terveyssektorilla” 2017; Lapiro 2015.

¹⁴ Hjelt 2017.

taiteen edustuksesta.¹⁵ Lapio toteaa, että työryhmän tavoitteena on saada kaikkien osapuolten näkökulma huomioitua. Yhtenä näkökulmana on taiteellinen laatu. Yhdessä keskustellaan, ollaanko siitä ja arvoista yhtä mieltä. Lisäksi kun puhutaan soveltavasta taiteesta¹⁶, tarvitaan termin avaamista. Taiteellinen laatu residenssissä merkitsee muun muassa taiteen ammattilaisuutta ja sitä, että on kokemusta soveltavan taiteesta tai ainakin vahvaa kiinnostusta sitä ja kohderyhmää kohtaan – arvostavaa otetta. Myös persoona on tärkeässä osassa valintavaiheessa.¹⁷

Hjeltin mukaan, kun taide viedään tässä tapauksessa ikäihmisten pariin, tulisi taiteilijoiden kanssa käydä edeltä käsin keskustelua siitä, mitä he ovat ajatelleet ja voisiko sitä hioa heille sopivaksi, painottaen kuitenkin taiteilijan vapautta. Lisäksi mitä pidempään residenssi kestää, sitä paremmin taiteilija oppii tuntemaan työympäristönsä (esimerkiksi asukkaat) ja myös toisinpäin, toteaa Hjelt. Lisäksi henkilökunta voi saada uusia näkökulmia työhönsä. Samalla voi itse viihtyä työpaikalla ja saada kulttuurin ja taiteen kautta elämyksiä. Yhteistyö ja eri osapuolten kuuleminen on tärkeää – velvollisuus on puhaltaa yhteen hiileen. Asukkaita kuullen valitaan taidemuotoja ja ne voivat olla hyvinkin tavanomaisesta poikkeavia. Asukkaalla on kuitenkin viime kädessä sana sanottava eli itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan. Negatiivista palautetta tulee erittäin harvoin.¹⁸ Hjeltin mukaan taiteilijaresidenssiohjelman tavoitteena on kulttuuripalveluiden tarjoaminen ikäihmisten tarpeiden ja toiveiden mukaan mahdollisimman monipuolisena pitkäaikaishoidon ja tehostetun palveluasumisen palveluyksiköihin. Osallisuus on hänelle sydämen asia, taide tuodaan vaikka sängyn laidalle.¹⁹

Tavoitteena taiteilijaresidenssiohjelmassa on tarjota resursseja työskentelyyn ja rohkaista vuorovaikutusta sekä aktivoida taide-elämää residenssipaikkakunnalla. Päämääränä on luoda uusi ja kestävä malli, jossa sama taiteilija tai toiminta olisi mukana arjessa pidemmän jakson.²⁰ Lapio huomauttaa, että tahtotila on luja sekä se, että toiminta koetaan hyväksi ja toimivaksi.²¹

¹⁵ ”Residenssitoiminta sosiaali- ja terveyssektorilla” 2017; Lapio 2015.

¹⁶ Avaan myöhemmin tarkemmin soveltavan taiteen käsitettä.

¹⁷ Lapio 2017.

¹⁸ Hjelt 2017.

¹⁹ Elomaa 2016.

²⁰ ”Residenssitoiminta sosiaali- ja terveyssektorilla” 2017; Lapio 2015.

²¹ Lapio 2017.

3.5 Esimerkkinä ikäihmisten ympärivuorokautisen asumisen ja hoivan yksiköiden taiteilijaresidenssijaksot Jyväskylässä

”--- ikäihmiselläkin on oikeus nimenomaan laadukkaaseen kulttuuriin.”²²

Taiteilijaresidenssiohjelmaa järjestetään monenlaisissa ympäristöissä ja monenlaisista näkökulmista. Yksi toimintaympäristö on ikäihmisten ympärivuorokautisen asumisen ja hoivan yksiköt ja palvelutalot.

Taiteilijat kuvaavat julkaistuissa raporteissa²³ taiteilijaresidenssijaksoja omasta näkökulmastaan. Esimerkiksi Jyväskylässä taiteilijaresidenssijaksoja hoivayksiköissä on järjestetty vuosina 2015, 2016 ja 2017. Vuonna 2015 starttasi ensimmäinen kokeilujakso tanssitaiteesta. Tanssitaiteilija Helena Ratinen toimi kuusi viikkoa residenssissä Jyväskylän kaupungin vanhuspalveluissa, ympärivuorokautisen asumisen ja hoidon osastoilla. Hänen työn kuvaansa kuului muun muassa asukkaiden huoneissa vierailut sekä vapaat tanssi-kohtaamiset olohuoneessa.²⁴ Vuonna 2016 residenssi jatkui kuvataiteessa. Kuvataiteilija Satu Kivi työskenteli kymmenen viikkoa kahdessa eri palvelutalossa. Taideprojektina toteutettiin veiston keinoin iso käpylehmä sekä kaarnalaiva, jossa hyödynnettiin luonnon- ja kierrätysmateriaaleja. Residenssijakson teemana oli ”Elämämme tarinat” (lapsuusmuistot, luonto ja luovuus).²⁵ Näyttämötaiteilija Jouko Enkelnotko työskenteli kahdessa eri hoivayksikössä klovni Armas Lepiniittuna vuonna 2017, josta tutkielmani aineisto on kerätty. Palaan tämän jakson esittelyyn vielä tarkemmin aineiston kuvauksessa. Armas lauloi paljon ja osa lauloi mukana. Lisäksi hän kokeili eri asioita, käsinukeista tanssiin ja taikuuteen. Klovni aloitti tilanteet aina kättelyllä ja tämä henkilökohtainen huomio synnytti paljon hymyä ja iloa.²⁶ Pääsin keskustelemaan myös Enkelnotkon kanssa, tutustumaan hänen raporttiinsa sekä havainnoimaan toimintaa ja hahmottamaan näin vielä residenssijakson kokonaisuutta osana aineistonkeruuta. Olen käyttänyt taiteilijoiden raportteja teorianmuodostuksen tukena ja taiteilijaresidenssiohjelman hahmottamisessa.

---

²² Järvelä 2017.

²³ Raportit julkaistu Taike:n internetsivuilla. Ne ovat saatavissa Pauliina Lapiolta.

²⁴ Ratinen 2015.

²⁵ Kivi 2016.

²⁶ Enkelnotko 2018.

Ratinen selvittää raportissa taiteilijan tuntemuksia, joka tuo esille hyvin kahden eri sektorin kohtaamista:

”Tämä pilotti herättää uteliaisuutta. Hoitolaitos on mielenkiintoinen rajapinta. --- Miten taide solahtaa hoitolaitoksen arkeen niin asukkaiden kuin hoitajienkin ja omaisten monisäikeiseen monenkirjavaan kudokseen? Olen iloinen, miten taide pystyy tulemaan niin lähelle asukkaita. Osaksi arkea, osaksi perustoimintaa. Edistämään arjen sujuvuutta ja käytäntöjä, tuomaan iloa ja nopeita käännteitä sekä yllätyksinä ja pitkäkestoisempina pu-noksina.”²⁷

Myös Enkelnotko oli hämmentynyt positiivisesti siitä uudesta maailmasta ja ikäihmisten kohteliaisuudesta sekä kiitollisuudesta. Hän kuvaa, että jo ensimmäinen päivä riisui hänet ennakkoluuloista, koska hän oli pelännyt, ettei löytäisi yhteistä säveltä heidän kanssaan. Pelko oli kuitenkin turhaa, koska kohtaamista tapahtui monella tasolla ja oli ilo huomata, että moni ikäihminen oli valmis lähtemään tähän leikkiin mukaan.²⁸ Kivi puolestaan toteaa, että kokemuksena residenssi antoi ja otti paljon, mutta myös kasvatti häntä taiteilijana. Lähtö ikäihmisten keskuuteen tuntui ensimmäisenä aamuna absurdilta, mutta hän yllättyi, miten he kuitenkin lähtivät toimintaan mukaan. Lisäksi Kivi uskoi, että asukkaat oppivat jotain uutta ja toivoi tekemisen avartaneen maailmankuvaa erilaisten taidetoimintojen suhteen. Ehdottomasti tämä kokemus avarsi hänen omaa maailmankatsomustaan.²⁹ Taiteilijaresidenssiohjelma on siis hyvin vuorovaikutteista.

Jyväskylässä ennen ensimmäisen residenssijakson alkua vuonna 2015 ympärivuorokautisen asumisen ja hoidon näkökulma oli ennen kaikkea vaikuttaa asukkaiden arkeen. Taiteen edistämiskeskuksen näkökulma puolestaan oli edistää taiteen hyvinvointivaikutusten ja osallisuuden esille tuomista sekä taiteen käytön näkyväksi tekemistä, jolloin varmistetaan kulttuurin ja taiteen saavutettavuus niidenkin ihmisten arjessa, joiden omaehtoinen osallistuminen on mahdotonta. Lapiro pohti nimenomaan pitkäkestoisuuden merkitystä. Hän kuvaa taiteilijaresidenssiohjelmasta julkaistussa raportissa, että alkukartoituksessa ennen residenssipilotin aloittamista haluttiin muutosta taiteen käytön lyhytkestoisuuteen

---

²⁷ Ratinen 2015.

²⁸ Enkelnotko 2018.

²⁹ Kivi 2016.

ja suunnitelmattomuuteen, jotka kuitenkin ovat tehneet selväksi sen, että taiteelle riittää kysyntää. Raportista käy ilmi turvallisuuteen ja jatkuvuuteen panostaminen. Haavoittuvassa hoivayhteisössä asukkaat ovat niitä, joille pitkäkestoisesta toiminnasta olisi hyötyä, toteaa Lapio.³⁰ Lisäksi Lapio pohti, mikä olisi toimiva ratkaisu työllistää taiteilija sosiaali- ja terveysalan sektorille niin, että toiminnan tulokset tulevat molemmille osapuolille raportoitua. Hän kutsui koolle sote-alan työntekijöitä ja lähti yhdessä heidän kanssaan kehittämään toimivaa mallia, myös rahoituksen osalta. Tavoitteena tässäkin yhteydessä oli nimenomaan pysyvyys ja pitkäkestoisuus.³¹

Hjelt sanoo, että tavoitteena oli, että taide tulee ympärivuorokautisen asumisen ja hoivan yksiköihin, koska asiakkaiden on vaikea lähteä sieltä taiteen luo. Hjelt on räätälöinyt taiteilijoille lukujärjestyksen hoivayksikön päiväjärjestykseen sopivaksi. Lisäksi mukana on työnohjausta Taike:n puolelta, joka on asiallinen lisä taiteilijaresidenssiohjelmaan ja tukea. Kaikki on yhteistyöstä kiinni, kuvailee Hjelt.³² Kuten Enkelnotko toteaa, hän sai riittävän vapauden toteuttaa projektia suunnitelmien mukaan ja toisaalta henkilökunnalta kiihtävästi tukea. Hän oli vaikuttanut myös residenssiin liitetystä työnohjauksesta. Kun aluksi päivä ei esimerkiksi pysynyt aikataulussa, hän otti asian puheeksi ja korjausliike tehtiin. Lisäksi hän keskusteli muun muassa asukkaiden viikkorytmistä toiminnasta vastaavien kanssa ja mukautti toimintaansa tähän.³³ Myös Ratinen tuo esille, että ohjaaja oli hänelle arvokas välittäjähahmo. Lisäksi koska rakenteet olivat selkeät, hänen energiansa suuntasi varsinaiseen sisällöntuottamiseen, joka residenssissä on asukkaiden kohtaaminen.³⁴

Taiteen saaminen osaksi sosiaali- ja terveyssektorin perustoimintaa ja rakenteita - jalkautuminen on yksi pitkän linjan tavoite taiteilijaresidenssiohjelmalle. Pilotilla lähdettiin kokeilemaan uutta ja kestäväää mallia, jossa sama taiteilija olisi mukana arjessa pidemmän jakson. Tärkeimpänä näkökulmana on residenssikauden suunnitelmallisuus ja pitkäjänteisyys sekä taiteellisen laadun varmistaminen. Saavutettavuuden näkökulma on molempien osapuolien ykköstavoite.³⁵ Lapio toteaa, että molempien yhteisenä intressinä on ni-

³⁰ ”Residenssitoiminta sosiaali- ja terveyssektorilla” 2017; Lapio 2015; ks. Hyypä & Liikanen 2005.

³¹ Lapio 2017.

³² Hjelt 2017.

³³ Enkelnotko 2018.

³⁴ Ratinen 2015.

³⁵ ”Residenssitoiminta sosiaali- ja terveyssektorilla” 2017; Lapio 2015.

menomaan asukkaiden hyvinvointi ja elämänlaatu sekä se, että taide on todella tervetullutta.³⁶ Onnistuneiden jaksojen perusteella residenssitoimintaa on tarkoitus edelleen jatkaa ja siitä halutaan rakentaa ohjelma taiteilijoiden ja sosiaali- ja terveyssektorin käyttöön.³⁷ 11.10.2017 tulleen Taiteen edistämiskeskuksen tiedotteen mukaan residenssi on vakiintunut pysyväksi toimintamuodoksi muun muassa Jyväskylän kaupungin ympäri- vuorokautisen asumisen ja hoivan yksikössä.³⁸ Kaikki järjestyy aikanaan, kun uskoo asiaan ja menee varmallalla otteella eteenpäin, toteaa Hjelt. Paras kiitos on se, että monet taiteilijat haluavat tulla uudestaan.³⁹

---

³⁶ Lapio 2017.

³⁷ ”Residenssitoiminta sosiaali- ja terveyssektorilla” 2017; Lapio 2015.

³⁸ ”Taiteilijaresidenssitoiminta laajenee sosiaali- ja terveyssektorilla” 2017.

³⁹ Hjelt 2017.

4 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Teoreettinen viitekehys rakentuu tutkittava ilmiö edellä. Taiteilijaresidenssiohjelman taustalla vaikuttavat laajat teemat eli soveltavan taiteen sekä taiteen ja hyvinvoinnin välinen keskustelu – sijoitan ohjelman tälle kentälle. Lähtökohtana on siis ilmiö ja käsitteet määrittävät sen kautta. Käsitteiden määrittely ja teoreettisen viitekehyyksen hahmottaminen on tärkeä osa tutkimusta.⁴⁰ Seuraavaksi luon katsausta ajankohtaiseen tutkimukseen ja kehittämistyöhön, jolloin hahmottuu tämä monimuotoinen kenttä, jolla taiteilijaresidenssiohjelma sijaitsee.

4.1 Taiteen ja hyvinvoinnin tutkimuskonsepti - katsaus ajankohtaiseen tutkimukseen ja kehittämistyöhön

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista ollaan yhä vakuuttuneempia, mikä näkyy myös taiteilijaresidenssiohjelman taustalla. Taiteilijaresidenssiohjelmasta julkaistussa raportissa tuodaan esille, että ohjelmalla on merkitystä muun muassa hyvinvoinnin kannalta.⁴¹ Lisäksi taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten esille tuominen ilmenee monissa alaa käsittelevissä artikkeleissa, lehtikirjoituksissa sekä tutkimuksissa. Kuten Maija Luotonen kuvaa sosiaali- ja terveystieteissä aikakauslehti Tesso:ssa, väitteen tukena on monia kansallisia ja ulkomaisia tutkimuksia eri tieteenaloilta. Ymmärrys siitä, että kaikilla on samat kulttuuriset oikeudet, on lisännyt kiinnostusta kehittää taidetta ja kulttuuria entistä soveltavampaan suuntaan ja herätellä kunnan palvelut ajan tasalle. Käytännön työtä on tehty hankkeissa ja tutkimusta pitäisi vielä vahvistaa.⁴² Kokeellisen näytön esiintyminen on arvokasta, jotta saadaan riittävän laajaa ja monipuolista kuvausta toiminnasta.⁴³

Kokeellisuus herättelee kuitenkin pohtimaan sitä, nähdäänkö taiteen ”arvo” vain hyödynäkökulman kautta. Tarvittaisiin enemmänkin yksilökeskeisempää näkökulmaa, vaikka sen mittaaminen on hankalampaa, kirjoittaa Aino Frilander Helsingin Sanomien artikkel-

---

⁴⁰ Murchison 2010, 53.

⁴¹ Lapio 2015.

⁴² Luotonen, 2013; ks. Laitinen 2017, 14, 16, 27; Vuolasto 2018; Jaatinen 2015, 40.

⁴³ Bardy 2007, 29.

lissa *Suomessa poliitikot vannovat nyt taiteen parantavan voiman nimeen*. Jotta tämä toteutuisi, taiteesta tulisi päästä osalliseksi tasa-arvon nimissä. Ehkä ennemminkin pitäisi kuitenkin keskustella osallisuuden näkökulmasta, jatkaa Frilander.⁴⁴ Taiteen arvon pohjittaminen on haastava näkökulma, koska kysymys siitä on moniääninen ja usein taiteen itseisarvoiseen asemaan kajoanutta. Tarkoitus ei ole kuitenkaan polemisoida sitä, vaan ennemminkin osoittaa, minkälaisia mahdollisuuksia sille kentällä annetaan tässä tapauksessa taiteilijaresidenssiohjelman muodossa, tutkimuksellisestakin näkökulmasta tarkasteltuna. Taidetoiminnan merkityksellisyys nousee kuitenkin loppujen lopuksi välineellistä arvoa suurempaan rooliin taide- ja hyvinvointitutkimuksen kontekstissa.

Taiteen yhteiskunnallinen merkitys on lisääntymässä ja vähitellen ehkä laajentumassa, vaikka se ei poista (eikä ole tarkoitukseen) yhteiskunnallisia ongelmia.⁴⁵ Kansainvälisesti esimerkiksi Iso-Britanniassa The AHRC Cultural Value Project (Understanding the value of arts and culture) tutkii, miksi taide ja kulttuuri vaikuttavat ja kuinka voimme ymmärtää näitä vaikutuksia. Sitä tituleerataan jopa laajimmaksi ja haastavimmaksi yritykseksi hahmottaa näitä vaikutuksia.⁴⁶ Lisäksi Britannian parlamentin kaikkien puolueiden yhteinen Taiteen, terveyden ja hyvinvoinnin yhteistyöryhmän julkaisemassa raportissa tarkastellaan taiteen merkityksiä terveydelle ja hyvinvoinnille. Raportissa todetaan, että taide, esimerkiksi osallistuminen visuaalisiin ja esittäviin taiteisiin, musiikkiin ja tanssiin voi auttaa nykyisen terveyst- ja sosiaalihuollon haasteiden kuten ikääntymisen, yksinäisyyden ja mielenterveyden ongelmien kohtaamisessa.⁴⁷

Suomessa Taideyliopiston koordinoima ja käynnissä oleva hanke ArtsEqual (The Arts as Public Service: Strategic Steps towards Equality) puolestaan tutkii taiteen mahdollisuuksia vaikuttaa hyvinvointiin ja tasa-arvoon julkisena palveluna 2020-luvun Suomessa.⁴⁸ Toimenpidesuositus on tehty muun muassa hoitolaitoksia varten, jossa ihmisten pääsevät heikosti osallisiksi taide- ja kulttuuripalveluista ja niiden mahdollistamasta hyvinvoinnista.⁴⁹ Myös Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia - toimintaohjelman (sosiaali- ja ter-

⁴⁴ Frilander 2016; ks. Hautio 2016.

⁴⁵ Brandenburg 2012, 243; ks. Bardy 2007, 31–32.

⁴⁶ Crossick & Kaszynska 2016, 6.

⁴⁷ "The Policy, Commissioning and Funding Landscape" 2017, 47.

⁴⁸ "Artsequal-hanke" 2019.

⁴⁹ Lehikoinen 2017, 2.

veysministeriön terveyden edistämisen politiikkaohjelma) loppuraportti 2010–2014 kuu-
 luttaa tietoisuuden lisääntymistä taiteen ja kulttuurin myönteisistä vaikutuksista. Hanna-
 Liisa Liikanen esitti 18 toimenpide-ehdotusta, joiden avulla voidaan edistää tasavertai-
 sesti terveyttä ja hyvinvointia taiteen ja kulttuurin keinoin. Raportissa kuvataan, että tie-
 toisuus taiteen ja kulttuurin myönteisistä vaikutuksista hyvinvointiin on lisääntynyt ja
 menetelmien käyttö yleistynyt, vaikka siinä on alueellisia eroja.⁵⁰ Lisäksi Taikusydän,
 joka tukee edellä mainittua Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmaa, on
 yhteistyöverkosto, joka on perustettu taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksien kehittämiseen
 sekä viestintään Turun ammattikorkeakoulussa. He kehittävät ja levittävät verkostonsa
 kanssa ratkaisuja, joilla taiteen, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten yhteistyö saataisiin
 pysyväksi osaksi hyvinvointia edistäviä palveluita. Taikusydän sykkii ja pyrkii vaikutta-
 maan yhteisenä koordinaattorina siihen, että toiminta ei olisi niin pistemäistä ja hankkei-
 den varassa tapahtuvaa, vaan jatkuvaa ja pysyvää.⁵¹

Myös Opetus- ja kulttuuriministeriö on viime vuosina tukenut osallistumista ja osalli-
 suutta lisäävän ammattitaiteilijavetoisen toiminnan kehittämistä eri puolilla Suomea ja
 hankerahoitus myönnettiin Humanistiselle ammattikorkeakoululle (Humak) vuonna
 2015, joka tutkii tähän liittyviä toimintamalleja. Minna Hautio toteaa hankkeeseen liit-
 tyen, että taide- ja kulttuuritoimintoihin osallistuminen on paikoin hankalaa, sillä niiden
 saatavuuden ja saavutettavuuden tiellä on fyysisiä, taloudellisia ja sosiaalisia esteitä. Tä-
 män perusteella kulttuuritoiminnan edellytyksiä on pyritty tutkimaan ja kehittämään esi-
 merkiksi niillä alueilla, joilla tarjonta on vähäistä sekä kohderyhmien parissa, jotka käyt-
 tävät kulttuuripalveluita hyvin vähän tai eivät ollenkaan. Keskeisinä ilmiönä ovat osalli-
 suuden ja osallistamisen näkökulmat sekä saavutettavuus. Tavoitteena on muun muassa
 tasa-arvoinen saatavuus kaikilla alueilla.⁵²

Mainittakoon lisäksi Unescon käynnistämä *Terveyttä kulttuurista – Arts in Hospital* -
 hanke. Suomessa toimintaa on ollut vuodesta 1993 lähtien. Hanke on kiinnittänyt huo-
 miota taidetoiminnan oikeudenmukaisesta ja tasa-arvoisesta järjestämisestä. Taide tulisi

⁵⁰ ”Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman loppuraportti vuosille 2010–2014” 2015, 2.

⁵¹ ”Mitä Taikusydän tekee?” 2019.

⁵² Hautio 2016a, 11 & Hautio 2016b, 18, 19, 28–32; ks. Frilander 2016.

ulottaa myös niiden ihmisten elämään, jotka joutuvat tilapäisesti tai pitkiäkin aikoja olemaan sairaaloissa tai hoitolaitoksissa.⁵³ Lisäksi hanke heijastelee jopa suuntausta, jossa virallisen lääketieteen rinnalle ja sen osaksi on kehittymässä humanimpi lääketiede. Taide- ja kulttuuritoiminta on vähitellen kehittynyt osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon sekä hoitolaitosten arkea ja taide- ja kulttuuritoiminnalle on tällä kentällä myös kysyntää.⁵⁴

Liikanen on tutkinut hankkeeseen liittyvässä väitöskirjassaan *Taide kohtaa elämän – Arts in Hospital-hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa* sitä, miten taide kohtaa elämän hoitoyksikössä, mutta sattumanvaraisesti. Liikasen mukaan taiteen ja kulttuuritoiminnan sekä sosiaali- ja terveydenhuollon kentät kohtaavat, mikäli taide ja kulttuuritoiminta nähdään tasavertaisena osana ihmisten elämää ulottuen muun muassa hoitolaitosten resursseihin. Taide- ja kulttuuritoiminnan integroiminen suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ei ole Liikasen mukaan toteutunut ja vaikka esimerkkejä erillisistä projekteista ja kehittämishankkeista löytyy, ovat ne ajallisesti ja paikallisesti rajattuja.⁵⁵ Myös Hautio mainitsee, että vaikka taiteen ja kulttuurin hyvinvointia ja terveyttä edistävät vaikutukset tunnetaan hyvin, niiden hyödyntäminen on sosiaali- ja terveyssektorilla edelleen vähäistä. Tämä sai kuitenkin merkittävää tuulta alensa vuonna 2015 prosenttiperiaatteen myötä.⁵⁶

Liisa Laitinen on koonnut ajankohtaisen tutkimus- ja kirjallisuuskatsauksen *Vaikuttavaa? Taiteen ja hyvinvointivaikutusten tarkastelua*, jossa käydään tiivistetysti läpi erilaisia tapoja lähestyä ja tutkia taiteen ja hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä. Laitinen kuvaa, että tarkastettujen tutkimusten mukaan osallistuminen taide- ja kulttuuritoimintaan voi tarjota mahdollisuuksia tukea ja resursseja edistää hyvinvointia ja terveyttä kokonaisvaltaisesti, jokapäiväisessä elämässä – joskaan tämä ei ole täysin yksiselitteistä. Vaikka taiteen hyvinvointia tuottavista vaikutuksista on runsaasti tutkimustietoa, liittyy niihin paljon vielä sellaista, mitä emme ymmärrä.⁵⁷ Tästä käy ilmi, että esimerkiksi soveltavan taiteen määritelmä ei siis ole yksiselitteinen.⁵⁸ Siksi tutkimus aiheesta taiteilijaresidenssiohjelman kautta on edelleen ajankohtaista. Laitinen huomauttaa, että yleistä näkemystä taiteesta tai

⁵³ Hohenthal-Antin 2006, 33; ks. Hyyppä & Liikanen 2005, 118–121.

⁵⁴ Hyyppä & Liikanen 2005, 122, 114; Liikanen 2003, 13–14, 156.

⁵⁵ Liikanen 2003, 10.

⁵⁶ Hautio 2016b, 19.

⁵⁷ Laitinen 2017, 6.

⁵⁸ ks. Jaatinen 2015.

sen hyvinvointia edistävästä vaikutuksista on mahdotonta löytää, koska taustalla on erilaisia tiedonintressejä: käsityksiä ihmisestä sekä taiteen, kulttuurin ja luovuuden merkityksestä inhimillisessä elämässä. Näkökulmat ovat siis moninaisia.⁵⁹ Mikä tämän tutkielman kannalta erityisesti kiinnostaa on taiteellisen toiminnan sosiaalinen ja vuorovaikutuksellinen - kommunikatiivinen luonne.⁶⁰

Anu-Liisa Rönkä ja Anja Kuhalampi ottavat kantaa julkaisussa *Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisössä* taiteen lyhytjänteisyydestä sosiaali- ja terveyssektorilla. Rönkä ja Kuhalampi toteavat, että taidelähtöisiä menetelmiä on käytetty Suomessa 1990-luvun puolivälistä lähtien muun muassa sosiaali- ja terveysalalla. Taideprojektit ovat kohdistuneet pääasiassa sosiaali- ja terveysalan asiakaskuntaan. Tavoitteena on ollut esimerkiksi syrjäytymisen ehkäiseminen tai osallisuuden, toimintakyvyn ja työkyvyn vahvistaminen. Taideprojekteista on saatu hyviä tuloksia mutta ongelmaksi on koettu jatkuvuuden puute.⁶¹ Myös Cecilia von Brandenburg toteaa, että hyvinvointia edistävästä taidetoiminnasta tulisi saada pysyvämpiä muotoja projektiluotoisuuden sijaan – se on eettisen ja kestävä kehityksen mukaista.⁶²

Taiteilijaresidenssiohjelman tavoite on osaltaan vastata edellä kuvattuihin teemoihin. Se pyrkii vakiinnuttamaan ja juurruttamaan toiminnan selkeäksi osaksi sosiaali- ja terveyssektoria ja huomioimaan myös osallisuuden ja saavutettavuuden näkökulmat sekä taiteen hyvinvointivaikutukset jaetun asiantuntijuuden kautta. Onko ajankohta päässyt kypsy-mään enemmän näille huomioille vai onko ohjelma jälleen vain yksi piste lisää kentälle?

4.2 Teoriat ja käsitteet taiteilijaresidenssiohjelman taustalla

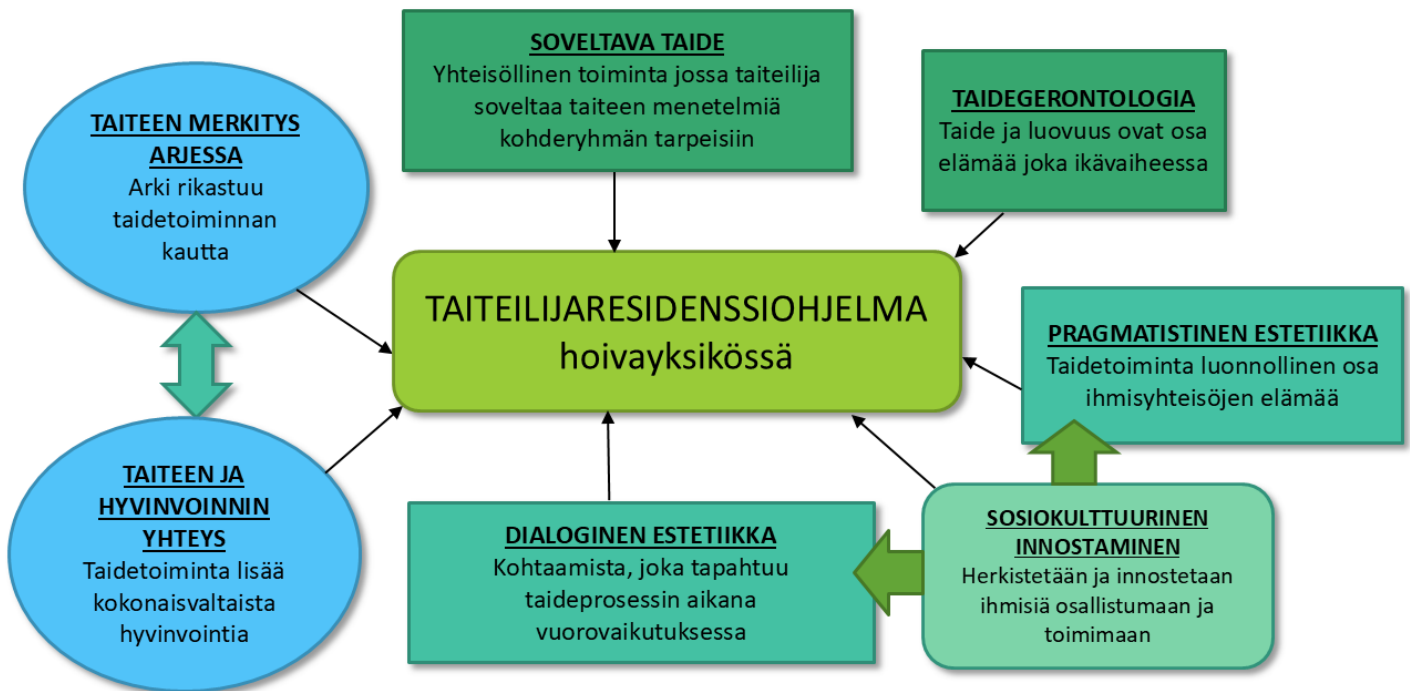
Keskeisiksi teorioiksi taiteilijaresidenssiohjelman taustalle voi määritellä dialogisen ja pragmatistisen estetiikan. Lisäksi oleelliset käsitteet ovat soveltava taide, taiteen ja hyvinvoinnin ja arjen välinen yhteys, sosiokulttuurinen innostaminen sekä hoivayksikköä toimintaympäristönä tarkastellessa taidegerontologia. Termit eivät ole yksiselitteisiä, mutta kuitenkin kuvaavia, ja ne ovat yhteydessä toisiinsa. Olen käsitellyt nämä taiteilijaresidenssiohjelman tausta-ajatuksina (ks. kuvio neljä).

⁵⁹ Laitinen 2017, 16–17.

⁶⁰ ks. Laitinen 2017, 19.

⁶¹ Rönkä & Kuhalampi 2011, 10.

⁶² Brandenburg 2012, 261.

Kuvio 4. Taiteilijaresidenssiohjelman taustalla vaikuttavat teoriat ja keskeiset käsitteet

4.2.1 Soveltava taide

Taiteen soveltava käyttö mainitaan osana taiteilijaresidenssiohjelman kuvausta. Ohjelma pyrkii toteuttamaan soveltavan taiteen mahdollisuuksia ja tuomaan kenties uutta taidekasvatuskeskusteluun. Taiteilijaresidenssiohjelma – inhimillisen elämän näyttämönä, voidaan liittää soveltavan taiteen kenttään, jossa toisistaan etäällä olevat tahot solmivat uuden yhteistyösuhteen.⁶³ Olennaista tässä ei ole määrittellä soveltavaa taidetta tyhjentävästi, vaan esitellä erilaisia näkemyksiä, jotka toimivat määrittelyn pohjana. Ei ole olemassa siis vain yhtä soveltavaa taidetta. Kuten Brandenburg toteaa, taiteen ja hyvinvoinnin suhteiden tutkimuksessa joudutaan pohtimaan arvoja, käsityksiä, tarpeita ja kokemuksia.⁶⁴ Marjatta Bardyn mukaan taidelähtöiset hankkeet ovat tekijöidensä näköisiä, ja on vaikea kuvitella niiden standardimaista siirtämistä sellaisinaan tai mekaanista kopiointia. Sen sijaan taidelähtöisen ajattelu- ja toimintatapojen soveltaminen millä kentällä tahansa on mahdollista ja eri hankkeiden lopputuloksissa voi olla samankaltaisuuksia, mutta ne

⁶³ ks. Bardy 2007, 24, 25.

⁶⁴ Brandenburg 2012, 259.

ovat kuitenkin persoonallisia versioita.⁶⁵ Miten taiteilijaresidenssiohjelma siis hahmottuu tälle soveltavan taiteen kentälle, mitä taidelähtöisiä ajattelu- ja toimintatapoja sen taustalla on?

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan Arctic Art and Design maisteriohjelmassa, jossa opiskelijat suuntautuvat soveltavaan kuvataiteeseen ja palvelumuotoiluun, on määritelty soveltava taide seuraavasti: ”--- se perustuu nykytaiteen projektimuotoisiin, yhteisöllisiin ja paikkasidonnaisiin toimintatapoihin, joissa taiteilija soveltaa osaamistaan ja taiteen menetelmiä taidemaailman ulkopuolisiin tarkoituksiin. Kun esimerkiksi perinteisessä kuvataiteessa taiteilija keskittyy henkilökohtaiseen ilmaisuun ja sen välineiden ja materiaalien hallintaan, soveltavassa kuvataiteessa lähtökohtana ovat yhteisöt, sosiokulttuuriset ympäristöt ja paikat, jotka määrittävät taiteilijan toiminta- ja ilmaisukeinoja.”⁶⁶ Näiden periaatteiden mukaan se voidaan kaavalla myös taiteilijaresidenssiohjelman taustalle. Kiinnostava huomio on nykytaiteeseen viitattu uudenlainen toimintatapa. Viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana osallistumisesta onkin tullut nykytaiteen yksi tärkeimmistä virtauksista.⁶⁷

Brandenburg kuvaa, että taidelähtöisiä menetelmiä ”hyödyntävät”, hyvinvoinnin edistämiseen liittyvät hankkeet sijoittuvat usein hallinnon eri sektorien rajapinnoille. Toiminnan tavoitteena on lähteä taiteilijan ohjaamana liikkeelle yhteisön tarpeista ja luoda jotain, joka vahvistaa yhteisöllisyyttä ja tasa-arvoisuutta sekä tukee itseymmärrystä ja toisten kohtaamista. Tämä on voimaantumista taiteen tai yhteisötaiteellisten prosessien kautta.⁶⁸ Ne ovat eräänlaisia interventioita, jossa taiteen toimintalogiikka, taiteen menetelmät ja taidepedagogiikka kehittävät sellaisia vuorovaikutuksellisia tiloja, tilanteita ja työtapoja, jotka vahvistavat luovuutta, parantavat työoloja, kehittävät taitoja ja tukevat muutosta yhteisössä.⁶⁹ Taiteelliset tavoitteet eivät ole varsinaisesti keskiössä, vaan muut päämäärät (unohtamatta kuitenkin taiteellista laatua). Lisäksi, kuten Jussi Nikkilä kuvaa, taide tulee osaksi sellaisia yhteiskunnallisia ympäristöjä, joissa taiteellinen tai muulla tavoin luova prosessi ei ole aiemmin ilmentynyt.⁷⁰

---

⁶⁵ Bardy 2007, 28.

⁶⁶ Huhmarniemi 2016.

⁶⁷ Miettinen 2019.

⁶⁸ Brandenburg 2012, 244.

⁶⁹ Lehikoinen & Pässilä 2016, 8.

⁷⁰ ”Mitä on soveltava taide?” 2019.

Soveltavassa taiteessa taiteen käsite pysyy ikään kuin samana, mutta se muotoillaan ”palveluna” tietyille kohderyhmälle, huomioiden tämän kohderyhmän tarpeet ja ehdot. Lisäksi se määrittyy palvelun, tuotteen, menetelmän tai teoksen kautta. Kaiken keskiössä on kohtaaminen (kohtaamisen taide) ja se, että taide tuodaan osaksi jotakin. Lisäksi soveltavaa taidetta määrittää monialaisuus ja jaettu asiantuntijuus, jossa taiteilijan ei tarvitse olla esimerkiksi hoitoalan ammattilainen. Tällöin pyritään jakamaan osaaminen - se on yhteistyötä.⁷¹

Soveltavan taiteen käsitteen yhteydessä puhutaan yhteisötaiteesta (myös osallistava taide). Bardy kuvaa, että yhteisöllinen taidetoiminta on vuorovaikutusta taiteilijan ja kohderyhmän kanssa: taiteilijoiden opastuksella taiteen keinoin päästään tukimaan suhdetta itseen ja ympäröivään maailmaan ja samalla taiteilija pääsee osaksi uutta todellisuutta.⁷² Inkeri Sava käyttää termiä osallistava taidekasvatus ja toteaa, että taiteellinen työskentely voi olla yksilöllisen ohella myös yhteisöllistä toimintaan, joka voi rakentaa syvällisempää ymmärrystä, hämmennyksestä huolimatta.⁷³ Mirja Hiltunen ja Timo Jokela puolestaan nostavat esiin, Suzanne Lazyyn viitaten, että taiteilijalle voi muodostua yhteisötaiteen sisällä erilaisia roolituksia. Yksi näistä on niin sanottu aktivistin rooli, jolloin taiteilija työskentelee kiinteästi yhteistyössä yhteisön kanssa, pyrkien saamaan aikaan muutosta.⁷⁴

Jussi Lehtonen pitää väitöskirjassaan *Elämäntunto: näyttelijä kohtaa hoitolaitosyleisön* soveltavan taiteen käsitettä hieman ongelmallisena, koska kaikki taiteen tekeminen ja kokeminen on hänen mukaansa jonkin ”soveltamista”. Tutkimuksessa kuitenkin osallistetaan hoitolaitoksessa asuvia henkilöitä monin eri tavoin ja saatetaan käyttää soveltavan taiteen menetelmiä. Lehtonen erottelee ”esittävän teatterin” ja ”osallistavan teatterin” ja sijoittaa väitöstutkimuksena esitykset enemmän esittävän teatterin suuntaan, koska tekijöiden yleisösuhte ei määrity ensisijaisesti yhdessä tekemisen kautta. Mielenkiintoinen huomio on esiintyjän ja katsojan välinen vuorovaikutteisuus peilisoluteorian kautta: esitys voi liikuttaa katsojaa varsin konkreettisesti, liikeaistin kautta ja asettaa näin ihmisen kohtaamansa ihmisen asemaan. Voidaan puhua kinesteettisestä empatiasta. Lehtosen väitöskirja kohdistuu muutoksiin, joita näyttelijän yleisötilanteessa terveydenhuollon ja sosiaalitoimen yksiköissä esiintymisen myötä tapahtuu sekä laventaa näyttelijän työnkuvaa, ammattitaitoa ja taiteilijuutta. Hän toteaa, että hoitolaitoskiertueella pimennettyjen salien

⁷¹ T. Pääjoki 2017, luentomuistiinpanot Soveltava taide – kurssilla 6.11.2017.

⁷² Bardy 2007, 24–25; ks. Brandenburg 2012, 244.

⁷³ Sava 2007, 192–193.

⁷⁴ Hiltunen & Jokela 2001, 18.

suuri tuntematon muuttuu näyttelijälle joksikin inhimilliseksi ja lähelle tulevaksi – kohtaamiseksi, vuorovaikutukseksi ja kommunikaatioksi.⁷⁵ Samoin voi sanoa tapahtuvan taiteilijaresidenssiohjelmassa, kuten Ratinen asian ilmaisee. Asukkaiden kohtaamiset oli hänen mukaan helppoa aloittaa, koska hänen taiteilijanego ei enää odottanut katsomossa hiljaisuutta tai edes osallistujien silmiä auki, jotta hänen työnsä pystyi alkamaan. Myös lopettamisesta tuli helppoa, koska hän huomasi, että asukkaat alkavat melko nopeasti väsymään.⁷⁶ Taiteilija ikään kuin ”soveltaa” itsensä yhteisöön ja sen ympäristöön, vaikka esitys olisikin enemmän esittävää kuin osallistavaa.

Pia Strandman nostaa esille tärkeitä ja avoimeksikin jääviä kysymyksiä kuten, mitä taiteen soveltava käyttö loppujen lopuksi on; minkälaisia työmenetelmiä käytetään, ketkä sitä toteuttavat, minkälaista taidetta tehdään? Keskustelua taiteesta ja sen soveltavasta käytöstä käydään monella eri äänellä.⁷⁷ Se ei pohjaudu yleisesti jaettuun käsitykseen taiteesta, vaan lähtökohdana ovat usein henkilökohtaiset käsitykset tai eri päämääristä nousevat painotukset. Taiteilijaresidenssiohjelman taustalla on useita eri toimijoita, joten henkilöiden kuuleminen on avainasemassa, kun toimintaa sovitetaan ja mukautetaan. Näin tutkimuksellinen ote sen käytänteiden pohdinnasta on relevanttia. Strandmanin näkemys on, että soveltaminen voidaan ymmärtää ensisijaisesti taiteen esittämistapaan ja -muotoon liittyvänä käytännöllisenä tekijänä, ei taiteen sisältöön vaikuttavana.⁷⁸ Esittämistapa ja -muoto taiteilijaresidenssiohjelmassa määrittävät tässä tapauksessa ohjelman suunnittelun ja organisoinnin kautta, mutta taiteilijan luoma taiteellinen toiminta tai hahmo (esimerkiksi klovni Armas Lempiniittu) liittyy sisällölliseen tuottamiseen.

Strandman jatkaa, että parhaimmillaan taidekokemus voi esimerkiksi hoitolaitoksessa olla tunne-elämyksiä, uusia virikkeitä, luovuutta, erilaisuuden sietokykyä - ehkä hetken unohdusta senhetkisestä olotilasta. Taide voi olla asioiden merkityksellistämistä, kykyä jäsentää ympäröivää maailmaa. Sen käyttäminen tuo Strandmanin mukaan epäilemättä hoitotyöhön paljon uutta.⁷⁹ Taiteilijaresidenssiohjelman on mahdollista vastata tähän omalta osaltaan yhtenä toimintamuotona, joka tuo juuri hoitoympäristöön jotakin uutta ja erilaista. Kuten Kivi raportissaan kuvaa, omalla tavallaan se, miten asukkaat olivat tekemisessä mukana, loi koko projektille sen lähtökohdan, että hän toimi itse vain ohjaavana

⁷⁵ Lehtonen 2015, 19, 20, 23–24; ks. Strandman 2007, 160–163.

⁷⁶ Ratinen 2015; ks. Kivi 2016.

⁷⁷ Käsitteiden käytön moniäänisyyttä taide- ja hyvinvointitutkimuksen kentällä on tutkinut väitöskirjassaan Päivi-Maria Jaatinen 2015.

⁷⁸ Strandman 2007, 160-161, 163.

⁷⁹ Strandman 2007, 162–163.

työnjohtajana. Itse teos syntyi lähes täysin asukkaiden toimesta. Pään (käpylehmän) tultua valmiiksi ikäihmiset kokivat oivalluksen siitä, miten muodottomasta möhkäleestä voidaan toteuttaa kolmiulotteinen, esittävä asia.⁸⁰ Taustalla on ajatus yhteisöllisestä ja osallistavasta taidetoiminnasta, joka luo nimenomaan uudenlaisen, virikkeellisen kokemuksen yhteisön ehdoilla.

4.2.2 Dialoginen estetiikka

Taide voi toimia hedelmällisenä kohtaamispaikkana sekä dialogina.⁸¹ Dialogilla tarkoitetaan tässä yhteydessä toisen kohtaamista, joka voi tapahtua taiteen kautta esimerkiksi hoivakodissa.⁸² Brandenburg kuvaa, että nykytaiteen yhteisötaiteellisessa näkökulmassa korostetaan taiteen tapoja rakentaa keskustelutilanteita, kommunikaation sekä kohtaamisen paikkoja erilaisten ihmisten välille.⁸³ Tämä voidaan liittää taiteilijaresidenssiohjelman taustalle. Myös Lea Kantonen pohtii keskustelutaiteen ja keskustelun estetiikan merkitystä. Eri taidesuuntausten sijaan voidaan puhua erilaisista estetiikoista, kun halutaan korostaa taiteen tekniikoiden sijasta taiteen tapoja rakentaa keskusteluja. Tähän perustuu *dialoginen estetiikka*⁸⁴ – huomio kiinnittyy valmiin teoksen sijaan teoksen valmistamisen aikana tapahtuvaan vuorovaikutukseen ja taiteilija rakentaa teoksen merkitystä yhdessä yleisön kanssa.⁸⁵

Grant H. Kester tuo esille 1920-luvun avantgarde taiteilijoiden tavan aktiivisesti herätellä katsojaa – kutsuna osallistumaan. Töiden avain on saada katsoja näkemään tavallisiakin asioita uudesta perspektiivistä. Lisäksi hän viittaa taiteilija Jay Koh'n, jonka mukaan taideteos ei ole vain fyysinen objekti, vaan tietynlainen sosiaalinen prosessi, johon kuuluu dialogi, ideoiden vaihto ja uusien esteettisten ajattelutapojen yhteisöllinen luominen. Koh'n toiminnassa tärkeää on vuorovaikutuksen etiikka ja ”kuuntelemisen estetiikka”, jolla viitataan monipuoliseen yhteistyöhön, joka on hänen taiteessaan taideteoksen synnyn edellytys. Taideteos mieltyy siis ennemminkin kommunikaatioprosessiksi kuin fyy-

---

⁸⁰ Kivi 2016.

⁸¹ Pääjoki 2004, 69.

⁸² ks. Lehikoinen & Pässilä 2016, 7.

⁸³ Brandenburg 2012, 261–262.

⁸⁴ Dialogisen estetiikan keskeinen edustaja on Grant H. Kester. Käsitteestä dialoginen estetiikka käytetään toisinaan myös käsitettä *dialoginen taide (dialogical art)*.

⁸⁵ Kantonen 2007a, 127–129; Kantonen 2007b.

siseksi objektiksi – esteettiset merkitykset syntyvät tästä vuorovaikutuksesta. Emme koh-
taa taideteosta välttämättä vain edessämme, vaan taide ikään kuin ympäröi meidät pyy-
täen osallistumaan. Kester ei niin sanotusti anna painoarvoa varsinaisesti taiteilijan val-
miiksi luomalle teokselle, vaan on ennemminkin kiinnostunut sen tuottamasta keskuste-
lusta ja yhteiskunnallisesta sanomasta.⁸⁶ Taiteilijaresidenssiohjelmassa ”kuuntelemisen
estetiikka” toteutuu toimijoiden vuorovaikutuksessa. Taidelähtöinen toiminta ei ole vain
pelkkä esitys, vaan prosessi. Taiteilija elää yhteisössä ja teos syntyy dialogissa. Taiteilija
ei vain tule yhteisöön ja esitä pelkästään omaa teostaan, vaan pyrkii aidosti hakemaan
vuorovaikutusta ja kuuntelemaan sekä työyhteisöä että yleisöä.⁸⁷

Esimerkiksi Enkelnotko valmisteli projektiaan hankkimalla Armas-klovnille vaatteet, toi-
misto- ja maskitarvikkeita, käsinukkeja, instrumentteja ja taikavälineitä. Hän opetteli
säestyksiä ukulelella vanhoihin kansanlauluihin ja kansakoululauluihin. Sanat ja soinnut
oli kirjoitettu pieneen muistikirjaan, joka hänellä oli mukana puvuntaskussa. Laulujen
aiheita haettiin ikäihmisiltä ja välillä improvisoiden. Armaksen tanssillisuudesta ja fyysi-
syydestä tuli myös tärkeä osa hänen persoonaansa. Lisäksi taikuus oli parhaimmillaan
riemastuttavaa, kun esimerkiksi taikurin hatusta tuli yllättäen esimerkiksi pupu. Taiteilija
hyödynsi muun muassa tanssillisuudessaan ikäihmisten omia kokemuksia tansseissa
käynneistä, joka yhdistettiin ilonpitoon ja hauskuuteen.⁸⁸ Hahmo eli hoivayhteisön rytmin
ja ihmisten mukaan. Se oli juuri eräänlainen sosiaalinen prosessi.

Kester viittaa, että sosiaalista taidetta on ollut ainakin 1960-luvulta lähtien. Elämme ai-
kaa, jossa syvälinen paradigmojen muutos on käsillä. Kuten Jean-Francois Lyotard to-
teaa, taiteilijan tehtävä ja taideteoksen vaikutus katsojaan on uudenlaisen näkökulman
edessä. Tämä ”shokin” kokemus voi lennättää meidät korkeammalle tietoisuuden tasolle,
joka antaa uuden diskurssikehyksen tapahtumien ymmärtämiseksi. Monet nykytaiteilijat
pitävät vuorovaikutuksen aikaansaamista taiteen tärkeimpänä tavoitteena. Keskeisenä ei
ole enää taideteos vaan yhdessä tekeminen ja kokeminen. Tämän kaltaista, sosiaalista
taidetta on pidetty jopa aktivismina ja ei taiteena, ulkopuolisena taiteen perinteestä, mutta
tällöin se on enemmänkin mielikuvituksetonta.⁸⁹ Se luo yhden mahdollisuuden ymmärtää
taidemaailmaa.

⁸⁶ Kester 2004, 83–84, 105, 106.

⁸⁷ ks. Kester 2004, 107.

⁸⁸ Enkelnotko 2018.

⁸⁹ Kester 2004, 83–84; Kantonen 2007b; Kantonen 2007c.

Raija Mäkelä-Eskolan väitöskirja *Pang – siinä se on!: teatterikatsojan tunneresonanssi* käsittelee katsojan ja esiintyjän välistä tunneresonanssia ja voidaan liittää myös dialogisuuteen. Tutkimuksesta käy ilmi, että erilaisia tunteita siirtyy esityksen aikana sekä esiintyjiltä katsojille että katsojilta esiintyjille. Tätä tilaa voidaan kuvata jopa parhaimmassa tapauksessa ”yhteiseksi hengitykseksi” – kokemukset voivat olla voimakkaita sekä emotionaalisesti että fysiologisesti. Näin yleisöstä ja esiintyjästä tulee ikään kuin yksi olento, jonka kautta syntyy keskustelua.⁹⁰ Tämän yhteyden oli huomannut muun muassa Ratinen. Hän kuvaa hetkeä, jossa asukas makasi selällään ja peitto oli vedetty kainaloihin asti. Kädet lepäsivät peiton päällä. Ratinen otti asukkaan kädestä kiinni ja alkoi tanssittaa musiikin siivittämänä. Asukkaan käsi teki kuoronjohtajamaista liikettä. Ratisella alkoi tulla kyyneliä silmistä ja hän oli hieman yllättynyt. Hän pohti, ovatko kyyneleet edes hänen? Jotenkin tuntui, että ne olisivat asukkaan ja ne tulevat vain hänen silmistään. Asukkaan hengityksestä pystyi näkemään, että jossain hyvin syvällä tasolla musiikki puhutteli häntä vahvasti. Kosketus (dialogi tätä kautta) on tärkeä kanava asukkaan tavoittamiseen.⁹¹

Kai Lehikoinen ja Anne Pässilä puhuvat niin sanotusta kolmannesta tilasta, joka voidaan synnyttää taiteen keinolla osaksi esimerkiksi työelämää ja innovaatioita.⁹² Taiteilijaresidenssiohjelma on yksi tapa rakentaa tätä niin sanottua kolmatta tilaa. Taide voidaan nähdä siltana ihmisten välillä.⁹³ Taiteelle omistettu tila residenssissä muodostuu ihmisistä ja heidän välisestä vuorovaikutuksesta. Viitaten Tarja Pääjokeen, taide voi toimia muutospaikkana, joka voi olla uutta toimintaa ja tilaa avaavaa. Taidetoiminta ei välttämättä automaattisesti sulaudu osaksi yhteisön arkea, vaan monet taiteelliseen prosessiin liittyvät tekijät voivat herättää kysymyksiä ja jopa kritiikkiä. Kritiikki syntyy siitä, että yhteisön toimintarakenteet, toimintakulttuuri, ovat jo valmiina olemassa, eikä taidekasvattaja välttämättä tunne niitä, koska hänen osaamisensa on taiteellisen prosessin luonteen tekijöissä.⁹⁴ Taiteilijaresidenssiohjelmassa muutos näkyy nimenomaan tapana pyrkiä saamaan toiminta luonnolliseksi osaksi arjen kulttuuria ja vuorovaikutusta, yhteisymmärryksessä eri toimijoita kuunnellen.

Liikanen kuvaa, että hoitoyksikkö voidaan määrittää sosiaalisena tilana ja vallan kenttänä, jonka sisällä vaikuttavat omat säännöt, normit, hierarkia ja toimintajärjestelmät.⁹⁵ Pääjoki

⁹⁰ Mäkelä-Eskola 2001, 7, 90.

⁹¹ Ratinen 2015.

⁹² Lehikoinen & Pässilä 2016, 11.

⁹³ ks. Kantonen 2007.

⁹⁴ Pääjoki 2004, 73.

⁹⁵ Liikanen 2003, 34.

puolestaan mainitsee tietynlaisen käytäntöjen epävarmuuden taiteessa, kun on kysymyksessä muutosmahdollisuus. Siihen voi siis liittyä tiukkojakin käsityksiä, merkityksiä ja käytäntöjä muilla ehdoilla toimivassa ympäristössä.⁹⁶ Mielenkiintoinen näkökulma onkin, miten toimijat kuvaavat taiteilijaresidenssiohjelman taustalla vaikuttavia merkityksiä ja käytäntöjä? Esimerkkinä käsitysten lieventymisestä Hautio toteaa, että taiteen kohtaamisen kynnyksiä on hankkeissa tietoisesti madallettu tekemällä siitä mahdollisimman epävirallista ja välitöntä. Tämä on huomioitu muun muassa tuomalla taidenäyttelyitä tavanomaisista tiloista poikkeaviin paikkoihin.⁹⁷ Tämä on myös taiteilijaresidenssiohjelman tausta-ajatuksena – taide ilmenee tavanomaisesta poikkeavassa ympäristössä.

Soveltavan taiteen määritelmä ja dialoginen estetiikka, jotka taiteilijaresidenssiohjelman taustalla siintävät pitävät sisällään taiteen ja kasvatuksen suhteen tarkastelua. Tässä tul- laan isoon kysymykseen, eli miten taiteellinen toiminta ylipäätään on perusteltavissa?⁹⁸ Perusteluita pohdittaessa voimme kääntää katsemme pragmatistisen estetiikan suuntaan.

4.2.3 Pragmatistinen estetiikka

Joskus kuulee puhuttavan taiteesta nimenomaan itseisarvona: sen olemassaoloa ei saisi perustella välineellisyyden kautta. Onko taide siis väline taiteilijaresidenssiohjelmassa vai enemmänkin itseisarvo? *Pragmatistinen taidekäsitys*⁹⁹ painottaa taiteen aktiivista ja käytännönläheistä roolia ihmisen ja yhteisön elämässä – sitä ei irroteta erilleen. Se on ikään kuin vuorovaikutteinen tila, ihmisen ja elinympäristön välillä ja mukana on myös esteettisen kokemisen merkitys – se tunkeutuu arkisen kokemusmaailman lävitse.¹⁰⁰ Pragmatistinen estetiikka tuo taiteen teorian lähemmäksi kokemusta. Taiteen kokemusta ei voi pitää erillään muusta elämästä ja taiteilija sekä yleisö voivat olla yhdessä osana tätä rikkautta.¹⁰¹ Ellen Dissanayken mukaan ihmiselle kuuluu niin sanotusti elimellisesti esteettinen aspekti. Tästä voidaan päätellä, että esteettinen kokemus, havainto ja toiminta, ja siten myös taide, ovat ihmiselle ja ihmisyyhteisöille ominaisia ja välttämättömiä.¹⁰² Tämä näkökulma on nähtävissä myös taiteilijaresidenssiohjelman periaatteissa.

⁹⁶ Pääjoki 2004, 73; ks. kuvio 2.

⁹⁷ Hautio 2016d, 172, 173.

⁹⁸ ks. Pääjoki 2004, 73–77.

⁹⁹ Pragmatistisen taidekäsityksen keskeisiä edustajia ovat John Dewey (1859–1952) ja Richard Shusterman (1949-).

¹⁰⁰ Hyyppä & Liikanen 2005, 13–14, 45–49, 110–111.

¹⁰¹ Shusterman 1997, 17, 45, 47.

¹⁰² Anttila 2011, 164.

John Dewey kritisoi taidetuotosta, joka eristyytyy inhimillisistä olosuhteista. Taide eriytetään tavallisen kokemuksen kohteista ja tapahtumapaikoista.¹⁰³ Samalla hän mainitsee taideteoksesta, joka nousee esteettisen asemaan silloin, kun joku sen kokee. Dewey vie esteettisen kokemuksen kauemmaksi itse taideteoksesta ja saattaa sen kuulumaan laajemmin osaksi ympäristömme tapahtumia.¹⁰⁴ Pragmatistisen estetiikan kritiikki ulottuukin osittain sen yleispätevyyteen, jolloin esteettinen kokeminen viedään kuuluvaksi sellaiseenkin taiteelliseen toimintaan, jota ei pidetä taiteellisena, kuten esimerkiksi siivoamiseen.¹⁰⁵ Deweyn mukaan kokemusta ikään kuin esiintyy jatkuvasti, koska vuorovaikutus on jatkuvasti elämässä läsnä. Kokemuksen luonne on kuitenkin avainasemassa – mutta mikä tekee siitä täydellisen? Silloin, kun se saa täyttymyksensä, yksittäisenä kokemukseksi, sanoo Dewey. Ne ovat ainutlaatuisia, alkuine ja loppuineen, jossa tärkeää on esteettinen laatu, joka viimeistelee kokemuksen. Taidetoiminnan kautta taiteilijaresidenssiohjelmassa voidaan tavoitella juuri tällaista yksittäistä, esteettistä kokemusta, jota luonnehtii havaintojen määrä ja laatu. Se vaatii kuitenkin antautumista, jonka voi saavuttaa vain toiminnan saavutettavuuden kautta.¹⁰⁶ Liikaseen viitaten, taide laskeutuu ”lasitornista” lähemmäksi elämää ja arkea ja esteettinen kokemus on luonnollinen inhimillinen tarve ja perusoikeus. Taide ei ole vain olemuksellisesti artefakti, vaan yksin ja yhteisöllisesti toteutettavaa luovaa toimintaa sekä kokemuksellinen, elämää ja arkea muokkaava prosessi. Taiteen rajat ovat ikään kuin avautuvia.¹⁰⁷

Dewey viittaa kansoihin, joilla taide ja esteettinen ovat kuuluneet erottamattomana osana yhteisöjen arkista elämää – niitä ei lokeroitu erilleen. Nykyään näistä syntyneitä esineitä on esillä museoissa. Niillä ei varsinaisesti ollut yhteyttä gallerioihin tai museoihin, vaan ne olivat osana merkityksellistä elämää.¹⁰⁸ Taidetoiminta pyritään taiteilijaresidenssiohjelmassa viemään luonnolliseksi osaksi arkea - se ei ole irrallaan, vaan sovitetaan osaksi rutiineja. Taide voi olla jotakin, joka nimenomaan ylittää nämä arjen rutiinit. Kokemus ei kuitenkaan saisi olla kiireessä koettu, pintapuolinen, vaan niin sanotusti kypsä. Tähän tarvitaan hieman päättäväistä toimintaa juuri toiminnan juurruttamisen muodossa. Lisäksi

---

¹⁰³ Dewey 2010, 12, 11, 14.

¹⁰⁴ ks. Dewey 2010, 13.

¹⁰⁵ Shusterman 1997, 21.

¹⁰⁶ Dewey 2010, 49-50, 53, 68, 71.

¹⁰⁷ Liikanen 2003, 30.

¹⁰⁸ Dewey 2010, 15–16; ks. Hyyppä & Liikanen 2005, 110.

toiminnan ja sen vaikutusten pitää kytkeytyä havainnoissa toisiinsa ja juuri tämä suhde muodostaa merkityksen.¹⁰⁹

Dewey toteaa, että ihmiskunnan yhteisöllistä elämää leimaa hajaannus. Hän käyttää käsitettä ”elämän osastominen”, jossa taiteella on oma, yksityinen valtakuntansa. Dewey puhuu myös aistisuudesta, jonka kautta osallistumme ympäröivän maailman tapahtumiin. Yksi on mekaaninen aistiärsykyys, joka ei johda oivaltamiseen. Sen sijaan varsinainen kokemus on niin sanottu palkkio organismin ja ympäristön vuorovaikutuksesta, joka muuttuu osallistumiseksi ja viestinnäksi täyden voimansa saavutettuaan.¹¹⁰ Taiteilijaresidenssiohjelma pyrkii nimenomaan tähän vuorovaikutteiseen, kokemuskeskeiseen tapahtumaan, jossa taidelähtöinen toiminta ei ole osastoitunut, vaan kiinteä ja luonnollinen osa ihmisyhteisön elämää. Kuten Ratinen huomauttaa, hän otti vain kontaktin asukkaan käteen ja tarjosi impulssia ja jatkoi, vaikka vastaimpulssia ei heti tullut. Kun hän vain sitkeästi impulssia tarjosi, alkoi hän saada vastatarjouksia. Ihan niin kuin asukkaiden katseetkin ja reagointi kasvoissa, herääminen tähän tarjottuun impulssiin tulee viiveellä.¹¹¹ Tämä johtaa siis lopulta niin sanottuun esteettiseen oivaltamiseen, joka ylittää arjen. Se on esteettisyyttä, joka viimeistelee tietyn kokemuksen täydelliseksi ja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.¹¹²

4.2.4 Sosiokulttuurinen innostaminen

Sosiokulttuurisen innostamisen avulla herkistetään ja innostetaan ihmisiä osallistumaan ja toimimaan ja se voidaan liittää taiteilijaresidenssiohjelman yhteyteen. Innostaminen (latinaksi anima eli elämä/elähdyttäminen) perustuu ihmisen omaan osallistumiseen eikä ole siis vain innostajan varassa tapahtuvaa, vaan kollektiivista. Innostajan rooli kuitenkin korostuu etenkin toiminnan alkuvaiheessa. Innostaminen on luonteeltaan sekä yhteistä kokemista että samalla jokaisen osallistujan persoonallista kokemista, joka heijastuu yhteisen kokemisen kautta. Se on tapa saada ihminen herkistymään ja toteuttamaan itseään, kuten muun muassa Ratisen esimerkissä tapahtui. J. V. Merinon mukaan innostamisella on kaksi päätavoitetta. Ensiksi herätellään henkiin elämää siellä, missä sitä ei ole.

¹⁰⁹ ks. Dewey 2010, 60, 61.

¹¹⁰ Dewey 2010, 31–33.

¹¹¹ Ratinen 2015.

¹¹² Dewey 2010, 57.

Toiseksi tuetaan ja saadaan liikkeelle niitä kykyjä, joita on jo olemassa. Ne voivat olla tiedostamattomia.¹¹³

Lähtökohtana, esimerkiksi taiteilijaresidenssiohjelmassa, sosiokulttuuriselle innostamiselle on niiden ihmisten arki, todellinen elämä, jota järjestettävä aktiivi koskee. Innostamisen kehyksessä toteutettavan taiteen tulisi herätellä ja herkistää, se on myös kokemuksellista oppimista. Tämä etenee vaiheittain. Ensin on mietittävä, mihin taiteellisella aktiviteetilla pyritään ja määritellään tapahtuman muoto, joka tässä yhteydessä on osallistava taide ja sen periaatteet. Seuraavaksi lähdetään teknisiin järjestelyihin etsimällä toteutuspaikka, joka voi esimerkiksi olla hoivayksikkö, ja valitaan tekniikan onnistumisesta vastaavat henkilöt, joka tässä yhteydessä on taiteilija tiimin tukemana. Sitten hahmotellaan suunnitellun aktiviteetin runko eli määritellään toiminnan (esimerkiksi esitys) tavoitteet, tapahtuman kesto ja niin edelleen. Tämä on jo arviointitiimin kanssa luotu toiminnan kehys taiteilijaresidenssiohjelmalle. Sen jälkeen toimitaan. Lopuksi toimintaa arvioidaan ja siitä tehdään muun muassa raportteja eli dokumentoidaan.¹¹⁴

Sosiokulttuurinen innostaminen on eräänlainen projekti, joka lähtee liikkeelle taidekokemuksen mahdollistamisesta hoivayhteisössä. Ilman herkistymistä ja motivoitumista ei aitoa osallistumista yhteisössä kuitenkaan pääse syntymään, toteaa Leena Kurki.¹¹⁵ Tässä innostajan asema korostuu. Lisäksi ilman sosiokulttuurista innostamista hyvinvoinnin yhteys jää - dialogisen ja pragmatistisenkin estetiikan kontekstissa - puuttumaan. Tavoitteena on parantaa ihmisen elämänlaatua tässä tietyssä yhteisössä, arkisessa kokemusmaailmassa taiteilijaresidenssiohjelman kautta.¹¹⁶

4.2.5 Taiteen ja hyvinvoinnin yhteys

Taiteilijaresidenssitoiminnan ytimessä elää taiteen ja hyvinvoinnin mahdollisuuksiin uskomisen. Hyvinvointi (well-being) voidaan ymmärtää monin tavoin – yleisistä mitattavista asioista subjektiiviseen kokemukseen. Se määritellään usein kokonaisvaltaisesti fyysiseksi (ruumiilliseksi), psyykkiseksi (henkiseksi) ja sosiaaliseksi hyvinvoinniksi, ku-

¹¹³ Nuutinen 2007, 12–13; Kurki 2000, 19, 23, 77–78.

¹¹⁴ ks. Kurki 2000, 136, 148–149.

¹¹⁵ Kurki 2000, 130, 133.

¹¹⁶ ks. Kurki 2000, 19, 136.

ten WHO (1946) toteaa: ”*Terveys on täydellinen fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvoinnin tila, eikä ainoastaan sairauden puuttumista*”.¹¹⁷ Tämä pitää sisällään niin sanotun positiivisen terveystieteiden, johon voidaan liittää muun muassa luovuus ja itsensä toteuttaminen. Liikanen toteaa, että taide- ja kulttuuritoiminnan mahdollisuudet ovat lisääntyneet terveydenhuollon kentällä viitaten juuri terveystieteiden monipuolistumiseen ja hoitotieteen kehittymiseen.¹¹⁸

Laitinen nostaa esille, että taiteen hyvinvointivaikutusten haasteena on pidetty sitä, että on mahdotonta tuottaa yleisesti hyväksyttävää määritelmää taiteesta tai hyvinvoinnista. Kyse on monimutkaisista ja kokemuksellisista ilmiöistä.¹¹⁹ Käsitteiden käyttö sekä taiteen että hyvinvoinnin näkökulmista ei siis ole yksiselitteistä ja se on myös ongelmallista, joten tässä tutkielmassa tähän ei ole tarkoitus antaa kaiken kattavaa vastausta. Päivi-Maria Jaatinen on tutkinut väitöskirjassaan *Rethinking Visual Art Practice in Relation to Well-Being. A Conceptual Analysis* monitieteellisestä näkökulmasta kansainvälisten taide- ja hyvinvointitutkimuksen käsitteiden käyttöä. Näyttöä oli käsitteiden ristiriitaisuudesta. Jaatinen erottelee muun muassa taiteilija johtoisen taidetoiminnan ja taideterapian toisistaan. Yksi yleinen väärinymmärrys koskee sitä, että kaikki taidetoiminta olisi jollakin tasolla terapeutista tai sillä olisi suoria terveysvaikutuksia. Hän tekee tällä siis selvän eron muun muassa taideterapian ja taiteilijan fasilitoivan toiminnan välille, kuitenkin olematta liian rajoittava.¹²⁰ Seuraavaksi pyrin nostamaan esille nimenomaan taiteilijaresidenssiohjelman kannalta olennaisia näkökulmia hyvinvoinnin kysymyksiin, joista on myös näyttöä. Sen ei ole tarkoitus siis olla terapiaa, mutta sen suuntaisia vaikutuksia siitä voidaan hahmotella. Käytän siis ennemminkin hyvinvoinnin ja positiivisen terveyden käsitteitä.

Stephen Clift ja Paul M. Camic toteavat, että taiteen roolilla ihmisten hyvinvoinnin kannalta on pitkä historia ja se näkyy kulttuureissa ympäri maailman. 1920-luvun alusta lähtien taiteen merkitys terapeuttisessa ja terveydellisessä mielessä on saanut enemmän huomiota, erityisesti psykologisesta aspektista katsottuna. Viimeisen 60 vuoden aikana taiteen rooli hyvinvoinnin kannalta on entisestään tullut keskeisemmäksi.¹²¹ Näkökulmana

¹¹⁷ ”About WHO” 2019.

¹¹⁸ Liikanen 2003, 41.

¹¹⁹ Laitinen 2017, 19, 39.

¹²⁰ Jaatinen 2015a, 48, 50; Jaatinen 2015b.

¹²¹ Clift & Camic, 2016, 3; ks. Balfiore 2016, 11, 13.

tässä tutkielmassa on nimenomaan psykologinen hyvinvointi, johon voidaan vaikuttaa toiminnan (taidelähtöisen) kautta. Hyvinvointi voidaan tässä yhteydessä ymmärtää Jaatiseen viitaten psykologisena hyvinvointina, eudaimonisen ja hedonisen hyvinvoinnin kontekstissa. Eudaimonisen hyvinvoinnin ydinkäsitteeksi nousee merkityksellisyys. Ydinkäsitettä lähellä olevat käsitteet ovat toimintaan liittyvät positiiviset suhteet ja vuorovaikutus sekä itsensä hyväksyntä. Hedonia on käsitteellistetty toimintaan liittyvien mielihyvän, nautinnon ja rentoutumisen subjektiivisina kokemuksina.¹²²

Nina Honkala ja Liisa Laitinen tunnistavat artikkelissaan *Näkökulmia taiteen ja kulttuurin tutkituista vaikutuksista* tutkimus- ja selvitysaineiston pohjalta alueita, joihin taide ja kulttuuri vaikuttavat. Näitä ovat muun muassa sosiaalinen hyvinvointi ja vaikutukset terveyteen. Sosiaaliseen hyvinvointiin kuuluvat taiteilijaresidenssiohjelmaankin peilaten osallistavan ja yhteisöllisen taidetoiminnan vaikutus siihen, että osallistujille tulee kokemus nähdä, kuulla ja arvostetuksi tulemisesta. Lisäksi terveysvaikutuksista esille nousee erityisesti mielen hyvinvointi, jolloin mieliala voi parantua.¹²³ Lisäksi Laitista mukaillen ja taiteilijaresidenssiohjelmaan viitaten, taide ja taidelähtöiset menetelmät voivat vaikuttaa mahdollisuutena unohtaa haastavat elämän olosuhteet (”pakopaikka”, ”suojapaikka”).¹²⁴ Kuten Ratinen napakasti toteaa, pelkkä perushoito ei riitä mielekkääseen elämään. Taide voi olla osa mielekästä elämää ja hyvää hoitoa.¹²⁵

Anu Rajas kuvaa arjessa toimimista, joka vaikuttaa koettuun hyvinvointiin, onnellisuuteen ja tyytyväisyyteen. Tämä on todettu useissa tutkimuksissa.¹²⁶ Taidelähtöinen toiminta voi olla juuri tätä arjessa toimimista esimerkiksi taiteilijaresidenssiohjelman muodossa. Myös Timo Saarinen toteaa, että taiteen ja kulttuurin sisällyttäminen arjen ympäristöihin lisää monien tyytyväisyyttä elämään ja olosuhteisiinsa avaten uusia näköaloja.¹²⁷ Tässä yhteydessä voi käyttää esimerkkinä flow-kokemusta. Muun muassa Kari Uusikylä viittaa Mihaly Csikszentmihalyihin, joka on tuonut tunnetuksi nimenomaan flown käsitettä. Flowssa ollaan mielihyvän ja psyykkisen eheyden tunteessa, jonka voi löytää luovassa prosessissa. Kokemuksessa toiminta itsessään kantaa eteenpäin ja se voi auttaa

¹²² Jaatinen 2015a, 208–219; Jaatinen 2015b.

¹²³ Honkala & Laitinen 2017.

¹²⁴ Laitinen 2017, 31.

¹²⁵ Ratinen 2015; Haapalainen & Selin 2017.

¹²⁶ Rajas 2011, 250.

¹²⁷ ”Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti” 2019, 25.

unohtamaan elämän epämiellyttäviä puolia ja arkisuutta.¹²⁸ Leonie Hohenthal-Antin on sovittanut tutkimuksessaan flow-teorian ja gerotranssendenssin, jonka mukaan ikääntymiseen liittyy mahtavia luovuuden edellytyksiä. Tässä korostuu taiteilijan merkitys viireystilan virittäjänä.¹²⁹

Markku T. Hyypään ja Hanna-Liisa Liikasen teos *Kulttuuri ja terveys* on katsaus luonnontieteen ja humanismin välisen yhteyden merkityksiin terveydenhuollon toiminnassa. Teoksen aihepiiri, aineistot ja lähestymistapa on monitieteinen ja valottaa holistista ihmiskuvaa. Esimerkiksi hoito- ja hoivatyössä vahvana on kokonaisvaltainen kehollisuus, johon kuuluu myös psyykkis-henkinen puoli.¹³⁰ Hyypään ja Liikasen mukaan kulttuurin, taiteen ja terveyden yhteen sovittamisen näkökulma perustuu juuri nykyaikaiseen holistiseen terveystieteeseen. Kulttuuri ja taide voidaan nähdä voimavaroina, jotka vaikuttavan myönteisesti terveyteen. Tätä kautta välittyy näkemys kulttuurista ja taiteesta tärkeänä osana hyvinvointia ja arkipäivää.¹³¹ Taidekasvatuksen näkökulmasta tarkasteltuna, se voi muodostua tilanteessa ja paikassa läsnä olemisen mahdollisuudeksi - taide-työskentely synnyttää viivähtämisen paikan, aikaa ja tilaa.¹³² Se on jonkinlainen ilma-
piiri, hyväksyvä tapa suhtautumiseen, joka on esillä muun muassa Ratisen raportissa. Hän kuvaa, että tanssihetki on lyhyt kohtaamisen hetki, joka onnistuessaan tuottaa asukkaalle hyvää. Vaikka taiteilija poistuu, vaikutukset jäävät ja kantavat asukasta jopa koko päivän. Asukkaalla on hyvä olla, koska hän on tullut kohdatuksi. Myös iltahoito helpottuu, koska asukas on edelleen hyvällä tuulella. Lisäksi pyörätuolissa pyörittäminen ei ole mahdollottoman vaikeaa. Ratinen toivoo, että tulevassa hoitajilla olisi aikaa pyörähtää asukkaan kanssa muutaman minuutin tanssin matkalla huoneesta oleskelutilaan ja toisinpäin.¹³³ Tämä on nimenomaan dialogisuutta taiteen menetelmin, joka voi vaikuttaa koettuun hyvinvointiin.

¹²⁸ Uusikylä 2012, 127, 129; ks. Jaatinen 2015a, 220–221; Csikszentmihalyi 2005, 23, 209; Liikanen 2003, 52.

¹²⁹ Hohenthal-Antin 2006, 127; Hohenthal-Antin 2003, 168.

¹³⁰ Hyypää & Liikanen 2005, 8; Liikanen 2003, 25.

¹³¹ Hyypää & Liikanen 2005, 13–14. Kulttuuri- ja taidetoiminnan myönteisistä vaikutuksista on tehty myös kliinistä tutkimusta. Esim. Boinkum Bensonin (2001) *Cultural Experience and Health. The coherence of health and leisure time activities* käsittelee kulttuuritoiminnan ja terveyden välisiä yhteyksiä.

¹³² Brandenburg 2012, 244.

¹³³ Ratinen 2015.

Arkipäivän tematiikka on esillä myös taiteilijaresidenssitoiminnan taustalla. Hyypään ja Liikasen teoksessa taiteena pidetään kaikkia esteettisiä elämyksiä synnyttäviä tapah-
tuvia, eikä korkeakulttuuria ja arkikulttuuria erotella toisistaan.¹³⁴ Taiteilijaresidenssioh-
jelman taustalla elää juuri ajatus korkeakulttuurin ja arkikulttuurin yhdistämisestä – tai-
delähtöinen toiminta viedään luonnolliseksi osaksi arjen toimintoja ja kokonaisvaltaista
hyvinvointia. Se on jotakin arkeen kiinteästi kuuluvaa, mutta pyrkii luonteeltaan luo-
maan siihen kuitenkin jotakin erityistä, luoden samalla hyvinvointia.

Tarkoituksena ei ole lokeroita, politisoida tai asettaa taidetta jotenkin itsessään kyseen-
alaiseksi. Ennemminkin itseisarvon *lisäksi* sillä voi olla välineellistä ja soveltavaa käyt-
töä, kun tarkastellaan saavutettavuuden näkökulmaa, osana kokonaisvaltaista hyvinvoin-
tia ja laajemmin elämää erilaisissa yhteisöissä. Taide- ja kulttuuritoiminnot voivat näin
ollen luoda mahdollisuuksia sosiaali- ja terveystyön arjessa.¹³⁵ Tästä yhtenä esimerkkinä
on juuri taiteilijaresidenssitoimintamalli. On tärkeää pitää keskustelua käsitteen määrit-
telystä yllä. Toiminnan tutkiminen voi tarjota uusia ja erilaisia näkökulmia tarkastella
taidetta ja esteettistä kokemista. Bardy kuvaa osuvasti, viitaten sovellettavuuteen, että
taide voikin pohjimmiltaan väistää pelkän välineellistämisen. Intensiivisessä taidetoi-
messa tekeminen vie ja on tarkoitus itsessään.¹³⁶ Myös Hautio peräänkuuluttaa, että tai-
detoiminnan näkökulman muuttuminen monialaisemmaksi ei tarkoita sitä, että sen olisi
luovuttava ytimestään.¹³⁷ Taidetta on tehty kautta aikojen, joten taidelähtöisten menetel-
mien tuominen osaksi uusia ympäristöjä tuskin vaarantaa sen olemassaoloa tai sulje pois
mahdollisuutta tehdä samalla taidetekoja, joilla on merkittävää taiteellista arvoa. Se ei
ole uhka, vaan mahdollisuus, toteavat Lehikoinen ja Pässilä.¹³⁸

¹³⁴ Hyypää & Liikanen 2005, 13–14.

¹³⁵ ks. Hyypää & Liikanen 2005, 110–111; Liikanen 2003, 40; Strandman 2007, 162–163.

¹³⁶ Bardy 2007, 29.

¹³⁷ Hautio 2016d, 242; ks. ”Older Adulthood” 2017, 122.

¹³⁸ Lehikoinen & Pässilä 2016, 22, 25.

4.2.6 Taidegerontologia

Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin iän ja taidetoiminnan välistä suhdetta, koska esimerkkitapaukseni tässä tutkielmassa on nimenomaan ikäihmisten taiteilijaresidenssiohjelman parista. Leonie Hohenthal-Antinin väitöskirja *Luvan ottaminen – ikäihmiset teatterin tekijöinä* on ikäihmisten parissa tehty taidetutkimus, jossa ikäihmisen oma ääni pääsee kuulumaan oman taidetoiminnan kautta. *Taidegerontologian* käsite kumpuaa täältä ja sisältää näkemyksen taiteesta osana jokaisen elämää ja joka ikävaihetta. Se haluaa siirtää painopistettä itse taidetoimintaan, ikäihmisen oman kulttuurin tuottamiseen, ja nostaa se näkyväksi osaksi kulttuurikenttää. Taidegerontologian tavoitteena on kulttuurinen tasa-arvo. Suuntaamalla fokuksensa ikäihmisen omaan taidetoimintaan, se nostaa ikäihmisen subjektiksi. Samalla se voi kääntää ”kurjuuspuheen voimavarapuheeksi”, toteaa Hohenthal-Antin. Taidegerontologian keskeisiä tavoitteita on tuottaa uusia näkökulmia vanhenevan väestön tarkasteluun. Ensisijainen tavoite on selvittää, mitä taidetoiminta ikäihmiselle merkitsee.¹³⁹

Hohenthal-Antin pohtii iän ja taidetoiminnan välistä suhdetta, jota voidaan tarkastella niin sanotun HOK-mallin (haluta-osata-kyetä) kautta. Mallia on esitellyt sosiaaligerontologian professori Jyrki Jyrkämä. Jos lähtökohtana on luovuuden lajijominaisuus, ikäihmisellä on tähän kykyä. Halu puolestaan on pitkälti riippuvainen ympäristön antamista mahdollisuuksista. Osaamista voidaan aina harjoitella ja tässä on mukana myös asennoitumisen merkitys.¹⁴⁰ Pirkko Pulkkinen toteaa, että osaamisen kynnyksestä on hyvä pitää matalalla korostaen, että kaikenlainen ilmaisu on hyväksyttävää. Hän jatkaa, että tapaamisen kesto, jatkuvuuden ylläpitäminen, tuttu paikka ja tutut ihmiset virittävät turvalliseen itseilmaisuun.¹⁴¹ Keston merkityksen oli huomannut muun muassa Ratinen, joka sanoo, että neljän viikon alussa kaikki sujui, kuin hän olisi ennenkin tehnyt. Vuorovaikutus, jota hän oli etsinyt, alkoi toimia.¹⁴² Hautio puolestaan kuvaa, että moni ikäihminen voi aluksi vastustella tekemistä osaamistaan vähätellen, mutta lopputuloksesta ollaan yleensä ylpeitä. Toiminnan tulokset tuottavat mielihyvää ja saavat aikaan huomatuksi tulemisen, kun heidän tekemäänsä taidetta katsotaan yhdessä keskustellen.¹⁴³ Inspiroiva esimerkki herättelevästä keskustelusta on Kivellä. Hän esitteli asukkaalle käpylehmää, jota he rakensivat

¹³⁹ Hohenthal-Antin 2006, 113-118.

¹⁴⁰ Hohenthal-Antin 2006, 45.

¹⁴¹ Pulkkinen 2003, 158.

¹⁴² Ratinen 2015.

¹⁴³ Hautio 2016c, 38.

veiston menetelmin isommassa koossa kuin perinteisesti. Asukas totesi, että hänhän ei mitään käpylehmää tee, vasta sitten, kun lehmät lentävät. Kivi totesi, että mitäs jos tehdään lentävä käpylehmä? Ja asukas totesi, että jaa, no sitten!¹⁴⁴

Taidegerontologiseen näkemykseen liittyy luovuus, joka on monialainen ja tarkoituksena on hylätä käsitteen kapea-alaisuus. Keskityn tässä yhteydessä iän luovuuteen liittyviin näkökulmiin. Nykytutkimuksen mukaan luovuus ei rapistu iän myötä: sen todentamiseen ei löydy teoreettista eikä tutkimuspohjaisia todisteita. Luovuus on siis täysin riippumaton iästä. Puhutaan luovuuden jatkuvuusmallista: luovuus jatkuu ja kehittyy edelleen ikääntyessä.¹⁴⁵ Muun muassa Hanna Jylhä-Natri on tutkinut luovaa toimijuutta pro gradu -tutkielmassaan *Luovan toimijuuden jäljillä – Hahmotelma ikääntyneen muistisairaana luovan toiminnan kehyksistä Hoivakoti Paatelan muistelutyöpajoissa*. Tutkielmassa osoitetaan, että muistisairaassa ikääntyneessä on paljon sisäistä kyvykkyyttä ja henkisiä voimavaroja ja taidelähtöisen toiminnan kautta tätä voidaan tukea.¹⁴⁶

Teoksessa *Elämänilon välähdyksiä: taiteen ja vanhustyön kohtaamisia* pohditaan sosio-kulttuurisesta näkökulmasta iäkkäiden luovuutta ja toimijuutta sekä kulttuurin saavutettavuutta. Teos pohjautuu Keinu 2006–2007 -hankkeeseen, jossa taiteilijat olivat mukana vanhustyön arjessa. Keinu -hankkeessa on monia yhtymäkohtia taiteilijaresidenssiohjelmaan. Teija Nuutinen kuvaa, että Keinun päätavoitteena oli kehittää taidetoimintaa yhteistyönä taiteilijan, hoitajien ja ikäihmisten kanssa. Keinussa mainitaan taiteilijan, ikäihmisten, hoitajien ja esimiehen ”nelikantamallista”, jossa kullakin osallistujalla on oma tärkeä paikkansa ja roolinsa. Tuloksissa kuvataan, että taide- ja kulttuuritoiminta tuotti paljon nautintoa asukkaille ja toi laitosten elämään uutta sisältöä ja rutiininomaisuus katkesi hetkeksi. Luova yhteisöllinen toiminta vahvisti ikäihmisten muistia, vaikutti heidän aktiivisuuteen, poisti masennusta ja lisäsi elämäniloa – se toi ylipäätään uusia ulottuvuuksia vanhusten hoitotyöhön ja taiteen soveltamiseen. Moni ikäihminen on kykenevä toteuttamaan luovuuttaan yksilöllisellä tasolla ja oman muistinsa varassa.¹⁴⁷

Humanistispsykologisen näkemyksen mukaan jokaisen ihmisen on lupa toteuttaa itsessään olevaa luovuuttaan.¹⁴⁸ Jyrkämä on pohtinut ikääntymistä ja toimintakykyä. Toimintakyky voidaan hahmottaa fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena toimintakykynä. Satu

¹⁴⁴ Kivi 2016.

¹⁴⁵ Hohenthal-Antin 2006, 38.

¹⁴⁶ Jylhä-Natri 2015.

¹⁴⁷ Nuutinen 2007, 14, 17, 19; Väänänen 2007, 62, 69.

¹⁴⁸ Hohenthal-Antin 2006, 38.

Helin viittaa yleisemmin toimintakykyyn, jolla hän tarkoittaa yksilön käytännön mahdollisuuksia ja edellytyksiä suoritua ja selviytyä erilaisista tehtävistä ja haasteista.¹⁴⁹ Kivi toteaa, että toisaalta asukkaat väsähtivät melko nopeasti, joten koko päivän kestävä taide-työskentely olisi saattanut olla heille liikaa.¹⁵⁰ Hyypä ja Liikanen toteavat, että esimerkiksi dementoituneiden ihmisten kyky taiteen eri muotojen vastaanottamiseen näyttää kuitenkin säilyvän pitkään. Taide ja kulttuuritoiminta voi stimuloida muistia ja tuoda esille voimavaroja.¹⁵¹ Myös Ratinen kuvaa, että muistisairaus rapistaa semanttisen muistin, mutta kehomuisti säilyy. Tanssihetken vaikutukset näkyvät asukkaan iltapäiväkäyttäytymisessä huolimatta siitä, muistaako asukas, mitä on tapahtunut.¹⁵² Lisäksi hän oli kokeillut muun muassa pyörätuolitanssia ja käyttänyt tanssillisia liikkeitä vuodepotilaiden kanssa musiikin tahtiin. Nämä eivät siis estäneet taidetoiminnan toteutumista. Enkelnotko puolestaan huomasi paikoitellen, että taikatemppujen yllätyksellisyys saattoi pelästyttää yksittäisiä henkilöitä. Tämän hän oletti johtuvan kontrollin menetyksestä, jota muistisairaana maailmassa on.¹⁵³ On siis tärkeää huomioida jokaisen ikäihmisen tausta ja kartoittaa toimintakykyä toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Mikä Keinu -hankkeessa on mielenkiintoista taiteilijaresidenssiohjelmaan verrattuna, on viittaus siihen, että olisi tärkeää pohtia Keinun kaltaisten, lyhykestoisten yhteisöprojektien eettistä vastuuta ja jatkuvuutta. Nuutinen mainitsee, että Keinu sai muun muassa vanhusien tunneprosesseja liikkeelle, mutta ei voinut tarjota pitempiketoisempaa tukea, mitä toiminnan jälkimainingit olisivat vaatineet. Näitä kysymyksiä pohditaan Nuutisen mielestä liian harvoin projekteja suunniteltaessa. Lisäksi hän toteaa, että Keinu oli enemmän taiteilijakeskeinen viriketuokio, joka ei juuri rasittanut hoivayhteisöä, mutta ei kuitenkaan sitä vahvistanutkaan.¹⁵⁴ Siksi taiteilijaresidenssiohjelman kaltainen, tavoitteellinen ja organisoitu, juurtuneempi toiminta, voisi tulla kysymykseen esimerkiksi niinkin tunnepi-toisessa ympäristössä kuin hoivayksikkö.

Myös Andrew Fraser, Hillary Bungay ja Carol Munn-Giddings huomauttavat, että osallistava taidetoiminta ikäihmisten parissa voi vaikuttaa käyttäytymiseen ja mielialaan positiivisesti. Lisäksi tutkimuksen mukaan taide ja kulttuuri voivat lisätä ikääntyvien tyyty-

---

¹⁴⁹ Jyrkämä 2003b, 93, 102.

¹⁵⁰ Kivi 2016.

¹⁵¹ Hyypä & Liikanen 2005, 148, 149; ks. ”Older Adulthood” 2017, 130.

¹⁵² Ratinen 2015.

¹⁵³ Enkelnotko 2018.

¹⁵⁴ Nuutinen 2007, 19.

väisyyttä elämään ja aktivoida heitä, mikä on omiaan lisäämään henkistä ja fyysistä hyvinvointia. Osallistava taidetoiminta voi auttaa ikäihmistä ilmaisemaan sitä mikä on tärkeää heille ja näin vahvistaa identiteettiä, mikä on erityisen tärkeää silloin, kun ihminen asuu hoivakodissa.¹⁵⁵ Hohenthal-Antin painottaa, että taidetoiminnasta voi muodostua väline, jonka avulla ikäihminen etsii muun muassa yhteisöllistä arvostusta.¹⁵⁶ Yhteisöllisyyden oli myös huomannut Kivi, joka toteaa, että ikäihmisille tämä oli yksi suuri oivallus: kaikenikäiset ihmiset pystyvät halutessaan luomaan oman yhteisön, joka toimii yksilöittäin ehdoilla ja antaa jotain uutta. Edes huono lähimuisti ei estänyt tekemistä, vaan se vaati hieman enemmän ohjaamista. Pienistä osasista kokoamalla syntyi veistos, joka oli sekä näyttävä, että siinä oli jokaisen oma panos näkyvillä. Enempää hän ei olisi voinut toivoa.¹⁵⁷ Sosiokulttuurisessa vanhustyössä, jossa yhteisötaide on läsnä, luovat prosessit tulevat esille usein kuvina, tarinoina ja runoina, joka tarvitsee ympärilleen vapaan ilmapiiirin ja tilan. Esimerkiksi luova keskustelu menneistä ja kokemuksista voivat luoda pohjaa taidetoiminnan organisoinnille hoivayksiköissä.¹⁵⁸

4.2.7 Taiteen ja taiteilijan merkitys arjessa

Laitinen toteaa katsauksessaan, että yksi taiteen ja hyvinvoinnin välinen yhteys voi olla taide erottamattomana osana inhimillistä elämää ja arkea.¹⁵⁹ Hautio puolestaan mainitsee käsitteen arjen kulttuurisuuden kasvattaminen.¹⁶⁰ Tässä tutkielmassa tämä on oleellinen näkökulma. Jussi Lehtonen pohtii teoksessa *Samassa valossa - Näyttelijäntyö hoitolaitoskiertueella* näyttelijän – minkä tahansa tai taiteilijan - mahdollisuuksia toimia esimerkiksi terveydenhuollon, sosiaalityön tai vankeinhoitotyön yksikössä - arjessa.¹⁶¹ Viitataan tässä erityisesti ikäihmisten palveluasumiseen, koska aineistoni on kerätty tästä teemasta. Ikääntyneiden väestöryhmä sijoittuu erilaisiin asemiin ja sillä on erilaisia statuksia suhteessa yhteiskuntaan ja ympäristöönsä. Suomessa on kasvava joukko eri tavoin ja erilaisin

¹⁵⁵ Fraser, Bungay & Munn-Giddings 2014, 267, 275-276; ks. ”Older Adulthood” 2017, 128–129.

¹⁵⁶ Hohenthal-Antin 2006, 51; ks. Liikanen 2003, 55.

¹⁵⁷ Kivi 2016.

¹⁵⁸ Väänänen 2007, 61.

¹⁵⁹ Laitinen 2017, 37, 41.

¹⁶⁰ Hautio 2016b, 30.

¹⁶¹ Lehtonen 2010, 61.

toimintakyvyin pitkäaikaislaitoksissa asuvaa ikäihmistä. Jyrkämä toteaa, että tarvitsemme perustietoa tuottavaa ja käytännölle merkityksellistä tutkimusta, jotka kohdistuvat ikääntyvien arkielämään.¹⁶²

Lehtonen kuvaa ikäihmisten palveluasumisyksikköä seuraavasti: ”*Kun ikäihminen haakeutuu palvelutaloon, hänen kuntosaa ja palvelutarpeensa ratkaisevat, minkälaisesta yksiköstä hän voi vuokrata kodin ja ostaa palveluita. Joissain asumispalveluyksiköissä asukkaat elävät melko itsenäistä elämää, toisissa taas tarvitsevat jatkuvaa ympärivuorokautista hoivaa. Palvelutalot eivät lähtökohtaisesti ole hoitolaitoksia, eivätkä palvelutalojen asukkaat potilaita.*”¹⁶³ Myös tässä tutkielmassa käytetään potilas sanan tilalta asukas tai asiakas määritelmää hoivayksikön asukkaista.

Arki hoivayksiköissä näyttäytyy melko rutiininomaisena. Hyypä ja Liikanen toteavat, että hoitoyksikön arki rakentuu pitkälti ruoka-aikojen mukaan. He ottavat kantaa, että arki näyttäisi olevan vaikeasti muutettavissa taide- ja kulttuuritoiminnalle. Päivärytmi voi näyttäytyä laitosmaisena, kun pakolliset toimet kertaantuvat päivästä toiseen. Päivärytmit ovat keskenään lähes identtiset, vaikka hoitoyksiköiden koot, toiminta-ajatukset ja asiakaskunnat vaihtelevat. Päivärytmistä voidaan kuitenkin poiketa, kun se tiedetään hyvissä ajoin etukäteen. Liikasen tutkimus osoittaa, että haastatteluvastauksissa monet halusivat hoitoyksikön arkeen jotakin lisää, jotta päivä kuluisi paremmin tai että aika ei kävisi pitkäksi. Lisäksi henkilökunnan ja asiakkaiden vastauksista käy ilmi, että arki rikastuu taide- ja kulttuuritoiminnan kautta. Se luo yhteisöllisyyttä ja kokemisen iloa, jota hoivakodin tulisi tarjota aktiviteettien muodossa. Rankkojakin elämäkokemuksia ja -muutoksia voi helpottaa esimerkiksi huumori. Taide- ja kulttuuritoiminnalla voi siis olla merkitystä elämänsisällön antajana hoitoyksikön arjessa.¹⁶⁴

Taiteilijaresidenssiohjelmassa taiteilija on yksi verkoston keskeinen osa ja vaikuttaa tässä tapauksessa hoivayksikön arjessa pitempikestoisemmin. Kulttuurihistoriallisesti taitelijan asema yhteiskunnassa on vaihdellut huomattavasti.¹⁶⁵ Brandenburg viittaa taiteilija Unto Pusaan joka ottaa radikaalistikin kantaa taiteilijan yhteiskunnalliseen merkitykseen. Pusa

¹⁶² Jyrkämä, 2003a, 19, 20; Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Kotihoito ja sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2017.

¹⁶³ Lehtonen 2010, 80.

¹⁶⁴ Liikanen 2003, 113; Hyypä & Liikanen 2005, 135, 136, 143; Fraser, Bungay & Munn-Giddings 2014, 266–267.

¹⁶⁵ Houni & Hansio 2013, 18.

korostaa, että taiteilijalla on avaimet toiminnallaan muuntaa yhteiskuntaa, osoittaen sosiaalisen tarpeellisuutensa. Pusa visioi taiteelle uusia tehtäviä, jolloin se tulee ulos museoista ja gallerioista – sekoittuu ihmisten arkeen, kotiin, kouluihin ja työpaikoille. Arkiympäristöissä taide kohtaa esimerkkinä työtätekevien ihmisten tarpeet ja tuo siihen värikkyyttä, erityisesti tehdastyöhön ja työläisten asumisoloihin. Pusa jatkaa, että taiteilijalla on kyky vaikuttaa vahvasti kaikkeen ympärillä olevaan. Hän voi avata totuuksia ja opettaa ihmistä – muovata elämäkatsomuksia ja jopa edistää hyvinvointia.¹⁶⁶ Pusa huomauttaa, että taide on elämää ja kun taide antaa elämää, on se myös sosiaalista ja sopeutuvaa.¹⁶⁷

Hautio mainitsee muutoksesta yhteiskunnallisena ilmiönä: työn muutos koskettaa myös taiteilijoita. Taiteilijan työn näkökulmasta murros tarjoaa entistä enemmän liittymistä muihin aloihin, mahdollisuuksia monialaisempaan rooliin sekä lisäksi haasteita mukautumiselle.¹⁶⁸ Hiltunen ja Jokela puolestaan ottavat kantaa siihen, miten taiteilijan rooli yhteisössä voi muodostua. Taiteilijan on opittava tekemään yhteistyötä ja perehdyttävä erilaisiin yleisöihin ja paikkoihin sekä selvittämään näille yhteisöille, miten taide toimii. Taiteellisessa interventiossa taiteilija joutuu mukautumaan tähän toisenlaiseen toimintakulttuuriin ja pystyttävä ottamaan vastaan myös vaikeita ja kipeitä asioita sekä tunnistettava rajansa. Nuutinen kuvaa, että moni taiteilija oli halukas yhteistyöhön jatkossakin ja kokivat muun muassa, että heidän taiteilijaidentiteettinsä oli vahvistunut projektin myötä.¹⁶⁹ Taide kohtaa merkittävällä tavalla arjen ja uudenlaisen yleisön myös taiteilija-residenssiohjelmassa ja asettaa taiteilijan identiteetin ”uudelle maaperälle”.

Lisäksi Hyyppä ja Liikanen ottavat kantaa, että taiteen pragmatistiseen käsitykseen pohjaten, hoitoyhteisön tulisi antaa mahdollisuuksia luovuuteen ja elämyksiin sekä tukea asiakkaan omaa kulttuuritaustaa. He nostavat esille, että taiteen ja kulttuuritoiminnan keinoin voidaan kehittää hoitotyön kokonaisuutta ja katkaista laitoshoidon arkea - ”laitostumista”.¹⁷⁰ Se voi tuoda esimerkiksi iloa.¹⁷¹ Väärin yhteyksiin asetettu taide voidaan kuitenkin kokea loukkauksena, kaavana tai ahdistavana näkynä, se ei siis tuota harmoniaa.¹⁷² Lehtonen tuo esille näkökulmia muun muassa ikäihmisten palveluasumisyksikköön vie-

¹⁶⁶ Brandenburg 2012, 248–249; ks. Dewey 2010.

¹⁶⁷ Pusa 1982, 29.

¹⁶⁸ Hautio 2016b, 20–21.

¹⁶⁹ Hiltunen & Jokela 2001, 18; Nuutinen 2007, 16; Lehikoinen & Pässilä 2016, 21.

¹⁷⁰ Liikanen 2003, 55, 152; Hyyppä & Liikanen 2005, 105, 134; ks. Bardy 2007, 30.

¹⁷¹ ks. Bardy 2007, 30.

¹⁷² Hyyppä & Liikanen 2005, 105; Strandman 2007, 161.

dyn taiteen teemoihin. Hän viittaa esitysten monipuoliseen lähtökohtaan tunteiden herättämisessä, mutta huomioi tietynlaisen sensitiivisyyden aiheiden valinnan suhteen, koska ollaan toisen ihmisen kotona. Lehtonen pohtii, että monissa terveydenhuollon ja sosiaalityön yksiköissä työntekijöiden voi olla vaikeaa – tai jopa mahdotonta – tietää, haluaako asukas lopulta osallistua vai ei.¹⁷³ Saman tuo esille myös Ratinen, joka pohtii asukkaan itsemääräämisoikeutta viriketarjonnan suhteen. Hän kuitenkin jatkaa, että taiteilijaresidenssijakson pitkäkestoisuus mahdollistaa sen, että hän oli saavuttanut paikkansa tässä tuttujen joukossa.¹⁷⁴

Entä sitten työntekijöiden osallisuus? Kirsi Heimonen kuvaa artikkelissaan *Taidelähtöiset menetelmät sosiaali- ja terveysalan henkilökunnan arjessa – Miten käy hyvinvoinnin, työn ja taiteen?* taidelähtöisten työpajojen merkitystä sosiaali- ja terveysalan työntekijöille ikäihmisten hoivayksiköissä. Vaikka Heimosen kuvaus pohjautuu siihen, että taidelähtöistä toimintaa järjestetään suoraan henkilökunnalle, on ajatuksissa viitteitä siihen, että taidelähtöinen toiminta kohdistetaan lisäksi asiakkaisiin. Heimonen pohtii, voivatko taidelähtöiset menetelmät tuoda ja luoda työhyvinvointia sosiaali- ja terveysalalla? Mitä se merkitsee? Hän esittää jopa, että toisaalta ne voivat sotkea arjen struktuuria, mutta myös rohkaista uuteen ja muutokseen, jossa taiteilija toivotetaan tervetulleeksi yhteisöön.¹⁷⁵ Samaa teemaa pohtii Nuutinen, joka kuvaa, että taideryhmille raivattiin järjestelmällisesti tilaa osaksi yhteisöjen päivärutiinia ja viikko-ohjelmia. Huonosti suunniteltuna taideryhmät kuitenkin saattoivat hyvinvoinnin sijaan tuottaa lisärasitetta entuudestaan ylikuormitettuun perustyöhön ja totuttuihin päivärutiineihin. Lisäksi ulkopuolisuus muusta hoitoyhteisöstä oli yleistä ja taiteilijat saattoivat kokea tullessaan uhkaamaan hoitoyhteisön arkea ja työjärjestystä.¹⁷⁶ Myös Bardy nostaa esille tiukkaan rytmitettyjen instituutioiden päiväjärjestyksen merkityksen vapaan tilan ottamisen kannalta ja että yhteisöllinen taidetoiminta voi perustua useamman osapuolen vuorovaikutukseen koetellen erilaisia intressejä ja jännitteitä.¹⁷⁷ Nuutinen jatkaa, että toisaalta taideryhmiin aktiivisesti osallistuneet hoitajat kertoivat kuitenkin saaneensa uusia työmenetelmiä ja sisältöä hoitotyöhönsä sekä uudenlaista ymmärrystä vanhuksia kohtaan muun muassa heidän taidoistaan, kyvyistä ja persoonasta.¹⁷⁸

¹⁷³ Lehtonen 2010, 61, 80–83.

¹⁷⁴ Ratinen 2015.

¹⁷⁵ Heimonen 2011, 37, 42–43.

¹⁷⁶ Nuutinen 2007, 16, 18.

¹⁷⁷ Bardy 2007, 27; ks. Csikszentmihalyi 2005, 209.

¹⁷⁸ Nuutinen 2007, 16.

Taiteen yhteydestä arkeen voisi soveltaa hiljaisen estetiikan käsitettä. Miten se näkyy työyhteisön arjessa kokonaisvaltaisemmin? Pauline von Bonsdorff käsittelee hiljaisen estetiikan termiä. Hän sanoo, että esteettiset ja taiteen arvot eivät rajaudu hätkähdyttävään, vaan selkeästi erottuvien, ”äänekkäiden” viestien ohella on niin sanottu hiljainen taso – joka ei saisi jäädä varjoon. Keskeinen käsite on tunnelma, mikä ulottuu niin ympäristöön kuin inhimilliseen vuorovaikutukseen.¹⁷⁹ Bardy toteaa, että suunnittelu ei kuitenkaan saisi poistaa yllätyksiä, ja siihen pitää pysähtyä, missä kipinä leimahtaa.¹⁸⁰ Esimerkiksi Enkelnotko kuvaa, kuinka hän päätyi yllättäen kuntohoitajien kuntosalihetkeen ja alkoi rytmittämään jumppaa ukulelella. Lisäksi laulun aiheet tulivat usein asukkailta. Eräs nainen kuvaili olleensa koulussa vähän Villi-Lilli, josta syntyi riemastuttavan iloinen rallatus. Myös käytävällä syntyi spontaaneja tilanteita ja hän kävi muutaman ikäihmisen huoneessa laulamassa. Erityisen kontaktin hän sai erääseen naiseen, joka piristyi erityisesti kahdenkeskisestä huomiosta ja laulutuokiosta. Tämän myös hoitohenkilökunta pani merkille.¹⁸¹ Taidetoiminta ikään kuin ”maastoutuu” hoivaympäristöön. Kipinän leimahtamista taiteilijaresidenssitoiminatamallissa tukee se, jos toiminta ja sen luoma ilmapiiri integroituu onnistuneesti ”joukkoon”. Pääjoki käyttää termiä taiteen leikki. Se voi avata mahdollisuuksia työstää omaa minuutta ja elämää ahtaissakin tilanteissa, koska leikissä on tilaa kohtaamiselle. Hans Georg Gadamer pitää taidetta leikin luonteena, joka näyttäytyy myönteisenä ”valona”.¹⁸² Tämä ”valo” mukautuu arkiseen rytmiin.

Hohenthal-Antin nostaa esille, että monilla taiteilijajärjestöillä on ammatillisia tavoitteita työskennellä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä ja näin taiteilijoille tavoitellaan työskentelymahdollisuuksia. Tässä piilee kuitenkin ongelma, koska monilla taiteilijoilla ei ole koulutusta erityisryhmien kanssa työskentelyyn.¹⁸³ Taiteilijan ammattitaito kohtaa erilaiset ryhmät ja heidän tarpeet, jossa lähtökohtana tulee olla myönteinen ja kunnioitava asenne.¹⁸⁴ Lehtonen ottaa kantaa siihen, että henkilökunnalla on paljon tärkeää tietoa yksikön asukkaiden erityistarpeista ja sellaisista mahdollisista toimintakyvyn rajoituksista, jotka vaikuttavat toimintaan osallistumiseen.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Bonsdorff 2007, 75–80.

¹⁸⁰ Bardy 2007, 28.

¹⁸¹ Enkelnotko 2018.

¹⁸² Krappala & Pääjoki 2003, 13; Pääjoki 2003, 122, 127.

¹⁸³ Hohenthal-Antin 2006, 44.

¹⁸⁴ Bardy 2007, 26.

¹⁸⁵ Lehtonen 2010, 61–62.

Jaettu asiantuntijuus on teema, joka argumentoi Hohenthal-Antin väitettä ongelmallisuudesta. Jaetussa asiantuntijuudessa erilainen osaaminen saatetaan yhteen ja jaetaan. Taiteilijaresidenssiohjelmassa on työnohjausta, joka on yksi tärkeä tekijä siinä, että opitaan reflektoimaan omaa työskentelyä uudessa ympäristössä. Lisäksi esimerkiksi Enkelnotko oli pyytännyt ja saanut osastojen hoitajilta perustietoja asukkaista.¹⁸⁶ Bardy jopa toteaa, että taiteilija voisi kuulua tulevassa itsestään selvänä osana henkilökuntaan?¹⁸⁷ Tosin Haution mukaan taiteilijat itse ovat sitä mieltä, että täydentävien taitojen hankkiminen ja ylipääntään työalan laajentaminen on tarpeen.¹⁸⁸ Tämän tuo esille myös Nuutinen joka kuvaa sitä niin sanottuna sosiokulttuurisen työn täydennyskoulutuksena.¹⁸⁹ Kuten Ratinen ilmaisee, eri ammattikunnilla on erilaiset puhumisen tavat. Henkilökunnan päivä on usein tiukkaan rytmitetty ja myös ruokailutilanteessa puhutaan usein akuutteja työasioita. Sinne väliin oli Ratisen mukaan haastavaa esittää omaa kysymystä. Hänelle kuitenkin osui kohdalle rauhallisempia hetkiä, jolloin hoitaja ehti juttelemaan asukkaasta. Innostumisen tunne oli molemminpuolinen kun Ratinen kertoi tanssikohtaamisesta asukkaan kanssa ja hoitaja tunnisti tämän tästä. Ilo ja samalla planeetalla olo oli molemminpuolinen.¹⁹⁰ Tämä voidaan tulkita nimenomaan jaetuksi asiantuntijuudeksi arjen kiireiden keskellä.

---

¹⁸⁶ Enkelnotko 2018.

¹⁸⁷ Bardy 2007, 27.

¹⁸⁸ Hautio 2016b, 21.

¹⁸⁹ Nuutinen 2007, 21.

¹⁹⁰ Ratinen 2015.

5 TUTKIELMAN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkielman tarkoituksena on kertoa, mikä on taiteilijaresidenssiohjelma ja avata käsitettä ja taustaa. Koska ohjelma on uusi innovaatio, siitä ei ole vielä kirjallisuutta tai muuta varsinaista lähdeaineistoa. Niinpä olen selvittänyt tätä muun muassa haastattelemalla kahta taitelijaresidenssiohjelman koordinaattoria ja viittaamalla taiteilijoiden raportteihin. Toinen päätarkoitukseni on pyrkimys kuvata taiteilijaresidenssiohjelmaa tässä valitussa kontekstissa eli hoivayksikön arjessa työntekijöiden näkemysten kautta. Tällöin lähestyn aihetta luonnollisesti laadullisen eli kvalitatiivisten metodien kautta. Laadullista tutkimussuuntausta voidaan yleisesti kuvata ilmaisuin ihmistieteellinen, pehmeä, ymmärtävä ja tulkinnallinen tutkimus. Tutkimusote on kuvaileva.¹⁹¹ Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan ennemminkin kuvaamaan ilmiötä.¹⁹²

Tutkielmani pohjautuu hermeneuttiseen perinteeseen ja ihmistieteelliseen tutkimukseen. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusperinteen erityispiirteenä on ihminen tutkimuksen kohteena ja tutkijana. Fenomenologisen tutkimuksen kohteena on elämismaaailma – maailmansuhdetta, kokemusta voidaan tutkia. Merkitykset eli inhimillisen kokemuksen merkitykset ovat keskiössä. Fenomenologiseen tutkimukseen tulee mukaan hermeneuttinen ulottuvuus tulkinnan kautta. Se on ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa – ilmiöiden merkitysten, subjektiivisuuden oivaltamista.¹⁹³ Päämääränä on siis ihmisen toiminnan syvällinen ymmärtäminen kontekstissaan. Ymmärtämiseen päästään systemaattisella tulkintojen tekemisen prosessilla eli hermeneuttisen kehän mukaan: yksityiskohtien tulkinta vaikuttaa kokonaisuuden tulkintaan ja niin edelleen.¹⁹⁴ Tutkielmaani viitaten tarkoituksena on tuoda esille hermeneuttisen kehän mukaan taiteilijaresidenssiohjelman taustalla vaikuttavia tekijöitä. Pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiin, vaikka tiedän hermeneuttiseen perinteeseenkin kuuluvan kyseenalaistamisen, keskeneräisyyden ja itseään korjaavan luonteen. Kehä, ”spiraali” on kuitenkin lähtenyt tutkielmassani pyörimään: se liikkuu ja tulkinta etenee, muuttuu tavoitellen kokonaisuutta (”totuutta”) osien vaikuttaen jatkuvasti toisiinsa, mutta kuitenkin aikaisempaan ja niin edelleen. Ymmärtäminen taiteilijaresidenssiohjelmasta jatkuvasti syvenee.

¹⁹¹ Metsämuuronen 2006, 88; Tuomi & Sarajärvi 2013, 11, 49.

¹⁹² Eskola & Suoranta 2008, 61–62; Tuomi & Sarajärvi 2013, 85–86.

¹⁹³ Tuomi & Sarajärvi 2013, 31, 34–36, 166.

¹⁹⁴ ”Hermeneuttinen analyysi” 2015.

Aineistoni pohjautuu siis ikäihmisten parissa toimineeseen taiteilijaresidenssijaksoon ja työntekijöiden kokemukseen siitä. Rajaan ja keskityn tämän tutkielman puitteissa tähän. Minulla on itselläni henkilökohtainen kokemus työskentelystä hankkeessa, joka toteutettiin ikäihmisten parissa taidelähtöisin menetelmin. Näin ollen uskon, että pystyn peilaamaan hyvin ajatuksia nimenomaan tästä näkökulmasta katsottuna. Lisäksi pääsin havainnoimaan taiteilijaresidenssitoimintaa, joka vaikuttaa myös taustalla varsinaisen aineiston tukena.

Tutkielmassani on tapaustutkimuksellinen ote, koska taiteilijaresidenssiohjelma on myös yksittäinen tapaus soveltavan taiteen kentällä. Jari Eskola ja Juha Suoranta kuvaavat, että tapaustutkimus eli case study voidaan määritellä empiiriseksi tutkimukseksi, jossa tutkitaan nykyajassa tapahtuvaa ilmiötä todellisessa elämäntilanteessa, sen omassa ympäristössä ja henkilöiden kokemuksia. Yleensä tapaustutkimus kohdistuu yhteen tapaukseen, mutta usean tapauksen tutkimukset ovat mahdollisia. Tapaustutkimuksen kohde voi olla ainutkertainen ja poikkeuksellinen, ja lisäksi opettava.¹⁹⁵ Tavoitteena on ymmärtää ilmiötä syvällisemmin.¹⁹⁶ Tutkielmassa on viitteitä myös etnografiseen tutkimukseen, jolloin tarkoituksena on kuvata toiminnallisia käytäntöjä niiden luonnollisessa ympäristössään, osallistumalla ko. tilanteeseen ja esittämällä siitä kuvaus.¹⁹⁷

Aihe on nimenomaan uniikki siinä mielessä, että taiteilijaresidenssiohjelma on pilotoitu viime vuosina eli se on uusi tapaus ja siksi hedelmällistä tutkia. Kuten Eskola ja Suoranta tuovat esiin, tapauksen mahdollisimman monipuolinen erittely sisältää kuitenkin aineksia yleistykseen eli kuinka hyvin se on kuvattu tai käsitteellistetty, vaikka tapaustutkimuksellinen ote ei pyri yleistettävyyteen. Se pyrkii nimenomaan ymmärtämään ja tulkitsemaan yksittäisiä tapauksia niiden erityisessä kontekstissaan.¹⁹⁸ Tutkielmassa on mahdollisuus luoda kuvausta, jota voidaan soveltaa ehkä jopa laajemmin. Tärkein tavoitteeni on kuitenkin juuri ymmärtää ja tulkita taiteilijaresidenssiohjelmaa tässä tietyssä kontekstissa valitusta näkökulmasta.

Laadullisessa tutkimuksessa yhteisymmärrystä tuskin koskaan saavutetaan, mutta se luo hedelmällistä keskustelua. Tämän tutkielman tapauksella haluan nostaa esille taiteilijaresidenssiohjelman mahdollisuudet toimia soveltavan taiteen kentällä yleisesti ottaen sekä

¹⁹⁵ Eskola & Suoranta 2008, 65; ks. Metsämuuronen 2006, 90–91.

¹⁹⁶ Metsämuuronen 2006, 91.

¹⁹⁷ Eskola & Suoranta 2008, 103, 105.

¹⁹⁸ Eskola & Suoranta 2008, 65; ”Tapaustutkimus” 2015.

pohtia sen merkityksiä valitusta näkökulmasta – olisiko taiteilijaresidenssiohjelma yleis-
tettävissä ja vastaisiko se omalta osaltaan haasteeseen, jossa taidetta pyritään tuomaan
ihmistä lähelle hänen arkeensa ja luomaan hyvinvointia.

5.1 Aineistonkeruumenetelmä ja aineiston kuvaus

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään valitsemaan haastattelun kohteeksi henkilöitä, jotka
tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta.¹⁹⁹
Tavoitteenani oli kuulla kentällä konkreettisesti työskentelevien mielipiteitä taiteilijare-
sidenssiohjelmasta. Näin ollen tässä tutkielmassa haastateltaviksi valikoituvat taiteilija-
residenssiohjelman keskellä työskentelevät henkilöt, eli kentältä hoivayksikön työnteki-
jät. Valitsin heidät tutkielmani aineiston kohteeksi erityisesti siksi, koska työntekijöiden
ääni uupuu muusta materiaalista, jota taiteilijaresidenssiohjelmasta on tuotettu.

Aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu. Olen kerännyt aineiston kah-
desta palvelutalosta, jossa taiteilijaresidenssijakso järjestettiin samalla kertaa. Sain tutki-
musluvan myös toiminnan havainnoimiselle, joten tämä kokemus vaikuttaa taustalla, jos-
kaan ei systemaattisena aineistonkeruuna. Tavoitteena oli saada tätäkin kautta kokonais-
valtainen kuva taiteilijaresidenssitoiminnasta ja työyhteisön kokonaisuudesta. Pääsin siis
seuraamaan erityisesti taiteilijan työtä konkreettisesti taiteilijaresidenssijaksolla ja sa-
malla sain kiinni hoivayksiköiden arjesta silloin, kun residenssi siellä järjestettiin ja tapa-
sin taiteilijaresidenssiohjelmaan kuuluneita työyhteisön toimijoita.

Aineisto tässä tutkielmassa koostuu kahden eri hoivayksikön henkilökunnan haastatte-
luista. Kohdejoukko valikoitui kahdesta eri ympärivuorokautisen hoivan ja asumisen yk-
siköstä ja palvelutalosta, jossa taiteilijaresidenssiohjelma tutkielman tekemisen aikoihin
järjestettiin. Hoivayksiköt ovat Harjuhovi Vaajakoskella sekä Akseli ja Elina Jyväsky-
lässä. Harjuhovi tarjoaa ympärivuorokautista tehostettua palveluasumista pääsääntöisesti
muistisairaille. Asukaspaikkoja on yhteensä 53. Henkilökuntaan kuuluu 30 lähihoitajaa,
kaksi sairaanhoitajaa ja palveluesimies.²⁰⁰ Akselin ja Elinan asiakkaat ovat pääasiassa
omaishoitajien tuen avulla omassa kodissa asuvia, jotka tulevat Akseli ja Elinaan omais-
hoitajan vapaan ajaksi. Asiakkaina ovat myös pysyvää ympärivuorokautisen asumisen

¹⁹⁹ Tuomi & Sarajärvi 2013, 85.

²⁰⁰ ”Harjuhovi” 2019.

paikkaa odottavat tai elämäntilanteesta johtuen äkillistä tilapäispaikkaa tarvitsevat asiakkaat. Asiakaspaikkoja on tällä hetkellä 51. Henkilökuntaan kuuluu niin ikään joukko lähi- ja sairaanhoitajia sekä lisäksi muun muassa toimintaterapeutti ja palveluesimies.²⁰¹

Taidemuotona tässä taiteilijaresidenssijaksolla oli musiikki ja näyttämötaide. Taiteilijaresidenssiohjelman toteutus ja sisältö näissä hoivayksiköissä oli suurin piirtein sama. Sen toteutti taiteilija, joka huomioi kohderyhmän luomansa hahmon, klovnin, kautta. Klovni, Armas Lempiniitti soitti, lauloi ja tanssi asukkaille sekä esitti muun muassa taikatempuja viikoittain kahdessa eri yksikössä viiden viikon ajan. Työpäiviä oli viikossa neljä, joista kolme oli hoivayksiköiden osastoilla kiertämistä ja yksi suunnittelu-, raportointi- ja verkostoitumispäivä. Residenssisuunnitelmassa taiteilija oli määritellyt klovnityön kierroiksi. Asiakaskontakteja eli kiertoja oli kolmena päivänä viikossa ja kierto oli kestoltaan kerralla 1 tunti ja 30 minuuttia ja päivään sisältyi niitä aina kaksi. Päivään sisältyi myös tunnin valmistelu ja kirjaaminen, ruokatunti sekä päivän lopetus meikinpesuineen. Klovnin vakiovarusteena oli punainen nenä sekä esimerkiksi käsinukkeja. Kuten taiteilija julkaistussa raportissaan kuvaa: ”*Roolissani sain kohdata, katsoa silmiin, elää vahvasti hetkessä ja jakaa laulun iloa.*”²⁰² Asukkaat saivat osallistua vointinsa mukaan keksimällä laulun aiheita, laulamalla mukana, soittamalla, katselemalla tai kuuntelemalla. Taiteilijaklovni viihdytti asukkaita isommissa ryhmissä tai vielä yksilöllisemmin vierailemalla huoneissa. Henkilökunta seurasi Armaksen toimia sivusta ja jonkin verran osallistuen.²⁰³

Ennen aineiston keruuta vierailin molemmissa hoivayksiköissä ja kartoitin mahdollisuutta haastatteluihin. Yksilöhaastatteluihin osallistui vapaaehtoisesti yhteensä 7 henkilöä sekä mukana on yksi ryhmähaastattelu, joka oli osa tiimipalaveria. Yksilöhaastateltavat ovat lähi- ja sairaanhoitajia sekä yksi toimintaterapeutti. Yksilöhaastateltavista yksi oli mies, loput naisia. En kokenut tarpeelliseksi tämän tutkielman puitteissa kerätä tarkempia taustatietoja haastateltavilta, koska tarkoituksena oli kerätä yleisesti kokemuksia ja palautetta toiminnasta taiteilijaresidenssiohjelman parissa työskenteleviltä henkilöiltä ja tämä toteutui.

Tavoitteenani tässä tutkielmassa on muodostaa tarkastelunäkökulma työyhteisön kokemusten ja palautteen kautta ja tuoda vielä erityisesti hoivayksikön työntekijöiden ääni kuuluviin. Koska taiteilijaresidenssiohjelmasta oli jo aikaisemmin julkaistu muun muassa

²⁰¹ ”Lyhytaikaishoito. Akseli ja Elina” 2019.

²⁰² Enkelnotko 2018.

²⁰³ Enkelnotko 2018.

taiteilijoiden raportteja, pääsin jo ennen lisäaineiston keruuta tutustumaan ilmiöön ja hahmottamaan sitä. Päädyin kuitenkin runsaan aineiston keskeltä valitsemaan tähän tutkielmaan aineistoksi hoivayksiköiden työntekijöiden haastattelumateriaalin. Huomioin kuitenkin aineistotriangulaation mahdollisuuden. Laadullinen aineisto on periaatteellisesti loppumaton, joten rajaus on keskeistä. Tärkeintä on oppia tuntemaan aineistonsa mahdollisimman hyvin – aluksi voi lähteä hyvinkin pienestä aineistosta ja rakentaa siitä eheää tulkintaa.²⁰⁴

Tutkimusaineisto on tutkimustyyppistä riippumatta kerättävä ja tulokset saatettava lukijalle uskottavaan muotoon. Laadullisen tutkimuksen yleisimpänä aineistonkeruumuotona on muun muassa haastattelu.²⁰⁵ Haastatteluja en toteuttanut täysin avoimena vaan enemmänkin puolistrukturoituna eli teemahaastattelulla. Haastattelut on nauhoitettu sekä myöhemmin litteroitu. Koska aiheesta oli jo julkaistu materiaalia, pystyin jo tämän pohjalta hahmottamaan teemoja, joihin tarttua lisää. Jätin myös vapaalle palautteelle sijaa. Tavoitteena on kartoittaa kokemuksia ja palautetta toiminnasta ja tähän teemahaastattelu tuntui olevan toimiva menetelmä.

Teemahaastattelu on hieman strukturoidumpi kuin avoin haastattelu. Siinä käytetään aihepiirin perehtymisen pohjalta teemoja, jotka ovat kaikille haastateltaville samat. Haastattelutilanteessa edetään yksityiskohtaisten kysymysten sijaan näiden valittujen teemojen varassa. Haastattelutilanteessa teema-alueet tarkentuvat kysymyksillä, mutta niissä kuitenkin liikutaan ilman tarkkaa etenemisreittiä, joustavasti. Tavoitteena on tuoda esiin tutkittavan ääni ja hänen luomat merkitykset asiasta.²⁰⁶

Teemat hoivayksikön työntekijöiden haastatteluissa olivat:

Hoivayksikön päivästä/arjesta

Taiteilija tulee taloon

- **ennakko-odotukset ja niiden mahdolliset muutokset**

Taiteilijan vaikutus hoivayksikön arjessa (kohtaaminen: taiteilija, asukkaat, henkilökunta)

²⁰⁴ Eskola & Suoranta 2008, 64–65.

²⁰⁵ Tuomi & Sarajärvi 2013, 20, 71.

²⁰⁶ Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48, 66; Eskola & Suoranta 2008, 86–87.

- **tilanne-esimerkkejä**

Työyhteisöön kuuluminen – kuuluuko taide hoivayksikön arkeen?

Taiteilijaresidenssitoiminnan juurtumisen mahdollisuudesta (käytännön näkökulma)

Kehittämissuhteita taiteilijaresidenssitoiminnan suhteen

Avointa palautetta

5.2 Aineiston analyysi

Aineiston avaan sisällönanalyysin menetelmällä. Anneli Tuomi ja Jouni Sarajärvi toteavat, että perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa, on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa tarkastellaan jo valmiiksi tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja haastatteluaineistoja, kuten tutkielmasani. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin.²⁰⁷

Analyysi voi edetä Tuomen ja Sarajärven mukaan (viittaa Timo Laine) seuraavalla tavalla: 1) Tehdään päätös siitä, mikä aineistossa kiinnostaa, 2a) Aineisto käydään läpi, erotellaan ja merkitään ne asiat, jotka sisältyvät kiinnostukseen, 2b) Kaikki muu jää tutkimuksesta pois, 2c) Merkityt asiat kerätään yhteen ja erilleen muusta aineistosta, 3) Aineisto luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään tai muuta sellaista ja 4) Kirjoitetaan yhteenveto.²⁰⁸ Aineistoa voidaan tarkastella siis eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen – pyritään selkeään kuvaukseen tutkittavasta ilmiöstä, tässä tapauksessa taiteilijaresidenssiohjelmasta.²⁰⁹

Analyysin tulisi tapahtua aineiston tiedonantajien ehdoilla eikä tutkijan ennakkoluulojen kautta. Tutkijan tulisi kirjoittaa auki omat ennakkokäsitykset ilmiöstä ja suhtautua niihin tietoisesti (fenomenologis-hermeneuttisuus).²¹⁰ Olen tietoinen siitä, että minulla on aikai-

²⁰⁷ Tuomi & Sarajärvi 2013, 91, 108.

²⁰⁸ Eskola & Suoranta 2008, 174–175; Tuomi & Sarajärvi 2013, 92.

²⁰⁹ ks. Tuomi & Sarajärvi 2013, 108.

²¹⁰ Tuomi & Sarajärvi 2013, 96.

sempaa kokemusta taiteen ja soten mahdollisuuksista sekä olen tutustunut taiteilijaresidenssiohjelmaan etukäteen julkaisujen kautta ennen kentälle lähtöä. Pysin kuitenkin huomioimaan tämän kokemuksen osana ennako-oletuksia (hypoteesit) myös siitä, mikälaisena itse koen tai jopa arvotan taiteen ja hyvinvoinnin välisen yhteyden. Taiteilijaresidenssiohjelma on kuitenkin aina yksittäinen ja yksilöllinen tapaus, vaikka yleisiä raameja sen ympärille voidaan asettaa. Myös persoona on osa tutkielmaa ja pyrin pitämään sen näkyvillä läpi analyysin. Omakohtainen kokemus sekä näkemys taiteen ja hyvinvoinnin yhteisestä mahdollisuudesta siintää taustalla ja se tulee pitää läpinäkyvänä, joskaan ei hallitsevana. Se tulee osata erottaa ja nähdä taiteilijaresidenssiohjelma kokonaan ”puhtaana” alueena. Taiteilijaresidenssiohjelma voi toimia tai olla jopa toimimatta.

Analyysi pohjautuu siis haastatteluaineiston avaamiseen ja analysointiin. Lähestyn aineistoa Tuomen ja Sarajärven kuviota mukaillen. Karkeasti kuvio etenee siten, että aineisto pelkistetään ja siitä karsitaan pois epäolennainen. Pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä, jolloin aineisto pelkistetään litteroimalla tai koodaamalla tutkimustehtävälle ominaiset ilmaukset.²¹¹ Sen jälkeen voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmeneistä aineistossa ja poimia sen sisältämät keskeisesti aiheet edeten kohti yksityiskohtaisempaa tarkastelua.²¹² Olen löytänyt teemoja, jotka vastaavat tutkimustehtävääni eli muun muassa siitä, miten taiteilijaresidenssiohjelma mahdollisesti on juurtumassa hoi-vayksikön arkeen ja miten residenssi siellä ylipäättensä työyhteisön näkökulmasta toimii.

Teemoittelu on käyttökelpoinen aineiston analysointitapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa. Taiteilijaresidenssiohjelma on nimenomaan käytännöllinen. Teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien alle. Aineistosta etsitään tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Jos aineiston keruu on tapahtunut teemahaastattelulla, kuten tutkielmassani, aineiston pilkkominen mukailee haastattelun teemoja. Aineistolta kysytään tutkimusongelman tai -tehtävän mukaisia kysymyksiä, kuten tässä yhteydessä palautetta taiteilijaresidenssiohjelman toimivuudesta sekä siihen liittyvistä merkityksistä. Esimerkiksi fenomenologit korostavat intuition merkitystä analyysissa. Merkityskokonaisuudet tulevat esille, kun aineistoon paneudutaan riittävästi. Analyysissa tarkoituksena on siis ikään kuin luoda synteesi taiteilijaresidenssiohjelmasta, jossa erillään tarkastellut (esiymmärryksestä lopulliseen tulkintaan) merki-

²¹¹ Tuomi & Sarajärvi 2013, 109.

²¹² Eskola & Suoranta 2008, 174–175: ”Teemoittelu” 2016.

tyskokonaisuudet tuodaan yhteen. Käytän tutkielmassani sitaatteja, jotka toimivat aineisto-
toa kuvaavana esimerkkinä. Tiettyjen teemojen sisältä on etsitty näkemyksille yhteisiä
ominaisuuksia ja muodostettu eräänlainen yleistys, tyyppiesimerkki.²¹³

Oma ymmärrykseni aihetta kohtaan rakentuu siis teoreettisen viitekehyksen, aineiston ja
kokemuksen valossa. Tutkielmani taustalla vaikuttavat taiteilijaresidenssitoiminnasta
kertovat muut julkaisut.²¹⁴ Olen huomionut taiteilijaresidenssitoiminnasta kertovan yleis-
sen, julkaistun raportin teoriaosuudessa ja taiteilijoiden julkaistut raportit ohjelman ku-
vauksen yhteydessä sekä pääsin haastattelemaan myös taiteilijaresidenssiohjelmaa koor-
dinoivia henkilöitä.

5.3 Tutkimusetiikka ja luotettavuus

Tuomi ja Sarajärvi toteavat, että laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei
ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena: muun muassa
tutkimuksen kohdetta ja tarkoitusta, tutkijan omia sitoumuksia tutkimuksessa, aineiston
keruuta, tutkimuksen tiedonantajia, aineiston analyysiä sekä tutkimuksen luotetta-
vuutta/eettisyyttä ja tutkimuksen raportointia. Pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on
kuitenkin tutkija itse ja luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia.²¹⁵

Oletuksena on myös se, että ei ole olemassa neutraalisia laadullista tutkimusta, joka tuot-
taisi objektiivisiä tutkimustuloksia. Mielenkiintoinen näkökulma lisäksi on se, että ei ole
olemassa yhtä sosiaalista todellisuutta, jota tutkimuksessa tavoitellaan – olemassa on eri-
laisia konstruktioita.²¹⁶ Taiteilijaresidenssiohjelma pitää sisällään nimenomaan näitä kon-
struktioita. Se on sosiaalisesti luotu ilmiö kentällään.

Tavoitteenani on muodostaa taiteilijaresidenssiohjelmasta käsitys ja käsitellä haastatelta-
vien lausuntoja mahdollisimman kuvaavasti tutkimuskysymyksiini pohjaten. Tämän poh-
jalta saadaan kuva yksittäisen taiteilijaresidenssijakson toimivuudesta. En siis pyri yleis-
tämään tutkimustuloksia, tai tuomaan esille yhtä oikeaa totuutta, mutta tulosten kautta
taiteilijaresidenssiohjelma voi hahmottua mahdollisuutena toimia tai olla toimimatta sote-

²¹³ Eskola & Suoranta 2008, 175, 178; Tuomi & Sarajärvi 2013, 93, 101–102, 107.

²¹⁴ Taiteen edistämiskeskuksen (Taie) internetsivuilla julkaistua materiaalia.

²¹⁵ Eskola & Suoranta 2008, 210; Tuomi & Sarajärvi 2018, 163–164.

²¹⁶ Tuomi & Sarajärvi 2013, 134–136, 166.

sektorin toimijoiden näkökulmien kautta. Laadullisen tutkimuksen yhtenä luotettavuuskriteerinä voidaan kuitenkin pitää tulosten yleistettävyyttä. Vaikka kaikki laatu esiintyykin yksittäisissä kokemuksissa, ilmiöissä ja tapahtumissa, pystymme havaitsemaan niissä samankaltaisuutta, joiden avulla voimme tunnistaa toisia tapahtumia.²¹⁷ Lisäksi Eskolaan ja Suorantaan viitaten, sijoitan tämän ohjelman soveltavan taiteen tutkimuskentälle osaksi muita vastaavia tutkimuksia.²¹⁸ Tutkielma on siis yksi esimerkki ja antaa mahdollisuuden jatkotutkimukselle ja vertailulle.

Tutkijan tarkoituksena on luoda uskottava selvitys aineiston kokoamisesta ja analysoinnista. Raportin tarkoituksena tulisi olla selkeä kuvaus tutkitusta ilmiöstä ja tutkimusprosessista.²¹⁹ Tutkimuksen luotettavuutta parantaa tutkimusprosessin johdonmukaisuus. Tutkittavan ilmiön, tutkimuksen aineiston hankintatavan, teoreettisen lähestymistavan, analyysitavan ja tutkimuksen raportointitavan välillä tulee olla looginen yhteys.²²⁰ Tässä tutkielmassa oleellista oli saada selville, mitä tarkoittaa taiteilijaresidenssiohjelma ja miten se koetaan käytännössä. Selvitin siis ensin taiteilijaresidenssiohjelman arvopohjan ja käsitteellisen perustan. Siinä käytin apuna taiteentutkimuksen teoreettisia viitekehyksiä ja käsitteistöä, taiteilijaresidenssiohjelmasta tehtyjä julkaisuja ja asiantuntijoiden lausuntoja sekä taiteilijoiden raportteja.

Koska halusin saada tietoa ohjelman toimivuudesta käytännön kokemusten kautta, tämän kaltaisen tiedon hankinnassa käytin apuna laadullista otetta ja aineiston hankintamenetelmänä teemahaastattelua. Lopuksi pyrin löytämään korrelointia, selkeän punaisen langan aineistosta kohoavien oleellisten havaintojen ja teorian kesken sekä tutkimuksen analyysissä että raportointiosiossa. Pyrin laatimaan raportin selkeäksi ja kuvaamaan tarkasti tutkimusmenetelmiä ja tuloksia - tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa se, miten lukijalle hahmottuu tutkimusprosessin kulku ja kokonaisuus. Tähän liittyy oleellisena myös se luotettavuuden kriteeri, jonka mukaan tutkijan tulee toimia vastuullisesti ja suorittaa kaikki tutkimuksen vaiheet systemaattisesti. Tässä tutkielmassa pyrin ottamaan huomioon sen kvalitatiiviseen tutkimusraportointiin liittyvän seikan, että lukija ei todennäköisesti pysty täysin rakentamaan samaa kuvaa tutkimuksesta ja tutkimustilanteista tapahtuneessa muodossaan.²²¹ Siksi pyrin laatimaan tutkimuksen rakenteen ja raportoinnin

---

²¹⁷ Virtanen 2006, 202.

²¹⁸ Eskola & Suoranta 2008, 212.

²¹⁹ Tuomi & Sarajärvi 2013, 140–141.

²²⁰ Virtanen 2006, 202.

²²¹ Virtanen 2006, 200, 203.

järkevään muotoon ja kuvailemaan menetit ja tutkimuksen kulun mahdollisimman tarkasti.

Laadullisen tutkimuksen tutkimusetiikkaan voidaan suhtautua seuraavasti: tutkimusetiikan ongelmat liittyvät pääasiassa itse tutkimustoimintaan, kuten tutkimukseen tulevien informoimiseen, aineiston keräämisessä ja analyysissä käytettävien menetelmien luotettavuuteen, anonymiteettiongelmiin ja tutkimustulosten esittämistapaan eli siihen, millaisia keinoja tutkija saa käyttää. Lisäksi voidaan pohtia ylipäätään sitä, miten tutkimusaihe valitaan ja mitä pidetään tärkeänä. Tutkimusaiheen valintaa voidaan pitää eettisenä kysymyksenä.²²² Tutkielmani aihe taiteilijaresidenssiohjelmassa pitää sisällään jo itsessään eettisyyden - lisäksi siihen limittyvät tutkittavat henkilöt kentältä. Olen huomionut heidät siten, että ennen varsinaista aineistonkeruuta vierailin yksiköissä, joissa residenssi järjestettiin ja kartoitin sopivaa haastattelumuotoa. Toisessa yksikössä sopi paremmin ryhmähaastattelu ja toisessa yksilöhaastattelu. Lisäksi pyysin tutkimusluvan aineistonkeruulle vanhuspalveluiden palvelujohtajalta sekä vielä kirjalliset suostumukset haastateltavilta. Informoin myös toiminnan koordinoinnista vastaavia sekä taiteilijaa tutkielmasta ja aineistonkeruusta etukäteen. Myös taiteilijat, joiden julkaistuihin raportteihin viitataan, ovat siitä tietoisia.

Haastateltavat olen anonymisoinut, lukuun ottamatta teoriaosuuden asiantuntijalausuntoja, joiden nimen käyttöön olen saanut luvan. Painotin sitä, että haastatteluun osallistuneet informantit tietävät, minkälaiseen tutkielmaan ovat vapaaehtoisesti osallistumassa ja he hyväksyivät tämän. Haastattelutilanteet pyrin pitämään mahdollisimman samankaltaisena ja aiheen teemojen avulla rajattuna. Tutkielmani sai kaiken kaikkiaan positiivisen vastaanoton. Lisäksi taidetuokioiden jälkeen muutamassa luontevassa kohdassa istuin vielä asukkaiden kanssa, kerroin itsestäni ja tutkielmastani sekä kyselin tunnelmia. Samoin toimin jo aikaisemmalla vierailullani ennen taiteilijaresidenssijakson alkua eli olin puhunut asukkaille, että tulisin katsomaan klovnin esiintymistä. Sain positiivisen vastaanoton myös heiltä jo silloin ja koin vahvasti, että läsnäoloni ei vaikuttanut asukkaisiin tai ilmapiiriin negatiivisesti. Pidän tutkimusaiheeni mielenkiintoisena ja tärkeänä siksi, koska se tuo esille konkreettisesti kentällä työskentelevien ääniä, mutta myös pohdintaa tuoreesta ilmiöstä lisää. Lisäksi, koska taiteilijaresidenssiohjelma on ajankohtainen aihe, toimintatapoja olisi kokonaisuudessaan eettisesti relevanttia pohtia.

---

²²² Tuomi & Sarajärvi 2013, 128–129.

6 ”SE TUO SEMMOSTA ERILAISTA JA SITÄ ILOO”

Seuraavaksi esittelen teemoittain tutkielman tuloksia. Teemat on rakennettu haastattelun teemoja mukaillen ja tutkimuskysymyksiin peilaten. Esille nousivat seuraavat kokonaisuudet:

- **Ennakko-odotukset taiteilijan tulosta taloon**
- **Ennakko-odotusten muuttuminen tai vahvistuminen**
- **Taiteen vaikutus asukkaisiin**
- **Taiteilijan työn vaikutus hoivayksikön työntekijöiden arkeen**
- **Taiteilijaresidenssiohjelma – osaksi hoivayksikön arkea?**
- **Kehitysehdotuksia tulevaisuuteen**

6.1 Hoivayksikön arki

Haastateltavat tekevät pääsääntöisesti kolmivuorotyötä. Arki painottuu paljon rutiineihin, joita määrittävät muun muassa ruokailuajat. Lisäksi haastateltavat tekevät asiakkaille hoivallisia ja lääkinnällisiä toimenpiteitä. Näitä ovat esimerkiksi erilaiset kuntoutusmuodot ja jumpat. Sairaanhoidajat ottavat verikokeita ja keskustelevat lääkärin kanssa. Päivän lomassa ohjelmassa on viriketoimintaa, joka voi sisältää keskustelua kahden kesken tai ryhmässä, laulutuokioita, leivontaa ja niin edelleen. Hoitajat huolehtivat siis asiakkaiden perustarpeista ja tukevat sekä auttavat arjen tilanteissa.

Taiteilijaresidenssiohjelma tuli tähän arkeen omine tavoitteineen ja sisältöineen. Kuten taiteilija julkaistussa raportissaan kuvaa: *”Itse toivon, että olisin projektissani onnistunut irrottamaan henkilökunnan ajatuksia arkirutiineista, sekä olla osana luomassa iloista, inhimillistä ja ihmisläheistä ilmapiiriä²²³.”*

Tässä tutkielmassa kuvaan siis sitä, miten hoivayksikön työntekijät kokivat taiteilijan tuloon ja taiteilijaresidenssiohjelman toimivuuden ja vaikutuksen paitsi asukkaisiin, myös omaan työhön ja työyhteisöön. Lisäksi työntekijöiltä saatiin mielipiteitä siitä, miten taiteilijaresidenssiohjelma voisi juurtua yksikön arkeen ja millaisia kehityksen paikkoja siinä havaittiin.

---

²²³ Enkelnotko 2018.

6.2 Taiteilija tulee taloon

Ennako-odotukset suuntaavat toimintaa hyvinkin paljon ja asenteet vaikuttavat uuden vastaanottamiseen. Kysyin työntekijöiltä, millaisia ajatuksia heillä heräsi, kun he kuolivat taiteilijaklovnin tulosta taloon. Suurin osa haastateltavista oli myönteisen innostuneita ajatuksesta. He ylipäättään pitivät kaikenlaisia vierailuja positiivisina, sillä ne tuovat kaivattua vaihtelua arkeen ja työntekijät näkevät välittömästi vaikutuksen asiakkaisiin. Hoi-vayksiköissä on totuttu kohtaamaan ja ottamaan vastaan erilaisia vierailijoita ja esiintyjä. Niinpä taiteilijaklovninkin vierailua odotettiin pääsääntöisesti positiivisin mielin. Kol-mella oli aikaisempaa kokemusta vastaavasta toiminnasta eri palvelutaloissa ja heidän suhtautumisensa oli myönteistä, koska olivat kokeneet aiemmat projektit onnistuneinta. Klovnia pidettiin etukäteen virkistävän erilaisena.

”--- kyllä olin tosi innostunut, kun kuulin että tämmönen ja tavallaan erilainen tämä klovni kun aikasemmin on ollut tanssiesitystä ja mitä muuta niin kiinnostunut olin kun kuulin tästä.”

”--- ja jotenkin tää oli erityisen ainakin mulle henkilökohtaisesti kiva juttu ja jotenkin aistin heti jo etukäteen siitä että nää vanhukset tykkää ---”

”--- hyvä että on jotain niinku erilaista, jotain mitä ei ehkä ole aikasemmin kokeiltu, jotain uutta ja ihan uudenlaiseen ympäristöön niin silleen mielenkiinnolla odotin ja miten asiakkaat suhtautuvat --- mielenkiinnolla ja odottavaisin mielin kyllä.”

Erityisesti odotettiin sitä, että jo taiteilijaesittelyn yhteydessä oli tullut esille taiteilijan eri tavat kohdata asiakkaita. Näitä olivat paitsi esitykset erikokoisille ryhmille, myös huonevierailut yksittäisten ja huonompikuntoisten asiakkaiden luona.

”Mulle tuli siitä tosi innostunut olo --- ja varsinkin sitten kun oli puhe että ei oo tarkoitus välttämättä kaikkien olla isossa ryhmässä vaan että voi ihan henk.kohtaisesti kohdata näitä vanhuksia.”

Vaikka kaikkien haastateltavien mielestä taiteilijavierailut ovat tervetulleita, osa ei kuitenkaan ollut vakuuttunut tämän tyyppisen taiteilijaresidenssiohjelman toimivuudesta. Kolmelle haastateltavalle epäluuloja aiheutti se, onko klovni hahmona ikäihmisten mieleen, vai olisiko kohderyhmänä joku muu, esimerkiksi lapset, parempi.

”Mulla oli ensin ajatus täytyy sanoa, että negatiivinen...että hei, ei nää oo lapsia.”

”--- niin aattelin että sehän on tosi kiva, kun on ollut lasten kanssa tai lapset on ainakin tykänneet hirveesti...että tietysti vähän mietin että miten vanhukset siihen täällä reagoi.”

Toisaalta yksi haastateltava ajatteli päinvastaisesti, että lapset ja ikäihmiset saattavat innostua samankaltaisista asioista, sillä hänen kokemuksensa mukaan ikäihmisistäkin tiettyyn ikään mennessä alkaa löytyä jälleen lapsenomaisia piirteitä. Kaiken kaikkiaan voi todeta, että kaikki haastateltavat suhtautuvat ennakkoon positiivisesti taiteilijan tuloon ja pitivät sitä hyvänä ja virkistävänä asiana sekä asukkaiden elämässä sekä omassa työssä - ainoastaan taiteilijan hahmo mietitytti osaa.

6.3 Ennako-odotusten muuttuminen tai vahvistuminen

Haastatteluista tuli ilmi, että taiteilijan vierailu täytti positiiviset odotukset ja työntekijät mainitsivat, että asenne oli entisestään muuttunut vielä positiivisempaan suuntaan. Osa mainitsi yllättyneensä siitä, että taiteilijan vierailu lisäsi myönteisiä tuntemuksia. Ennakkoon iloisen odottavaisin mielin suhtautuneet kertoivat, että heihin teki lisävaikutuksen se, miten taiteilija osasi ottaa asiakkaat huomioon ja kohdata ikäihmiset.

”--- kun näki sen miten nää meidän asukkaat otti vastaan klovnin ja klovnin osas täytyy sanoa, että klovnin osas ottaa todella hienosti nää asiakkaat vastaan --- todella, olen tykännyt --- hän pystyi ottamaan vastaan yksilönä ja ryhmässä.”

Erityisesti positiivinen mielikuva vahvistui, kun työntekijät havaitsivat miten taiteilijan eri tavat työskennellä toimivat hoivayksikössä. Vierailut kohdistuvat suurempiin ryhmiin yhteisessä tilassa, mutta klovnin työskentelyyn kuului myös yksilökohtaiset eli huonevierailut sekä erilaiset vaihtoehdot osallistua joko aktiivisesti tai tarkkailemalla. Klovnin repertuaari ei ollut sidottu paikkaan, vaan hän meni hienovaraisesti sinne missä asiakkaat olivat.

”En oikein osannut odottaa että minkälaista se tulee olemaan kun olin vaan että hän on asiakkaitten kanssa tässä ja esiintyy ja ehkä se oli minusta hieno asia että on käynyt sitten ihan näiden asiakkaiden luona että silleen ihan kahenkeskisesti lauleskelemassa ja näin...et se oli ihan positiivinen yllätys...sitä en osannut odottaa että aattelin vaan että hän esiintyy ihan kaikille isolle ryhmälle että on tätä yksilöjuttuakin ollut...tosi kiva.”

”--- kyllä on tykännyt asiakkaat että on käynyt laulamassa ja juttelemassa heille ja se riittää jos ovat huoneessa ja sinne joku tulee joku paikalle niin sehän on hirveen ihanaa heille.”

Ne työntekijät, jotka olivat alkuun suhtautuneet skeptisesti taiteilijaklovnin tuloon, muuttivat käsityksensä taiteilijaresidenssijakson aikana täysin. Tähän vaikutti eniten taiteilijan kyky ottaa asukkaat huomioon monella eri tasolla. Hän osasi kohdata ikäihmiset sopivalla tavalla saadakseen heidät mukaan ja kyetäkseen tarjoamaan heille mahdollisimman hyvän kokemuksen. Työntekijät pitivät taiteilijaa ammattitaitoisena ja olivat hyvillään, siitä, miten paljon asiakkaat klovnista vaikuttuivat.

”Se on niin ihana ja hyvä tyyppi kuka sitä klovnia esittää --- ehkä enemmänkin mitä odotin niin on tapahtunut näissä vanhuksissa nimenomaan ja itekin oon nauttinut hänen esiintymisestään ja olemassaolostaan yleensä.”

”Kyllä mukautui ja osas ottaa vastaan ja kyllä huomioi sitten heti myös senkin että sillee huomas, että on ammatillisesti sairaitten kanssa tekemisissä kun huomioi heti sen, että jos joku ei halunnut niin ei väkisin...niin hienosti sai sielläkin (muistisairaiden osastolla) asiakkaat mukaan...olen todella ilahtunut positiivisesti tästä projektista, että ei muuta kuin lisää vaan.”

Yhteenvedona voi todeta, että positiivisten ennakko-odotusten vahvistumiseen ja kielteisten kääntymiseen päinvastaisiksi vaikuttivat eniten taiteilijan ammattitaito ja kyky kohdata roolissaan erilaisia ikäihmisiä. Tässä voidaan puhua myös aikaisemmin mainitusta taiteellisesta laadusta. Toinen ratkaiseva asia oli taiteilijan työmuotojen monipuolisuus, niiden toimiminen ja irrottautuminen perinteisestä ryhmätyöskentelystä. Yksilön kohtaaminen nousi erityisen pidetyksi seikaksi.

6.4 Taiteen vaikutus asukkaisiin

Taiteen kautta on mahdollista tuoda arkeen uudenlaista sisältöä, tunnelmaa ja läsnäoloa. Hoitotyön kokonaisuutta voidaan siis kehittää ja katkaista laitoshoidon arkea. Haastattelujen perusteella nousi esiin neljä näkökulmaa, miten taiteilijan työ vaikutti hoivayksikön arjessa.

Selkein teema mikä nousi esille, oli se, että taiteilija toi projektinsa avulla hoivayksikköön lisää piristystä, huumoria ja iloa. Työntekijät havaitsivat, että joidenkin asiakkaiden viireystila nousi ja monen päivää valaisi klovnin läsnäolo. Asiakkaissa jopa näkyi sellaisia taitoja, jotka ovat saattaneet olla jo pitkään sammuksissa, mutta klovnin sai heidät uudelleen aktivoitumaan. Vaikutus näkyi usean päivän ajan vierailujen jälkeenkin. Klovnin käynti ymmärrettiin jatkumoksi ja vierailuja odotettiin kovasti – tämä toi myös jatkuvuutta ja toivoa asiakkaiden arkeen.

”Asiakas oli mieli maassa ja voi vähän huonosti ja oli vähän nyt ei ehkä masentunut mutta huono mieli ja ei hymyillyt koskaan ja aina kaikki oli huonosti ja mikään ei koskaan hyvin ja en jaksa tehdä ja en syö ja en ota lääkkeitä ja ensimmäistä kertaa kun tää klovni kävi niin mä näin iha selkeen muutoksen tässä asiakkaassa...hän tykkäsi ihan kauheesti siitä ja piristi hänen päiviään kyllä ihan hirveesti... ja muissa samaten että mä tiedän kokemuksen että asiakas ei puhunut enää vuosiin mitään ja klovni kävi hänen luonaan ja hän sanoi muutaman sanan.”

”--- sellasta mielenvirkeyttä, mielialaan on varmaan aika monella täällä vaikuttanut tämä, että jotkut on jopa odottaneet, että koska se tulee se klovni taas --- että on ollut odotettu vieras ---”

”Meillä oli tässä yksi semmonen rouva ja hän oli hyvin semmonen alakuloinen ja näin mutta kun hän tapasi tämän klovnin ja oli hänen kanssaan --- hän antoikin tota ihan yksilö, kävivät kahdestaan lauleskelemassa niin hän oli sitten yhtä hymyä ja oli aina hyvin ilahtunut tästä tapaamisesta. Kyllä on ollut selkeä muutos hänen kohdallaan.”

Ilon ja virkistyksen kautta haastatteluissa nousi esille taiteilijan työn tuki kuntoutuksessa. Hoivayksikön kuntoutus painottuu paljolti fyysisen toimintakyvyn ylläpitämiseen, mutta taiteen kautta saadaan hoidettua myös psyykkistä puolta, johon monesti eivät resurssit välttämättä riitä eikä hoivayksikön arjessa aika. Tämä on merkittävä näkökulma, kun pohditaan taiteen merkitystä terveydenhuollon näkökulmasta.

”No mä huomasin ainakin sen kun hirveen paljon meillä käytetään tuota kuntoutusta fyysisenä kuntoutuksena niin mun mielestä tää anto enemmän sitä sosiaalista, psyyken puolellekin että niistä tuli paljon vireempiä et se ei oo aina sitä että kävellään, leivotaan et tehdään käsillä tai jaloilla ---”

Edelliseen liittyen nousi esille taiteen ja taiteilijan merkitys paitsi henkisesti piristävänä tekijänä, myös kohtaamisen ja huomioiduksi tulemisen kautta. Tämä on omiaan vahvistamaan henkistä toimintakykyä. Klovnin työtapoihin kuului paitsi ryhmätilanteet, myös yksilön kohtaaminen esimerkiksi huonevierailujen avulla. Tällöin asiakas saa kokemuksen siitä, että hän on merkittävä ja hänet otetaan huomioon, hän saa osakseen jotain erityistä. Erityisesti huonompikuntoisten ja muistisairaiden elämässä tilanteet voivat olla hyvin merkittäviä ja voimaannuttavia, jos sanoja ei enää ole ja toimintakyky heikentynyt. Henkisen hyvinvoinnin ylläpidossa taiteilijaklovni koettiin erinomaisena lisänä ja tukena arjessa pitempikestoisestikin.

”--- että kun hän oli käynyt siinä huoneessa se asiakas oli iloinen ja virkee ja se oli muutamana päivän ihan erilainen... että näki että hänetkin on huomattu... kun aika paljon on tuolla omassa huoneessaan muutamia että käy syömässä ja heti sinne... että kun (klovni) menikin sinne hänen huoneeseensa niin se olikin jotakin aivan että hei, mä sain sen ihan itselleni... se ei ollut hetkellinen juttu vaikka on muistisairautta et se jäi tänne ja täällä kävi semmonen.”

”Klovni on aina esitellyt itsensä ja käynyt kohtaamassa niinku jokaise meidän asiakkaan ja on halunnut sille olla jokaisen kanssa jossain määrin kontaktissa niin toiset on ollu tosi otettuja jos on niinku nähnyt vaikka edellisellä viikolla ja hän muistaakin seuraavalla viikolla että esim. aa sinä olit Maija Meikäläinen että mitä sinulle kuuluu et on sille että aa muistikin kuka minä olen ja mikä minun nimi on että on niinku yhteisiä keskustelun aiheita niin sille on ehkä joillekin asiakkaille luo sellaista pysyvyyttä ja tullaan huomioiduksi ja kohdatuksi.”

Kolmas haastatelluista noussut aihe vaikutuksista asiakkaiden arkeen oli taiteilijan työtavat, jotka koettiin erityisen monipuolisiksi ja sopiviksi hoivayksikön arjessa. Työtavat ottivat huomioon hoivayksikön asiakkaiden erityispiirteitä ja ne räätälöityivät siten, että jokainen sai osallistua kykyjensä ja halunsa mukaan. Kunkin työtavan valintaan vaikuttaa lisäksi taiteilijan ammattitaito ja herkkyys sekä tilanteen lukemisen taito ja innostamisen kyky. On tärkeää osata valita työtavat siten, että jokainen kokee tilanteen miellyttävänä

ja mielekkäänä tekemisenä tai että työtapa herättelee tunteita tai muistoja. Tämä on taas taiteellisen laadun mukaista. Osallistuminen voi olla paitsi aktiivista soittoa, laulua ja keskustelua, myös kuuntelua, tuntemista ja sivusta tarkkailua, asiakkaan halun ja kykyjen mukaan. Asiakkaat ovat saaneet olla siinä mielentilassa missä ovat, mutta välillä on pyritty uuteen heittäytymiseen ja asiakkaiden uusien tai unohdettujen taitojen herättelyyn.

”--- niin tosi suuri yllätys oli se yks mies joka soitti sitä rytmimunaa niin miten hyvä rytmitaju hänellä oli et osas niinku just tahilleen ja jossain kappaleessa tajus että vaan kertosaakeessa soitan ja ihan hienoja taitoja tulee esille.”

”Sitten tosiaan mummo joka sanoi ´minun huumorintajuni ei tänään riitä tähän hommaan´ niin vähän sellanen negatiivinen ihminen mutta sen ensimmäisen alkulurituksen aikana nosti peukun pystyyn tällai ja vilkas mua ja sitten kuitenkin niinkun on siinä mukana vähän...”

Monesti hoivayksikön arjen virkistystoiminta on helppo kohdistaa niihin, joilla on vielä toimintakyky jäljellä tai joilla ilmaisukyky toimii. Tämän taiteilijaresidenssiohjelman aikana yksi huomio kohdistuikin sellaisten asiakkaiden osallistamiseen, jotka eivät enää kykene puhumaan tai toimimaan itse juuri mitenkään. Heillekin löytyy sopivat tavat kohdata taiteilija.

”Mun mielestä kaikkein parhaat hetket on ollut näitten asukkaitten kanssa ketkä niinkun hoidetaan vuoteeseen...että esim. tänään se mies, jonka luona käytiin niin hän ei oo puhunut moneen kuukauteen enää mitään mutta sitten kun tää Armas (klovni) laulo ja sit sano jotain sen laulun jälkeen niin sit sieltä asukkaan suusta tuli hyvin hennolla äänellä että ´Joo´.”

”Niin hän on sitten saanut näihin jonkunlaista kontaktia ketkä ei puhu tai ei oo ehkä enää niin tässä maailmassa kuin on muistisairaus edennyt niin pitkälle niin on jotain ehkä voinut saada esille... ja mun mielestä on hienoo että hän on yrittänyt ei oo vaan tyytynyt

niihin niinku ketkä puhuu on myös uskaltanut lähestyä ja yrittänyt saada sieltä jotain jollakin menetelmällä.”

Neljäs huomio liittyy taiteilijan työn nivoutumiseen osaksi asiakkaiden arkea. Koska toimintatavat olivat asiakkaista mielekkäitä ja taiteilijan työn positiiviset vaikutukset huomattiin monella tasolla, niin kohtaamisissa ja henkisen hyvinvoinnin kannalta kuin konkreettisen tekemisen kautta, alettiin taiteilijaa jo kovasti odotella vierailulle. Taiteesta siis tuli asiakkaiden arjessa toimiva ja odotettu tekemisen, voisiko sanoa jopa juurtunut, muoto.

”... sit kun se (klovni) kulkee täällä et se ei vaan niin kuin käy vaan on pitemmän aikaa niin sekin tekee niille (asiakkaille) semmosen et hei tää vähän niinku kuuluukin tähän jo.”

Taiteen tekeminen haastattelujen perusteella tuntui siis luontevalta osalta hoivayksikön arkea. Taiteilijan ammattitaidon kautta monipuolisten ja räätälöityjen toimintatapojen avulla taide voi olla hyvinkin tärkeä osa henkisen hyvinvoinnin ylläpitoa ja sulautua hoivayksikön arkeen kaikkia osapuolia motivoivalla tavalla.

6.5 Taiteilijan työn vaikutus hoivayksikön työntekijöiden arkeen

Työntekijät kertoivat haastatteluissa taiteilijan työn vaikutuksesta omaan työarkeen. Esille nousi kolme aihetta, jotka selkeästi vaikuttivat työntekijöiden työhön uudella tavalla. Näitä olivat positiivinen vaikutus työntekijöiden keskinäiseen työilmapiiriin, uusien ideoiden poimiminen omaan työhön sekä paremman asiakastuntemuksen kehittyminen.

Jokaisessa haastattelussa nousi esille taiteilijaklovnin piristävä vaikutus työyhteisöön. Positiivinen hahmo toi roolissaan iloisuutta, väriä ja elämää taloon sekä vaihtelua työpäivän kulkuun. Taiteilija on myönteisyydellään ja keskusteluillaan vapauttanut työntekijöiden keskinäistä kommunikointia. Klovni huomioi työssään myös työntekijät siinä missä asiakkaatkin, ja hänen työnkuvansa ulottui työntekijöiden kokoontumisista varsinaisten

asukkaiden kanssa toimimiseen – kokonaisvaltaisesti yhteisön arkeen. Työntekijät ovat lisäksi keskenään keskustelleet taiteilijan työstä ja vaihtaneet siitä ajatuksia ja ideoita.

”--- hänhän istuu tuolla taukotilassa aina ennen kuin hänen työ tuolla alkaa...ja eilenkin meille soitti sitä ukulelea ja lauloi aamukahvilla tuolla meille niin eihän me voida muuta kuin hymyillä kun se on meidän seurassa --- se on tuonut jotenkin koko taloon sitä iloa ja kivaa meininkiä.”

Toinen tärkeä näkökulma, mikä haastatteluista nousi esille, oli työntekijöiden saamat vinokit omaan työhön. Haastateltavista osa mainitsi, että aikoo käyttää toimivia työtapoja myös omassa työssään jatkossa. Näitä oli muun muassa musiikin hyödyntäminen. Vaikkei välttämättä omia musiikillisia taitoja koettu järin hyviksi, nähtiin kuitenkin esimerkiksi laulamisen positiivinen vaikutus asiakkaisiin. Tämä motivoi osaa kokeilemaan työtapoja omassa arkityössä ja hyödyntämään musiikkia siten, että asiakkaat voivat osallistua.

”No esimerkiksi justiin nämä ihmiset ketkä on huomannu että jos ne on muuten vähän levottomia jossain hoitotilanteissa niin sitten kun mä oon huomannu et ne tykkääkin tosta laulamisesta ja rauhoittuu siihen niin sit me on menty laulaen vessaan tai siinä hyräilty tai sitten lauleltu yhdessä. Se on toiminut tosi hyvin.”

”Sit jotkut niinku eläytyy rytmiin että ne heiluttaa ja taputtaa ja sitä pystyy sit taas hyödyntämään omassa työssään...toisiin sit taas uppoo ne hassut äänet ja se semmonen temppuilu ja pelleily mitä tossa on nyt tullut, aivan huikeeta nähdä miten he niinkun eläytyy tommosiin pieniin taikatemppeihin... et oikeesti mä ainakin oon sillai ottanut sieltä niitä paloja omaan työhöni ja ihan jokapäiväseen hommaan.”

Työntekijät olivat lähes yhtä mieltä siitä, että musiikki toimii erittäin sopivalla tavalla ja motivoi asiakkaita tässä tapauksessa eniten. Siksi se koettiin tärkeäksi osaksi arjen työtä.

Yksi haastateltava jopa sanoi motivoituneensa hankkimaan sopivia soittimia, joilla voitaisiin yhdessä musisoida.

Työtapojen hyödyntämisen lisäksi työntekijät kokivat saaneensa vinkkejä siihen, miten asiakkaita voi eri tavoin kohdata. Taiteilijaklovnin tavasta ottaa asiakkaat huomioon ja tällä tavoin vaikuttaa asiakkaan mielialaan positiivisesti saatiin apuvälineitä ja tukea myös omaan työhön. Havaittiin, että heittäytyminen ja huumori kantavat pitkälle ja tulee uskaltaa pitää huumoria työvälineenä mukana. Klovnilta saatiin ajatuksia ja pieniä käytännön ideoita siihen, miten joissain tilanteissa päästään mukavasti eteenpäin.

”Yks aamu niinku nukku pitempään yks asukas, sitten Armas (klovni) tuli hänen luokseen ihan privaalisti, se oli tämä asukas niinku että ‘kyllä tästä tulee hyvä päivä’ ja oli niin iloinen ja tosi hyvin toimi ja nousi sängystä ylös ja harvoin hymyilee ja nauraa aamusella että sillä lailla voi helpottaa (omaa työtä).”

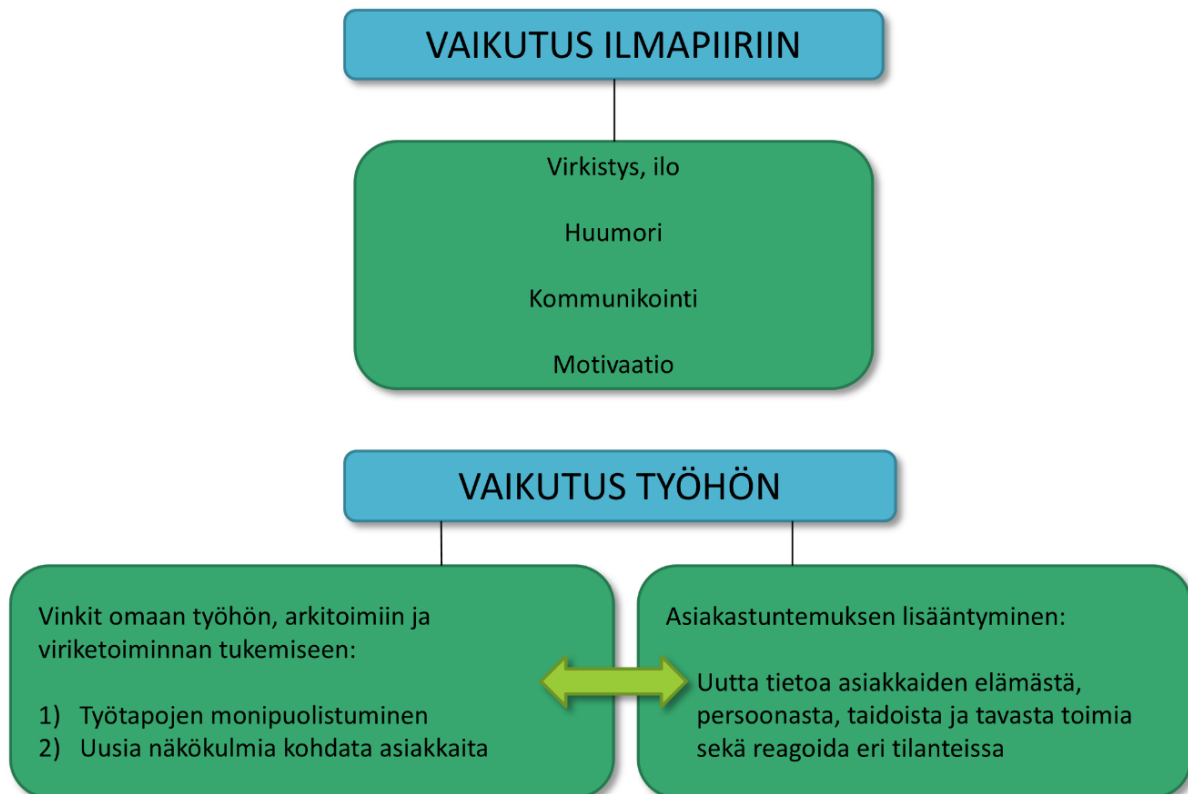
”Kyl tää niinku tosissaan sillä lailla kannustaa että sitä voi sitä pientä pilkettä olla ja just tehä niitä hassuja juttuja.”

Kolmas oleellinen seikka, mikä haastatteluissa nousi esille arjen työhön liittyen, oli asiakastuntemus. Työntekijät kokivat saaneensa arvokasta uutta tietoa asiakkaista taiteilijaklovnin työn kautta ja näin syvennettyä asiakastuntemustaan. Asiakkaat juttelivat klovnin kanssa omista asioistaan ja ajatuksistaan, ja näin työntekijätkin pääsivät välillä kurkistamaan pintaa syvemmälle. Asiakkaiden persoonan tuntemus on ensiarvoisen tärkeää hoivatyössä. Tähän taiteilijaklovnin työ toi lisätietoa.

”...ja sitten semmonen minkä mä oon huomannu niin on oppinut noista asukkaista... tavallaan tuntemaan niitä jotenkin eri tavalla. Et on huomannu mikä joihinkin ihmisiin uppoo.”

Välillä asiakkaat ovat innostuneet kertomaan hyvinkin henkilökohtaisia kokemuksia ja asioita klovnille. Tällöin hän on käynyt vuoropuhelua työntekijöiden kanssa, ja tämän työntekijät ovat kokeneet hyväksi. Klovni on kertonut esimerkkejä ja huomioita siitä, miten asiakkaat ovat reagoineet häneen tai erilaisissa tilanteissa. Näitä työntekijät ovat voineet hyödyntää arkityössään – se on jaettua asiantuntijuutta ja moniammatillista yhteistyötä. Aina ei välttämättä ole kyse iloisista asioista, vakavistakin asioista on voinut klovnin kanssa puhua ja tämä on tuonut lisää työvälineitä työntekijöiden asiakastuntemukselle. Myös työntekijät klovnin työtä seuratessaan ovat saaneet arvokasta tietoa asiakkaitensa reagoinnista ja tavasta toimia. Tämä voi suunnata omaa työtä arjessa.

”--- ja sitten taas on huomannut sen muutamien kohdalla että se että kun ei pysty kuin jonkun tietyn asian havainnoimaan...niin jos esimerkiksi taikatemppuja tekee niin jos keskittyy esim. taikahuivin pois kiskaisemiseen niin se on jo oma juttunsa. Niin sitten ei välttämättä (havainnoi) enää sitä mitä siitä tuli taiottua. Hyvin huomaa kuinka rajallista se on että mitä he kerkeää siitä huomaamaan. Sitä vois kääntää ehkä jo hoitotyöhönkin sitten tosiaan joutuu miettimään sen että yks asia kerrallaan ja samaan aikaan ei voi monenlaista toimintaa tehdä.”

Kuvio 5. Taiteilijaresidenssiohjelman vaikutukset työyhteisöön

Edellä olevassa kuviossa kokoon yhteen aineistosta nousseet päähavainnot. Haastattelujen perusteella nousi esiin kolme oleellista seikkaa taiteilijaresidenssiohjelman vaikutuksesta työntekijöiden arkeen. Näistä ensimmäinen koski yleistä työilmapiiriä, johon taiteilijaresidenssiohjelman koettiin tuoneen iloa ja piristystä. Rutiineihin saatiin uutta virtaa. Klovni hahmon huumori tarttui myös työntekijöihin, ja taiteilija hahmossaan ulotti työnsä työntekijöiden tauoille ja kahvihuoneeseen. Yhteiset keskustelut ja huomioiden vaihto taiteilijan kanssa vaikutti työntekijöiden keskinäiseen kommunikointiin, ja haastateltavat kokivat kommunikoinnin parantuneen taiteilijaresidenssijakson aikana. Lisäksi haastateltavat kokivat motivaation uuden oppimiseen parantuneen taiteilijan työtä seurattessa ja siihen osallistuessa.

Kaksi muuta havaintoa koskivat työntekijöiden konkreettista työtä arjessa. Taiteilija käytti monipuolisia työtapoja, joista osaa työntekijät kokeilivat menestyksekkäästi omassa työssään. Näitä oli muun muassa laulaminen rutiinitoimenpiteiden yhteydessä, jolloin asiakas saattoi uudella tavalla reagoida niihin. Koettiin, että uskalletaan jatkossa

helpommin toteuttaa toimiviksi koettuja taiteilijan työtapoja. Taiteilijaklovnin kohtasi asiakkaita ryhmissä ja yksilöinä – tästä saatiin uusia vinkkejä myös omaan työhön eli toimivia tapoja asiakkaiden kohtaamiseen.

Haastateltavat kokivat, että taiteilijaresidenssiohjelman ja sen työtapojen myötä he oppivat asiakkaistaan uutta. Seuratessaan taiteilijan työtä ja tapaa kohdata asiakkaita, he havaitsivat, miten asiakkaat reagoivat eri asioihin ja mikä tapa tuntuu kenestäkin mielekkäältä. Havaittiin uusia, piilossa olleita taitoja ja persoonallisuuden piirteitä. Taiteilijalle kerrottiin asioita elämästä ja historiasta, jolloin asiakkaan persoonallisuudesta avautui uusia piirteitä.

6.6 Taiteilijaresidenssiohjelma – osaksi hoivayksikön arkea?

Haastatteluissa kysyin, miten työntekijät arvioivat taiteilijaresidenssiohjelman mahdollisuudet sulautua osaksi hoivayksikön arkea – toisin sanoen miten taide voisi olla yksi luonnollinen osanen asiakkaiden jokapäiväistä elämää. Sen hyvinvointivaikutukset on jo teoriassa osoitettu kiistattomiksi ja myös haastatteluista tämä nousi esille. On tärkeää saada tietoa kentältä siitä, miten käytännössä taiteen tekeminen hoivayksikön arjessa koetaan. Taide voi löytää paikkansa perushoidon rinnalla, lisäämällä siihen mielekkyyttä.

Yksi olennainen aihe, joka nousee esille tavoitteista, on toiminnan juurtuminen osaksi sosiaali- ja terveyssektorin perustoimintaa ja rakenteita. Taiteilijaresidenssitoiminta pyrkii toiminnan vakiinnuttamiseen ja näin ollen olemaan osana tässä tapauksessa hoivayksikön arkea. Juurtuneen toiminnan lähtökohdaksi voi määritellä sekä asenteiden että yhteistyön merkityksen – ei vain hallinnollisella tasolla, vaan myös käytännössä – ilmapii- rillisesti.

Työntekijät olivat yksimielisesti sitä mieltä, että taiteilijaresidenssitoiminta voisi olla kiinteänä osana arkea jatkossakin. Sen loppuminen koettiin jopa surulliseksi, koska sen positiiviset vaikutukset olivat kiistattomat. Vaikka taidevierailuja yksiköissä paljon käykin, taiteilijaresidenssiohjelma koettiin kuitenkin erilaiseksi.

”--- kyllä erittäin hyvä tää --- paljon käy näitä musiikkiesiintyjä, jotka musisoi, mutta tää oli jotenkin erilaista.”

”Tosi hyvä juttu on, saisi mielellään jatkaa tään klovnin vierailut...se olisi hyvä että se olisi niinku sellanen pysyvä juttu.”

Lisäksi ajallisesti ohjelmaa oli kutakuinkin viikossa sopivasti, mutta ei ainakaan vähempää, eikä välttämättä enempää. Jotkut työntekijöistä pohtivat, tuleeko taidetoiminnasta rutiininomainen jos sitä on joka päivä tarjolla. Juurtuminen ajatellaan tasaisena toimintana eli sitä ei välttämättä ole joka päivä mutta kuitenkin tietyn väliajoin sekä se on tasapainossa suhteessa muuhun toimintaan.

”Mä aattelin semmosta että monestihan jos joku toiminto on joka päivä tai joku tämmönen näin niin sitten monesti näille asiakkaille tulee semmonen että en mä ku mää olin eilen...ja eilen on nähty...tuleeko siitä vähän sitten semmonen rutiini? Tai semmonen jokapäiväinen juttu että se ei sitten välttämättä ehkä toimisi samalla tavalla...ku että olisi vähän harvemmin...”

Päiväjärjestykseen taidetoiminta nähtiin kuuluvan osaksi, joka ei vienyt liikaa aikaa tai tilaa. Joustoa löytyi puolin ja toisin, vaikka paikoitellen aamupainotteisuutta kritikoitiin, koska siinä oli paljon hoidollisia toimenpiteitä. Toisaalta taas aamuisin asiakkaat olivat yleensä virkeimmillään. Kipinän leimahtamista tuki jollakin tapaa juuri tämä taidemuoto. Haastattelujen perusteella klovnin mukautui ympäristöön ja saattoi laulaa esimerkiksi onnittelulaulun yllättäen asiakkaalle. Tämän voi nähdä yleisenä mahdollisuutena luoda ympäristö hienovaraisesti suotuisaksi turvalliseksi vuorovaikutukselle – herkistää aistit – kokea esteettisesti. Helposti tämä unohtuu esimerkiksi juuri hoivaympäristön arkirutiineissa. Tärkeä kysymys liittyy myös asukkaan itsemääräämisoikeuteen, johon kuuluu olennaisena luottamus sekä toiminnan vapaus.

Tärkeitä seikkoja toiminnan onnistumiseen on vuorovaikutus ja keskustelu työntekijöiden ja taiteilijaresidenssiohjelman tuottajien välillä. Huolellinen suunnittelu ja toiminnan ja työtapojen mukauttaminen työpäivään helpottaa taiteen solahtamista jokapäiväiseen toimintaan tai sen lomaan. Liiallinen aktiivinen toiminta silloin, kun perustyökin vie aikaa, saattaa kuormittaa asiakkaita. Tämän ajateltiin olevan organisointikysymys.

*”Positiivisesti toiminut siellä joukossa...ei se oo sotkenut mun mielestä meidän työtä ol-
lenkaan...”*

*”--- sitten jos haluaa mennä asiakkaalle niin otetaan asiakas myöhemmin...ku ei se oo
siitä ajasta/hetkestä kiinni...että täytyy sitä joustoa löytyä kummankin puolin...ja sitten
aina kattoo sen asiakkaan, hänenkin ajatus siinä, että haluaako...se on kuitenkin mentävä
näiden meidän asiakkaitten mukaan...et tietyt hoitotoimet ei anna myöten mutta niitä on
vähän semmosia hoitotoimenpiteitä mitä ei pysty siirtämään.”*

Koska taiteilijaresidenssiohjelma on pitkäkestoisempi projekti, ehtii taiteilijasta muodos-
tua kiinteämpi osa yhteisön arkea. Tätä pidettiin hyvänä asiana siitä näkökulmasta, että
sekä henkilökunta että asukkaat oppivat tuntemaan taiteilijan paremmin. Viiden viikon
periodi tuntui monesta lyhyeltä, ja toiminnalle toivottiin kovasti jatkoa. Asiakkaat jäivät
odottamaan klovnin uutta vierailua. Kiitosta saivat myös klovnin työtävät, jotka koettiin
hyvinvointia lisääväksi – kiireisessä arjessa työntekijät kokivat riittämättömyyttä tämän
puolen huomioonottamisessa, vaikka pitivät sitä erittäin tärkeänä. Koettiin helpottavana
se, että työntekijöiden vastuulla ei aina ole virikkeen hankkiminen ja keksiminen. Taitei-
lija tuo ammattimaisella otteella ja kohtaamisen tasolla uuden näkökulman viriketoimin-
taan sekä hänen toiminnastaan voidaan saada omaan työhönkin jotain lisää.

*”Joo ilman muuta mahdollista (arjessa). Kuitenkin puolet tästä työstä on pään sisällä
tapahtuvaa hoitamista ja se tahtoo jäädä näillä resursseilla vähän vähemmälle että hoi-
detaan ne fyysiset puolet mutta sitten sille pään sisustalle ei jää aikaa niin tähän on siinä
tosi hyvä varsinkin muistisairailla tommonen musiikki ja tommonen niin sehän on parasta
mahdollista hoitoa heille.”*

*”Olis hienoo, se tuo semmosta erilaista ja sitä iloo, iloo tähän heidän arkeen tänne... et
tota se ei aina olis sitä miten meillä menee...vähän kaavoihin kangistutaan...mutta tämä
antaa erilaista pointta ajatella asioita että hei ei aina tarvi tehdä noin, sen voi tehdä
toisinkin.”*

6.7 Kehitysehdotuksia tulevaisuuteen

Koska taiteilijaresidenssitoimintamalli ja sen vaikutusten tutkiminen on vasta alkuvaiheessa, on tärkeää kysyä kentän työntekijöiden mielipiteitä toiminnan kehittämistä. Haastateltujen työntekijöiden vastaukset liittyivät konkreettisesti arjen työtehtäviin ja aikatauluttamiseen. Myös hyvinvointivaikutukset huomattiin selkeästi ja niiden merkitystä haluttiin korostaa.

Jokainen haastateltava korosti projektin onnistumista ja se oli sopinut hyvin hoivayksiköiden päivärytmiin. He olivat sitä mieltä oman työnsä käytännön näkökulmasta, että aikatauluttamiseen tulee kuitenkin kiinnittää erityistä huomiota. Vinkattiin, että ryhmätoiminta pitäisi järjestää aamupäivällä, kun asiakkaat ovat virkeitä ja iltapäivällä tehdä jakamisen mukaan huonevierailuja ja kohdata asiakkaita yksittäin. Tulee huomioida lisäksi se, että ikäihmiset väsyvät nopeasti ja tarvitsevat lepoa ja säännölliset ruokailuajat. Taide-toiminnan tulee pyöriä näiden ehdoilla.

Käyntien määrästä saatiin ristiriitaisia mielipiteitä, sillä osa oli sitä mieltä, että kaksi kertaa viikossa on aika vähän toiminnan muuttamiseksi osaksi arkitoimia. Muistisairailta saattaa unohtua koko asia, jos käynnit ovat harvassa. Osa taas oli sitä mieltä, että käynntejä oli sopiva määrä (2 kertaa viikossa), sillä jos osallistavaa toimintaa on paljon ja asiakkailla muistisairaus, saattaa päivistä tulla liian hektisiä. Työntekijät halusivat, että silloin kun taiteilija on talossa, siihen keskitytään ja siitä otetaan kaikki irti. Hyvällä organisoinnilla on suuri merkitys. Taiteilijan liikkuminen talossa oli kirjattu yhteisen tilan ilmoitustaululle päiväohjelmaan. Ei haluttu myöskään kuormittaa taiteilijaa, eli jokapäiväisten klovnikäyntien ajateltiin olevan taiteilijalle turhan rankkoja. Työpäivän aikana kohtaamisia saattoi kertyä monen tunnin ajan.

Tärkeänä seikkana haastateltavat pitivät taiteilijan ja työntekijöiden yhteistyötä ja ajatus-tenvaihtoa – jaettua asiantuntijuutta. Esimerkiksi toisessa yksikössä taiteilijan mukana kulki yksi hoitaja, joka oli pystytty irrottamaan muusta toiminnasta. Hän auttoi hahmotamaan taloa ja sen tilanteita sekä kertomaan esimerkiksi asukkaan nimen, jos taiteilija sitä ei muistanut. Tämä loi pysyvyyden kokemuksta sekä huomioiduksi ja kohdatuksi tulemista. On hyvä käydä läpi, millaisia asiakkaita talossa on ja antaa neuvoja taiteilijalle, sekä päinvastoin taiteilija voi kertoa työntekijöille, mikä on toiminut ja mikä ei. Hyvä keskusteluyhteys on tärkeä. Tällöin taiteilija voi kysyä työntekijöiltä, onko jotain erityistä huomioonotettavaa jonkun asiakkaan kohdalla tai muita asioita, mikä voi vaikuttaa sen

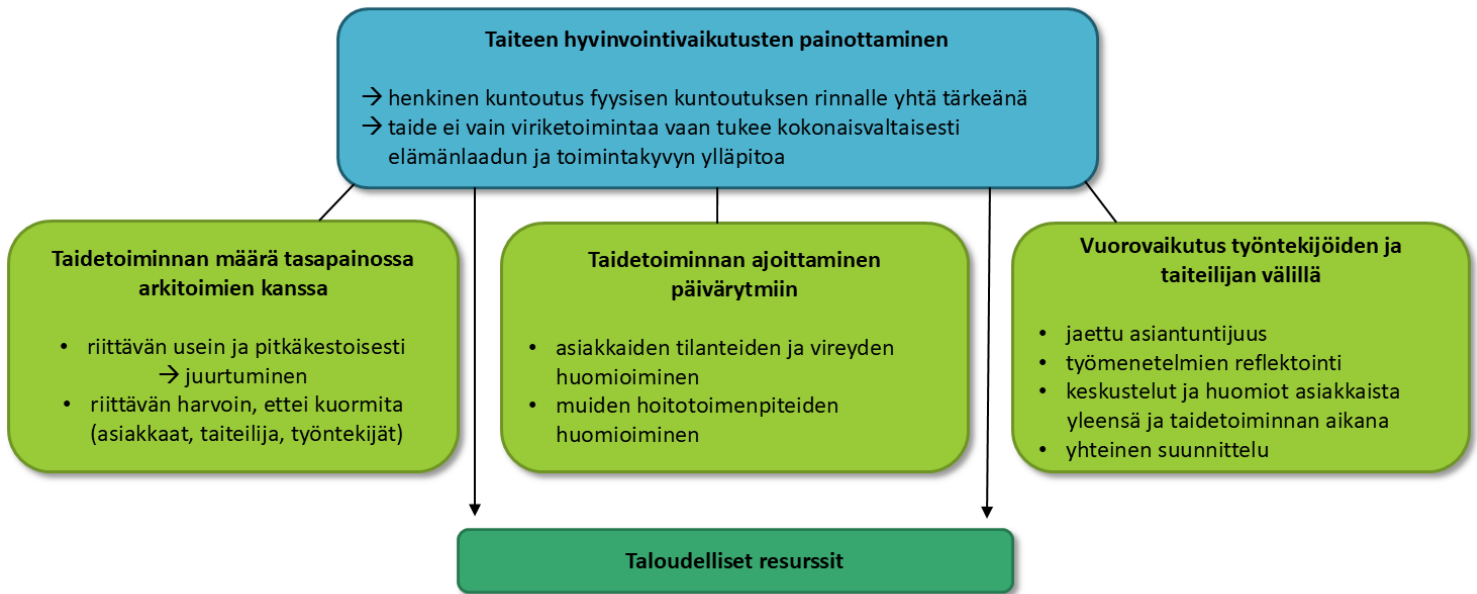
päivän taidetoimintaan. Haastatteluista nousi esille myös se, että työntekijät arvostivat taiteilijan ammattitaitoa, kykyä kohdata asiakkaita eri lähtökohdista, omistautumista ja persoonaa. Tämä kautta syntynyt luottamus on edellytys hedelmälliselle, moniammatilliselle yhteistyölle.

Kehittämisehdotuksia kysyttäessä esiin nousivat taloudelliset resurssit. Haastateltavien mielestä taitelijaresidenssiohjelman hyvinvointivaikutukset ovat saman tien nähtävissä monella tasolla, ja olivat mahdollisuudesta hyvinkin kiitollisia, mutta epäilivät, että toiminnan vakiinnuttaminen tyssää rahoitukseen. Ajateltiin, että rahoitus ei järjesty joka viikkoiseen toimintaan.

”Eihän se tulevaisuudessa varmaan olisikaan ehkä näin paljoo... että jos mieltis että jostain rahoituksen sais niin oisko se sitten ehkä kaks kertaa kuussa tai jotenkin... että ei näin paljoo olis ees varmaan mahdollista.”

Tulevaisuudessa toivottiin, että taiteilijan työ hoivayksiköissä nähtäisiin kuntouttavana toimintana ja tätä kautta henkinen hyvinvointi nostettaisiin fyysisen toimintakyvyn ylläpitämisen rinnalle yhtä tärkeänä. Tällöin saattaisi rahoituskin järjestyä ja moni hoivayksikkö pääsisi toimintaan mukaan. Edelleen taiteilijaresidenssitoimintaa pidetään hienona ekstrana ja lisänä hoivayksikön toiminnassa. Sen avulla voidaan vaikuttaa suoraan asiakkaiden henkiseen hyvinvointiin ja toimintakykyyn arjessa.

”...toivoisin vain että jatkuisi, että ei loppuisi tähän...sais niitä määrärahoja jostakin, että saataisiin tämmösiä joka paikkaan... että me ollaan oltu hienossa asemassa että ollaan saatu tänne, toivoisin muuallekin näitä. Tuo kehittäminen on ihan hyvä, että huomattiin, että tarvitaan muutakin kuntouttavaa ajatusmallia. Että se on ihan hienoa se fyysinen kuntoutus mutta kun ihminen on kokonaisvaltainen, se tarvii sen kaiken... Saatiin just hirveen paljon mielialapuolelle sitä kuntouttavaa näkökantaa. Ne on pieniä asioita mutta niillä saadaan paljon aikaan. Koin sen oikeesti enemmän, seurasin ihan tarkotuksella sitä että miten se tuonne mielen puolelle vaikuttaa. Niin se tosissaan vaikutti useampaan päivään, kun se (klovni) kävi. Niin meni monta päivää että ne (asiakkaat) oli sellaisia ilosia ja oli juteltavaa.”

Kuvio 6. Taiteilijaresidenssiohjelman toimimisen edellytykset työntekijöiden näkökulmasta

Olen koonnut kuvioon hoivayksikön työntekijöiden näkemykset tärkeimmistä taiteilijaresidenssiohjelman kehittämisen paikoista. Kehittämiskohteena on erityisesti yleinen asennoituminen taidetoimintaan ja sen merkityksen tunnistaminen tärkeänä kuntoutuksen muotona. Taidetoimintaa ei tulisi ajatella vain viriketoimintana silloin tällöin, vaan joka-päiväisenä tekemisenä ja osana arkielämää, sillä sen vaikutukset yleiseen elämänlaatuun ja kuntoutukseen on koettu erittäin tärkeiksi. Tätä kautta voitaisiin saada rahoitusta kohdilleen, kun nähdään, miten paljon positiivista taidetoiminnalla saadaan aikaan ikäihmisten hyvinvoinnin suhteen.

Kun taidetoiminta jalkautuu hoivayksikköön, kehittämisen paikkoja ja huomioinnin kohteita on taiteen rytmittäminen hoivayksikön arjen rutiinotoimien kanssa. Lisäksi tulisi pohtia, mikä määrä taidetoimintaa on sopiva sen juurruttamiseksi arkeen, mutta siten, ettei kuormitusta tule liikaa asiakkaille, taiteilijalle ja työntekijöille. Taidetoiminnasta muodostuu kuitenkin tärkeä osa arkea.

Työntekijät nostavat esille myös sen, että kommunikointi taiteilijan kanssa tulisi olla sujuvaa ja vuorovaikutteista. Näin voidaan jakaa asiantuntemusta, pohtia sopivia työmenetelmiä, jakaa vinkkejä ja suunnitella toimintaa yhdessä mahdollisimman joustavasti.

7 POHDINTA

Taiteilijaresidenssiohjelma koettiin onnistuneena. Tutkielmani tarkoituksena oli selvittää, mitä taiteilijaresidenssiohjelma on ja miten se toimii käytännössä hoivayksikön arjessa. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, minkälainen merkitys ohjelmalla on ollut hoivayksikön arkeen työntekijöiden näkökulmasta. Tutkielman aineistosta nousi esiin useampi mielenkiintoinen näkökulma.

Taiteilijaresidenssitoimintamalli on myös tämän tutkielman kautta hahmoteltuna erinomainen esimerkki sektorirajat ylittävästä yhteistyömallista. Taiteilijaresidenssiohjelma pyrkii tuomaan taiteen luonnolliseksi osaksi sosiaali- ja terveyssektorin arkea ja toimintaa, parantaen samalla myös taiteilijan työllistymistä. Halusin selvittää, mikä tämä ohjelma on ja millaiset suuntaviivat sen taustalla vaikuttavat. Näihin hain vastausta julkaisuista sekä toimintaa koordinoivien ja suunnittelevien asiantuntijoiden lausunnoista sekä taiteilijoiden raporteista. Taiteilijaresidenssiohjelmaan voi tämän tutkielman kautta saada lisäselvyyttä sekä ohjelman voi sitoa teoreettiseen viitekehykseen. Näin tutkielma liittyy osaksi muita vastaavia soveltavan taiteenalan tutkimuksia ja kehittämistyötä.

Taiteilijaresidenssiohjelma otettiin kaiken kaikkiaan positiivisesti hoivayksiköissä vastaan ja sitä pidettiin myös virkistävän erilaisena taidemuotonsa suhteen. Yksi tärkeä teema toimintamallissa on osallisuuden kautta saavutettu taiteen ja kohtaamisen välinen suhde. Dialogisuus taiteilijan ja asukkaiden sekä taiteilijan että henkilökunnan välillä loi uudenlaisen niin sanotun kolmannen tilan, sosiaalisen prosessin. Taiteilija mahdollisti esteettisen kokemuksen synnyn yhteisöllisesti tässä arkisessa ympäristössä, taiteen itseisarvoista asemaa polkematta. Välineellisyys ikään kuin väistyy, kun katsoo vuorovaikutusta taiteilijan ja kohdeyleisön välillä. Taiteesta tulee jotakin erityistä, joka mahdollistaa kokemuksen kokonaisvaltaisuuden ja liikutuksen – kun sille uskaltaa vain antautua. Viittaan tässä yhteydessä Lehtosen tutkimuksessa pohdittuun kinesteettisen empatian käsitteeseen.²²⁴ Tässä tapauksessa taiteilijan luoma hahmo muodosti yleisön ja itsensä välille tämän kaltaisen empaattisen, vuorovaikutteisen tilan, joka oli myös taiteellisesti laadukasta. Taiteellinen laatu määrittyy esimerkiksi taiteilijan tapana ottaa tietty kohdeyleisö huomioon toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa. Pohdin, että tämä voi osaltaan mahdollistaa flow-kokemuksen synnyn, myös Kesterin kuvaaman ”kuuntelemisen estetiikan”

---

²²⁴ ks. Lehtonen 2015, 24.

kautta.²²⁵ Toiminnasta tuli arkeen toimiva ja odotettu, voisi sanoa jopa tuttu ja juurtunut muoto. Positiivinen vuorovaikutteisuus näkyi selvästi taiteilijan tavassa ottaa esimerkiksi asukkaat huomioon. Tämä loi vastavuoroisuuden kokemista ja peilinä olemista. Kaiken kaikkiaan toiminnassa katsottiin ja kohdattiin toinen, monimuotoisessa yhteisössä.

Soveltavan taiteen keskiössä elää lisäksi moniammatillinen yhteistyö ja jaettu asiantuntijuus. Taiteilijaresidenssiohjelmassa tämä näkyy taiteilijan ja henkilökunnan välisenä yhteistoimintana ja kommunikaationa, joka mahdollistaa toiminnan sujuvuuden. Esimerkiksi henkilökunnalla on tärkeää tietoa asiakkaista, jota he voivat taiteilijalle jakaa ja päinvastoin. Taiteilijan työtä seuratessaan työntekijät oppivat lisää asiakkaiden tavasta reagoida asioihin sekä uutta heidän persoonastaan ja tavoistaan toimia. Näin asiakastuntemus lisääntyy. Yhteistyö näkyy myös jo toiminnan suunnittelun vaiheessa moniammatillisen työryhmän (arviointitiimin) välisenä yhteisenä suunnitteluna sekä taiteilijan työohjauksena. Lisäksi taiteilijan mukana toisessa yksikössä kulki hoitaja. Näin toimintaa pystytään mukauttamaan mahdollisimman sujuvasti hoivayksikön arkeen. Tällöin taiteilijan vapaus säilyy toiminnan tuottamisen keskiössä ja on omiaan lisäämään taiteen itseisarvoista asemaa. Pohdin, että pitempikestoisuus mahdollistaa toiminnan muuttumisen sujuvammaksi, mikä uupui esimerkiksi Keinuhankkeesta. Lyhytkestoiset vierailut ovat kuitenkin luoneet jo tietyllä lailla pohjaa mahdolliselle juurtumiselle asenteissa.

Työntekijöiden haastatteluista nousi ilmi henkisen kuntoutuksen tärkeä merkitys fyysisen kuntoutuksen rinnalla, jota voidaan tukea taidetoiminnan kautta. Tässä näkyy myös hollistinen näkökulma. Taiteilijan läsnäolo ja työmuodot olivat omiaan tuomaan työntekijöille mahdollisuuden huomata tämä yhteys ja asettaa heille myös mahdollisuuden omaksumaa asenteita ja toimintamuotoja myös omaan työhönsä. Toisaalta taiteilijan läsnäolo koettiin siinä mielessä helpottavalta, koska hän toi taloon viriketoimintaa ja esteettisen elämyksen, joka ei ollut henkilökunnan vastuulla (moniammatillisuus). Lisäksi taiteilijan tuottaman taiteellisen sisällön kautta asukkaista nousi esiin uusia puolia tai he näyttäytyivät henkilökunnalle uudessa valossa – he oppivat siis tuntemaan asukkaita paremmin. Lisäksi mielialan kohoaminen ja virkistys näkyi asukkaista aineiston perusteella. Myös henkilökunta koki tämän virkistuksen ulottuvan heidän arkiseen työhönsä ja motivoi muun muassa oppimaan uutta. Taiteilija otti asukkaat erityisen hyvin huomioon yksilöinä,

---

²²⁵ ks. Kester 2004, 105, 106.

jolloin he pääsivät osallistumaan toimintaan omista lähtökohdistaan (esimerkiksi huonevierailut). Tämä on yksi tekijä, kun pohditaan taiteellista laatua, joka on yksi taiteilijaresidenssitoiminnan kriteereistä. Jokainen pääsee osallistumaan toimintaan omista lähtökohdistaan.

Taidetoiminta nähtiin kuuluvaksi sopivassa suhteessa osaksi arkea. Mielenkiintoinen näkökulma on, missä suhteessa taidetoiminta on sopusoinnussa muuhun arjen rytmiin liittyen? Päivärytmin ja tiettyjen hoitotoimenpiteiden katsottiin joustavan taidetoiminnan äärellä, kun vain yhdessä tätä organisoidaan. Jaettu asiantuntijuus on tässäkin yhteydessä läsnä, kun toimintaa mukautetaan arkeen. Kun toiminta on sujuvaa, asennoituminen taidetoimintaan voi olla positiivisempaa ja sen mahdollisuudet nähdään kokonaisvaltaisen kuntoutuksen muotona ja osana elämää, ei vain pelkkänä viriketoimintana. Taiteilijaresidenssiohjelmassa toteutuu hyvin pragmatistisen estetiikan näkökulma. Taidetoiminta viedään hoivayksikön arkeen sillä perusteella, että mahdollistetaan taiteen saavutettavuus ja kokemuksellisuus, se on jokaisen oikeus. Lisäksi taiteen oletetaan kuuluvan luonnolliseksi osaksi muuta arjen toimintaa – taidetta ei irroteta erilleen tai osastoida ja eriytetä Deweyyn viitaten.²²⁶ Tämä näkyi taiteilijan tapana hienovaraisesti, ”hiljaisen estetiikan” mukaan, liikkua työyhteisön sekä asiakkaiden keskellä ja mukauttaa, integroida tätä kautta toimintaa osaksi hoivayksikön rytmiä ja arjen tilanteita. Samalla hän herkisti, sosiokulttuurisesti innostamalla.

Toiminnan juurtuminen ja mukautuminen osaksi sosiaali- ja terveyssektorin toimintaa on yksi taiteilijaresidenssiohjelman tavoitteista. Miten tämä näkyi käytännön tasolla? Toiminnan juurtumista nimenomaan toivottiin henkilökunnan vastausten perusteella ja taiteilijan vierailu nähtiin jo selkeänä jatkumona. Sen potentiaali tunnustettiin osana arjen toimintaa, joka pystyy sulautumaan luontevalla tavalla muun toiminnan joukkoon, kun se vaan huomioi tietyt asukkaiden perustarpeet ja toimet (muun muassa ruokailuajat ja pakolliset hoitotoimenpiteet). Pitempikestoinen toiminta auttaa taiteilijaa oppimaan tuntemaan talon tavat ja asukkaat sekä henkilökunnan paremmin (ja päinvastoin) ja näin se sujuvoittaa toimintaa entisestään. Juurtumiseen käytännön tasolla vaikuttaa olennaisena taloudelliset resurssit, mutta myös asenteiden merkitys. Esimerkiksi tutkielmassa kohteina olevissa hoivayksiköissä oli tietyllä lailla totuttu esiintyjiin, mutta ei kuitenkaan kylästäymiseen asti ja klovnin vierailu oli virkistävän erilaista myös taidemuotona. Pohdin

---

²²⁶ ks. Dewey 2010, 31.

lisäksi, onko taidelähtöinen toiminta saanut enemmän ”tuulta allensa” tänä päivänä, jolloin ollaan ehkä vielä avoimempia lähtemään juurruttamaan toimintaa osaksi rakenteita, paitsi taloudellisella tasolla myös asenteissa? Onko taiteilijaresidenssiohjelma malliltaan juuri sopiva vastaus tähän yhteyteen?

Soveltavan taiteen käsite kietoutuu taiteilijaresidenssiohjelman ympärille. Tässä taiteilijaresidenssijaksossa se määrittyi pitkälti taiteilijan luoman hahmon kautta, joka kohtasi toimijoita hoivayksikössä taiteellisin menetelmin. Toisaalta taiteilija kohtasi asiakkaita isommissa ryhmissä, mutta huomioi heitä myös yksilöllisesti. Taidegerontologinen lähestymistapa oli nähtävissä asiakkaiden osallistamisen ja sosiokulttuurisen innostamisen yhteydessä, jolloin heistä saattoi löytyä muun muassa yllättäviä tai unohdettuja taitoja. Monialainen yhteistyö ja jaettu asiantuntijuus loivat toiminnalle merkitystä, jossa taiteilijan ei tarvinnut olla esimerkiksi hoivatyön ammattilainen, vaan sai keskittyä sisällön tuottamiseen yhteistyössä hoitotiimin kanssa. Työnohjaus sekä taiteilijan mukana kulkevan hoitajan merkitys korostuivat. Tämä luo suuntaa tulevalle, jossa taiteilija voisi kuulua nimenomaan kiinteänä osana sosiaali- ja terveyssektorin arkeen. On mahdollista, että toiminta pystytään mukauttamaan joustavasti yhteisön elämään niin, että siitä ei muodostu niin sanotusti rutiini. Lisäksi se ei kuormita liikaa, vaan pystyy säilyttämään esteettisen kokemuksen laadun toimintana, joka edelleen hämmästyttää ja luo hetkiä, jotka jäävät elämään vielä pitemmäksi aikaa. Arkirutiinit saavat rinnalleen uuden ja ihmeellisen maailman, jonka kautta arkeen syntyy erityislaatuista sisältöä.

Palaute taiteilijaresidenssiohjelmasta on siis ollut positiivista. Tutkimusmenetelmäni kautta sain tavoitettua hyvin työntekijöiden näkemyksiä ja samalla huomioin taiteilijaresidenssitoiminnasta kertovat yleiset julkaisut ja raportit osana kokonaisuutta liitettynä vielä toiminnan havainnoimiseen. Näin pystyin luomaan kokonaiskuvaaja ohjelmasta ja suhteuttamaan vielä tämän pienemmän aineiston osaksi laajempaa kokonaisuutta. Mielestäni saavutin hyvin tutkielmalleni asetetut tavoitteet, loin eheää tulkintaa ja hahmotin taiteilijaresidenssiohjelman ydintä valitusta näkökulmasta. Tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu oli toimiva tapa saada aiheesta kokemukseräistä ja yksilöllistä tietoa, kuulla toimijoiden näkemyksiä ja mielipiteitä. Samalla se rakensi analyysia teemoittain, jota oli mielekästä lähteä tämän kautta purkamaan ja ryhmittelemään.

Kuten olen jo todennut, huomioin aineistotriangulaation mahdollisuuden osana tutkimusta. Aineistoa on siis melko runsaasti, mutta päädyin tämän tutkielman puitteissa otta-

maan tarkastelun kohteeksi erityisesti hoivayksikön työntekijöiden näkemykset. Näin aineisto on systemaattisempi ja mahdollistaa eheämmän tulkinnan. Teorian rakentaminen taiteilijaresidenssiohjelman taustalla ei ollut helppoa, mutta raameja pystyttiin kuitenkin rakentamaan. Soveltavan taiteen sekä taiteen ja hyvinvoinnin kenttä on erityisen laaja ja vaikeasti määriteltävä, mutta sain siihen kuitenkin tämän tutkielman kautta otetta.

Tutkielmani luo yhden näkökulman tarkastella taidelähtöisen toiminnan mahdollisuuksia esimerkkitapauksen kautta sosiaali- ja terveyssektorin arjessa. Tapaus on vielä tuore ja tutkittavaa siinä riittää edelleen, vaikka tutkimuskenttänä taiteen ja hyvinvoinnin tutkimuskonsepti on paljon tutkittu. Olisi mielenkiintoista hahmottaa vielä tarkemmin esimerkiksi asukkaiden kokemuksia, omaisten tai taiteilijoiden ja yhdistää eri näkemykset toimijaverkkoteoreettiseksi tutkimukseksi. Lisäksi pitkäjänteisyys on mahdollista, koska toimintamuoto on vakiintunut esimerkiksi Jyväskylässä ympärivuorokautisen asumisen ja hoivan yksiköihin. Jatkotutkimukseen voisi ottaa suuremman otoksen esimerkiksi laajemmin, valtakunnallisesti. Lisäksi tutkielma antaa vertailupohjaa muille vastaaville hankkeille. Yhtymäkohtia ja eroavaisuuksia oli havaittavissa esimerkiksi Keinuhankkeen kanssa. Näitä olisi mielenkiintoista prosessoida lisää.

Tutkielmani on mielestäni tärkeä siinä mielessä, että se antaa yhden esimerkin taiteilijaresidenssiohjelman toimivuudesta. Näin toimintaa pystytään hahmottamaan kokonaisvaltaisemmin ja huomioimaan siihen limittyviä näkökulmia. Tutkielmassa en pyrkinyt varsinaisesti selvittämään taiteilijaresidenssin byrokraattista toteutumaa tai niin sanottua politisointia eli esimerkiksi rahoituksen osuutta (vaikka sekin taustalla toki vaikuttaa), vaan toimijoiden luomia merkityksiä esimerkiksi siitä, miten he kokivat ohjelman ja miten residenssin on mahdollista toimia ja juurtua pysyvämmäksi toimintamalliksi. Laadullisen tutkimuksen arvokysymyksenä on siis ennemminkin subjektiivisuuden korostaminen.²²⁷ Vaikka ilmiö on vielä suhteellisen tuore, pystytään onnistuneen toiminnan suhteen asettaa raameja, joita tarkastella. Taiteilijaresidenssiohjelma voi olla toimiva konsepti, mikäli siihen asennoidutaan avoimesti ja pidetään keskustelua moniammatillisessa yhteisössä ja taidekasvatuksen kentällä jatkuvasti läsnä, toimijoita kuunnellen. Taiteesta voi ohjelman myötä muodostua odotettu vieras, joka kuitenkin ottaa paikkansa, muuttuen tutuksi.

---

²²⁷ Tuomi & Sarajärvi 2013, 166.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

”About WHO.” 2019. Who.int. Luettu 1.2.2019 <http://www.who.int/about/mission/en/>

Anttila, Eeva. 2011 “Taiteen tieto ja kohtaamisen pedagogiikka.” Teoksessa *Taiteen jälki. Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä*, toimittaja Eeva Anttila. 151–173. Helsinki: Teatteri-korkeakoulu.

”Artsequal-hanke.” 2019. Artsequal.fi. Luettu 16.2.2019 www.artsequal.fi & <http://www.artsequal.fi/tietoa-hankkeesta> & <http://www.artsequal.fi/-/artsequalin-toimenpidesuositus-taidetta-sote-rakenteisiin>

Bardy, Marjatta. 2007. ”Taiteen paluu arkeen.” Teoksessa *Taide keskellä elämää*, toimittajat Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Korhonen. 21–33. Helsinki: Like.

Belfore, Eleonora. 2015. ”The arts and healing: the power of an idea.” Teoksessa *Oxford textbook of creative arts, health, and wellbeing: International perspectives on practice, policy and research*, toimittajat Stephen Clift & Paul M. Camic. 11–17. Oxford: University Press.

Bonsdorff Pauline von. 2007. ”Hiljainen estetiikka.” Teoksessa *Taide keskellä elämää*, toimittajat Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Korhonen. 75–80. Helsinki: Like.

Brandenburg, Cecilia von. 2012 ”Taiteen hyödyntämisestä hyvinvoinnin edistämiseksi.” Teoksessa *Terveyttä kulttuurin ehdoilla – näkökulmia kulttuuriseen terveystutkimukseen*, toimittajat Marja-Liisa Honkasalo & Hannu Salmi. 243–266 Turku: K&H.

Bungay, Hillary, Fraser, Andrew & Munn-Giddings, Carol. 2014. ”The value of the use of participatory arts activities in residential care settings to enhance the well-being and quality of life of older people: A rapid review on the literature.” *Arts & Health. An International Journal for Research, Policy and Practice*, vol. 6, 2014. 266–278.

Clift, Stephen & Camic, Paul M. 2015. ”Introduction to the field of creative arts, wellbeing, and health: achievements and current challenges.” Teoksessa *Oxford textbook of creative arts, health, and wellbeing: International perspectives on practice, policy and research*, toimittajat Stephen Clift & Paul M. Camic. 3–10. Oxford: University Press.

Crossick, Geoffrey & Kaszynka, Patrycja. 2016. ”Understanding the value of arts & culture.” *The AHRC Cultural Value Project*. Ahrc.ac.uk. Luettu 25.1.2019 <http://www.ahrc.ac.uk/documents/publications/cultural-value-project-final-report>

Csikszentmihalyi, Mihaly. 2005. *Elämän virta. Flow. Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu*. Suomentanut Ritva Hellsten. Helsinki: Rasalas Kustannus.

Dewey, John. 2010. *Taide kokemuksena*. Suomentanut Antti Immonen & Jarkko S. Tuusvuori. Tampere: Niin & Näin.

Elomaa, Outi. 2016. ”Vastaava ohjaaja Helena Hjelt. Kaikki voivat nauttia taiteesta.” *Suur-Jyväskylän lehti*. 18.5.2016.

Enkelnotko, Jouko. 2018. ”Vanhustyön taiteilijaresidenssi.” Raportti tekijän hallussa.

Eskola, Jari ja Suoranta, Juha. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Frilander, Aino. 2016. ”Suomessa poliitikot vannovat nyt taiteen parantavan voiman nimiin.” *Helsingin Sanomat*, 8.5.2016. Luettu 1.2.2019 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002900123.html>

Haapalainen, Arttu & Selin, Matti. 2017. ”Residenssissä taide syntyy orgaanisesti.” *Taidetutka*, julkaistu 27.11.2017. Luettu 17.2.2019 <http://taidetutka.fi/2017/residenssissa-taide-syntyy-yhdessa-orgaanisesti/>

”Harjuhovi” 2019. Jyvaskyla.fi. Luettu 31.3.2019 <https://www.jyvaskyla.fi/sosiaali-ja-terveys-palvelut/ikaihmisten-palvelut/ikaihmisten-asuminen/ymparivuorokautinen-asuminen-9>

Hautio, Minna. 2016a. ”Esipuhe.” Teoksessa *Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaitelija- sekä lähiöhankkeista*, toimittaja Minna Hautio. 11–13. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Hautio, Minna. 2016b. ”Tutkimuskohteena osallistava taidetoiminta.” Teoksessa *Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaitelija- sekä lähiöhankkeista*, toimittaja Minna Hautio. 17–35. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Hautio, Minna. 2016c. ”Osallistavan taidetoiminnan toteutuksia ja tuloksia.” Teoksessa *Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaitelija- sekä lähiöhankkeista*, toimittaja Minna Hautio. 37–71. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Hautio, Minna. 2016d. ”Osallistavan taidetoiminnan merkityksiä ja mahdollisuuksia.” Teoksessa *Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaitelija- sekä lähiöhankkeista*, toimittaja Minna Hautio. 168–242. Helsinki: Humanistisen ammattikorkeakoulu.

Heimonen, Kirsi 2011. ”Taidelähtöiset menetelmät sosiaali- ja terveysalan henkilökunnan arjessa – Miten käy hyvinvoinnin, työn ja taiteen?” Teoksessa *Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä*, toimittajat Anu-Liisa Rönkä, Ilkka Kuhanen, Minna Liski, Saara Niemeläinen & Päivi Rantala. 37–47. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.

”Hermeneuttinen analyysi.” 2015. Jyu.fi. Viimeksi muokattu 10.4.2015. Luettu 16.2.2019 <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/aineiston-analyysimetelmahermeneuttinen-analyysi>

Hiltunen, Minna & Jokela, Timo 2001. *Täälläkö taidetta? Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen*. Vantaa: VSL opintokeskus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2001. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hjelt, Helena. Henkilökohtainen tiedonanto. 16.11.2017.

Hohenthal-Antin, Leonie 2006. *Kutkuttavaa taidetta - taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hohenthal-Antin, Leonie. 2003. ”Senioriteatteri.” Teoksessa *Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa*, toimittajat Marjatta Marin & Sinikka Hakonen. 161–172. Jyväskylä: PS-kustannus,

Hohenthal-Antin, Leonie. 2001. ”Luvan ottaminen – ikäihmiset teatterin tekijöinä.” Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.

Honkala, Niina & Laitinen, Liisa. 2017. ”Näkökulmia taiteen ja kulttuurin tutkituista vaikutuksista.” Sitra.fi. Julkaistu 21.11.2017. Luettu 15.2.2019. <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-vaikutuksiin/>

Houni, Pia & Ansio, Heli. 2013. ”Tutkimuksen esiymmärrys.” Teoksessa *Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa*, toimittajat Pia Houni & Heli Ansio. 18–24. Helsinki: Työterveyslaitos.

Huhmarniemi, Maria. 2016. ”Soveltavan taiteen laaja määritelmä.” Prott.fi. Julkaistu 6.6.2016. Luettu 23.3.2019. <http://www.prott.fi/2016/06/06/maria-huhmarniemi-soveltavan-taiteen-laaja-maaritelma/>

Hyypä, Markku T. & Liikanen, Hanna-Liisa. 2005. *Kulttuuri ja terveys*. Helsinki: Edita Prima Oy.

- Jaatinen, Päivi-Maria. 2015a. ”Rethinking visual art practice in relation to well-being: a conceptual analysis.” Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Jaatinen, Päivi-Maria. 2015b. Tarkkuutta taide- ja hyvinvointitutkimukseen käsitteiden käyttöön. *Taidehistoria tieteenä*. 04/2015. Luettu 25.1.2019. <http://tahiti.fi/04-2015/vaitokset/tarkkuutta-taide-ja-hyvinvointitutkimukseen-kasitteiden-kayttoon/>
- Jylhä-Natri, Hanna. 2015. ”Luovan toimijuuden jäljillä – Hahmotelma ikääntyneen muistisaira- raan luovan toiminnan kehyksistä Hoivakoti Paatelan muistelutyöpajoissa.” Pro gradu-tut- kielma, Jyväskylän yliopisto.
- Jyrkämä, Jyrki. 2003a. ”Ikääntyvä yhteiskunta ja vanhojen elinolot.” Teoksessa *Seni- ori- ja van- hustyö arjen kulttuurissa*, toimittajat Marjatta Marin & Sinikka Hakonen. 13–21. Jyväskylä: PS- Kustannus Oy.
- Jyrkämä, Jyrki. 2003b. ”Ikääntyminen, toimintakyky ja toimintatilanteet.” Teoksessa *Seni- ori- ja van- hustyö arjen kulttuurissa*, toimittajat Marjatta Marin & Sinikka Hakonen. 94–103. Jyväskylä: PS- Kustannus Oy.
- Järvelä, Jukka. 2017. ”Taiteesta tulee arkea Jyväskylän vanhusten- hoidossa. Nyt maalataan!” *Super* (1). 55–57. Luettu 1.2.2019. <https://www.lukusali.fi/reader/a397bbee-c8fa-11e6-8316-00155d64030a>
- Kananen, Jorma. 2014. *Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu..
- Kantonen, Lea 2007a. ”Keskustelutaide ja keskustelun estetiikka.” Teoksessa *Taide keskellä elä- mää*, toimittajat Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Korhonen. 127–129. Helsinki: Like.
- Kantonen, Lea. 2007b. Keskustelua, palvelua ja vuorovaikutusta. *Taide-lehti* 2/2007.
- Kantonen Pekka, 2007c. Grant Kester: Johdanto dialogiseen estetiikkaan. Haastattelu Pekka Kan- tonen. *Taide-lehti* 2/2007.
- Kester, Grant. H. 2004. *Conversation pieces. Community and communication in modern art*. Lon- don: University of California Press.
- Kivi, Satu. 2016. ”Jyväskylän vanhustyön taideresidenssi.” Taike.fi. Luettu 15.2.2019. http://www.taike.fi/documents/11484/0/TAIDERESIDENSSI2016_Satu_Salmi- nen.pdf/15ca3ee7-1f9c-4c68-a4ac-b2c099f07851

Korja, Venla. 2015. ”Taiteesta ja kohtaamisesta.” *Ilkka*, 11.11.2015. Luettu 1.2.2019. <https://www.ilkka.fi/mielipide/kolumnit/taiteesta-ja-kohtaamisesta-1.1942615>

Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja. toim. 2003. *Taide ja toiseus. Syrjästä yhteisöön*. Helsinki: Stakes.

Kurki, Leena. *Sosiokulttuurinen innostaminen*. Tampere: Vastapaino.

Laitinen, Liisa. 2017. *Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Lapio, Pauliina. 2015. ”Taiteilijaresidenssitoiminta laitoksissa.” *Taike.fi*. Luettu 15.2.2019. <http://www.taike.fi/documents/11484/0/Taiteilijaresidenssitoiminta+laitoksissa+raportti+Pauliina+Lapio.pdf>

Lapio, Pauliina. Henkilökohtainen tiedonanto. 17.11.2017

Lehikoinen, Kai. 2017. ”Taiteen prosenttiperiaatetta laajentamalla hyvinvointia sote-palveluihin.” *ArtsEqual policy brief*, 05/2017. Luettu 16.2.2019 http://www.artsequal.fi/documents/14230/0/PB_prosenttitaide_soteUUSI/4d546a44-eb70-4d64-95cf-3c6b9d01a20e

Lehikoinen, Kai & Pässilä, Anne. 2016. ”Johdanto.” Teoksessa *Taiteilija kehittäjänä: taiteelliset interventiot työssä*, toimittajat. Kai Lehikoinen, Anne Pässilä, Mari Martin & Maiju Pulkki. 7–33. Helsinki: Taideyliopiston teatterikorkeakoulu.

Lehtonen, Jussi. 2010. *Samassa valossa – Näyttelijäntyö hoitolaitoskiertueella*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Lehtonen, Jussi. 2015. ”Elämäntunto: näyttelijä kohtaa hoitolaitosyleisön” Väitöskirja, Taideyliopiston teatterikorkeakoulu.

Liikanen, Hanna-Liisa. 2003. ”Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital–hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa.” Väitöskirja, Helsingin yliopisto.

Luotonen, Maija. 2013. ”Taiteesta hyvinvointia.” *Tesso. Sosiaali- ja terveystieteellinen aikakauslehti*. 3-4/2013. 30–33.

”Lyhytaikaishoito. Akseli ja Elina.” 2019. *Jyvaskyla.fi*. Luettu 31.3.2019 <https://www.jyvaskyla.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/ikaihmissen-palvelut/tukea-kotona-asumiseen/lyhytaikaishoito> & https://www.jyvaskyla.fi/uutinen/2018-09-24_lyhytaikaishoito-akseli-ja-elina-muuttaa-vainonkadulle-kevaalla-2019-vainonkadun

”Me mahdollistamme.” 2019. Taike.fi. Viimeksi muokattu 12.2.2019. Luettu 15.2.2019. <https://www.taike.fi/fi/tietoa-taikesta>

Metsämuuronen, Jari. 2006. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*, toimittaja Jari Metsämuuronen. 80–148. Jyväskylä: Gummerus.

Miettinen, Tero. 2019. ”Sinä olet taidetta, sinä olet taiteilija.” *Suomen Kuvalehti*. SK 15. 12.4.2019. 42–45.

”Mitä on soveltava taide?” 2019. Prostd.fi. Luettu 16.2.2019. <http://www.prostd.fi/mita-on-soveltava-taide/>

”Mitä Taikusydän tekee?” 2019. Taikusydän.turkuamk.fi. Viimeksi päivitetty 21.2.2019. Luettu 31.3.2019. <https://taikusydän.turkuamk.fi/info/taikusydän/>

Murchison, Julian M. 2010. *Ethnography Essentials: Designing, Conducting, and Presenting Your Research*. San Francisco (Calif.): Jossey-Bass cop.

Mäkelä-Eskola, Raija. 2001. ”PANG – siinä se on! Teatterikatsojan tunneresonanssi.” Väitöskirja, Tampereen yliopisto.

Nuutinen, Teija. 2007. Keinuu – taiteilijat vanhusyhteisön arjessa – projekti 2006–2007. Teoksessa *Elämänilon välähdyksiä. Taiteen ja vanhustyön kohtaamisia*, toimittaja Teija Nuutinen. 12–23. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu.

”Older Adulthood.” 2017. Teoksessa All-Party Parliamentary Group on Arts, Health and Wellbeing. *Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing*. Inquiry Report: 120–138. www.artshealthandwellbeing.org.uk. Luettu 25.1.2019 http://www.artshealthandwellbeing.org.uk/appg-inquiry/Publications/Creative_Health_Inquiry_Report_2017.pdf

”Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen.” 2019. Minedu.fi. Luettu 16.2.2019. <https://minedu.fi/prosenttiperiaate>

Pulkinen, Pirkko. 2003. ”Kuvallinen ilmaisu.” Teoksessa *Seniורי- ja vanhustyö arjen kulttuurissa*, toimittajat Marjatta Marin & Sinikka Hakonen. 155–160. Jyväskylä: PS-kustannus Oy.

Pusa, Unto. 1982. *Taiteesta*. Jyväskylä: Gummerus.

Pääjoki, Tarja. 2003. ”Leikkivät tarinat.” Teoksessa *Taide ja toiseus. Syrjästä yhteisöön*, toimittajat Mari Krappala ja Tarja Pääjoki. 121–129. Helsinki: Stakes.

- Pääjoki, Tarja. 2004. ”Taide kulttuurisena kohtaamispaikkana taidekasvatuksessa.” Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Pääjoki, Tarja. 2017. *Soveltava taide*. Luento Jyväskylän yliopiston Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella 6.11.2017.
- Raijas, Anu. 2011. ”Arjen hyvinvointi” Teoksessa *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*, toimittaja Juho Saari. 243–263. Helsinki: Gaudeamus.
- Ratinen, Helena 2015. ”Residenssitaiteilijan päiväkirja.” Luettu 15.2.2019. <https://www.taila.fi/documents/11484/4e79f901-8ea0-4b77-8fcb-86947ae36fb5>
- ”Residenssitoiminta sosiaali- ja terveyssektorilla.” Taike.fi. Viimeksi muokattu 31.5.2017. Luettu 15.2.2019. <http://www.taike.fi/fi/web/keski-suomi/projektit/-/project/viewProject/272>
- Rönkä, Anu-Liisa ja Kuhalampi, Anja. 2011. ”Johdanto” Teoksessa *Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä*, toimittajat Anu-Liisa Rönkä, Ilkka Kuhanen, Minna Liski, Saara Niemeläinen ja Päivi Rantala. 10–13. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.
- Sava, Inkeri. 2007. *Katsomme – näemmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Shusterman, Richard. 1997. *Taide, elämä ja estetiikka. Pragmatistinen filosofia ja estetiikka*. Suomentanut Vesa Mujunen. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Strandman, Pia. 2007. ”Taiteen soveltavaa käyttöä?” Teoksessa *Taide keskellä elämää*, toimittajat Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Korhonen. 160–172. Helsinki: Like.
- ”Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelma.” 2018. Taike.fi. Viimeksi muokattu 28.12.2018. Luettu 15.2.2019. <http://www.taike.fi/fi/taidetoimii>
- ”Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman loppuraportti vuosille 2010–2014.” Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:17. Valtioneuvosto.fi. Luettu 16.2.2019 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70355/URN_ISBN_978-952-00-3578-5.pdf
- ”Taiteilijaresidenssitoiminta laajenee sosiaali- ja terveyssektorilla.” 2017. Taike.fi. Julkaistu 11.10.2017. Luettu 15.2.2019. <http://www.taike.fi/fi/uutinen/-/news/1195508>
- ”Tapaustutkimus.” 2015. Jyu.fi. Viimeksi muokattu 23.4.2015. Luettu 16.2.2019. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/tapaustutkimus>

”Teemoittelu.” 2016. Jyu.fi. Viimeksi muokattu 21.4.2016. Luettu 16.2.2019.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/teemoittelu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kotihoito ja sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut. 2017. Julkkari.fi. Luettu 31.3.2019. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018121450858>

“The Policy, Commissioning and Funding Landscape” 2017. Teoksessa All-Party Parliamentary Group on Arts, Health and Wellbeing. *Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing*. Inquiry Report: 47–61. Luettu 25.1.2019. http://www.artshealthandwellbeing.org.uk/appg-inquiry/Publications/Creative_Health_Inquiry_Report_2017.pdf

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Uusikylä, Kari. 2012. *Luovuus kuuluu kaikille*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virtanen, Juha. 2006. ”Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana” Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*, toimittaja Jari Metsämuuronen. 149–213. Jyväskylä: Gummerus.

Vuolasto, Johanna. 2018. ”Saako taide parantaa?” Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaistu 16.5.2018. Alueuudistus.fi. Luettu 31.3.2019. https://alueuudistus.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/saako-taide-parantaa-

Väänänen, Seppo. 2007. ”Luovuus ja taide vanhusten hoitotyön mahdollisuutena muuttuvassa yhteiskunnassa” Teoksessa *Elämänilon välähdyksiä. Taiteen ja vanhustyön kohtaamisia*, toimittaja Teija Nuutinen. 60–71. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu.